

ADVERTIMENT. La consulta d'aquesta tesi queda condicionada a l'acceptació de les següents condicions d'ús: La difusió d'aquesta tesi per mitjà del servei TDX (www.tesisenxarxa.net) ha estat autoritzada pels titulars dels drets de propietat intel·lectual únicament per a usos privats emmarcats en activitats d'investigació i docència. No s'autoritza la seva reproducció amb finalitats de lucre ni la seva difusió i posada a disposició des d'un lloc aliè al servei TDX. No s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant al resum de presentació de la tesi com als seus continguts. En la utilització o cita de parts de la tesi és obligat indicar el nom de la persona autora.

ADVERTENCIA. La consulta de esta tesis queda condicionada a la aceptación de las siguientes condiciones de uso: La difusión de esta tesis por medio del servicio TDR (www.tesisenred.net) ha sido autorizada por los titulares de los derechos de propiedad intelectual únicamente para usos privados enmarcados en actividades de investigación y docencia. No se autoriza su reproducción con finalidades de lucro ni su difusión y puesta a disposición desde un sitio ajeno al servicio TDR. No se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al resumen de presentación de la tesis como a sus contenidos. En la utilización o cita de partes de la tesis es obligado indicar el nombre de la persona autora.

WARNING. On having consulted this thesis you're accepting the following use conditions: Spreading this thesis by the TDX (www.tesisenxarxa.net) service has been authorized by the titular of the intellectual property rights only for private uses placed in investigation and teaching activities. Reproduction with lucrative aims is not authorized neither its spreading and availability from a site foreign to the TDX service. Introducing its content in a window or frame foreign to the TDX service is not authorized (framing). This rights affect to the presentation summary of the thesis as well as to its contents. In the using or citation of parts of the thesis it's obliged to indicate the name of the author

Tesi Doctoral

**LA REHABILITACIÓ COM ACTITUD PROJECTUAL:
EL CAS DEL *REGOMIR***

AUTORA

MARGARITA COSTA I TROST

DIRECTORA DE TESI

Dra. MAGDA SAURA I CARULLA

Arquitecta i historiadora de l'art
Professora de l' E.T.S.A.B. Universitat Politècnica de Catalunya

ESCOLA TÈCNICA SUPERIOR D'ARQUITECTURA DE BARCELONA
UNIVERSITAT POLITÈCNICA DE CATALUNYA

PROGRAMA DE DOCTORAT

PROJECTES D'ARQUITECTURA: TEXT I CONTEXT CULTURAL A L'ENTORN DEL PROJECTE

Barcelona, 1 de Març de l'any 2007

CAPÍTOL 3. UN CAS D'ESTUDI: *EL REGOMIR*

Presentació del model d'investigació

El model d'investigació sobre la *forma urbana* es proposa en el sector del *Regomir* de Barcelona, estenent-se al seu context més proper. El sector del *Regomir* coincideix amb la zona on actualment hi ha ubicat el *carrer del Regomir* de la ciutat. (*Figura 37 i Figura 38*)

La pràctica presenta progressivament els instruments de treball utilitzats i el coneixement concret que se'n deriva, explicant en cada cas, l'estratègia de treball exercitada. A partir de cada conjunt de documentació presentada, s'estableix un creuament escrit i gràfic de les informacions aportades, desprenent-se diferents blocs temàtics, que aportaran una interpretació específica sobre el lloc per configurar el fonament científic del projecte.

Els primers instruments de treball presentats són els documents arxivístics provinents de l'Arxiu Històric Municipal de Barcelona -AHMB- i de l'Arxiu Municipal Administratiu -AMA- així com els Aixecaments planimètrics del sector del Regomir realitzats per l'autora de la tesi, on hi és incorporada la documentació arqueològica de què es disposa, així com les dades planimètriques dels expedients de l'Arxiu Municipal Administratiu. El primer exercici de creuament de dades es fonamenta en l'estudi de la forma urbana des de la seva pròpia forma, seguint el mètode de superposició planimètrica descrit àmpliament en el comentari bibliogràfic.

El primer exercici de creuament de dades es compon de 4 superposicions que s'ha estimat en denominar Superposició 1, Superposició 2, Superposició 3 i Superposició 4.

La *Superposició 1* presenta successives superposicions planimètriques entre el parcel·lari de l'any 2005 (any en que es varen realitzar) i la cartografia generada en diferents èpoques històriques, i possibiliten així una visió de la progressiva transformació de la morfologia del lloc, a través de la pròpia evidència de la forma. La major part de la planimetria utilitzada prové de l'AMHB. La *Superposició 2* incorpora els aixecaments planimètrics del sector del Regomir, els estudis arqueològics existents i els expedients de l'AMA sobre el cartogràfic de l'any 2005, cosa que fa possible la restitució de la totalitat del sector sud-est del traçat de la muralla romana de Barcelona. La *Superposició 3* realitza una verificació del traçat obtingut a l'anterior restitució, i superposa determinats plànols històrics amb el traçat restituint de la muralla romana i el desaparegut Palau Reial Menor, fet que possibilita un estudi més acurat del sector. La *Superposició 4* superposa el plànol de Josep Mestres i Gramatges amb l'aixecament planimètric de les plantes baixes del sector del Palau Reial Menor realitzat per l'autora, per identificar les possibles traces i restes de la muralla i de l'antiga estructura desapareguda sobre la distribució de les finques actuals.

A continuació es realitza una interpretació del lloc mitjançant un creuament entre la informació planimètrica presentada a la tesi i la informació arxivística dipositada a l'Arxiu Capitular de la S. E. de la Catedral de Barcelona, a l'Arxiu Diocesà de Barcelona i a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. Aquest exercici pretén extreure dels diferents textos estudiats, les dades urbanístiques i arquitectòniques que puguin permetre una nova interpretació del sector en els segles X al XII.

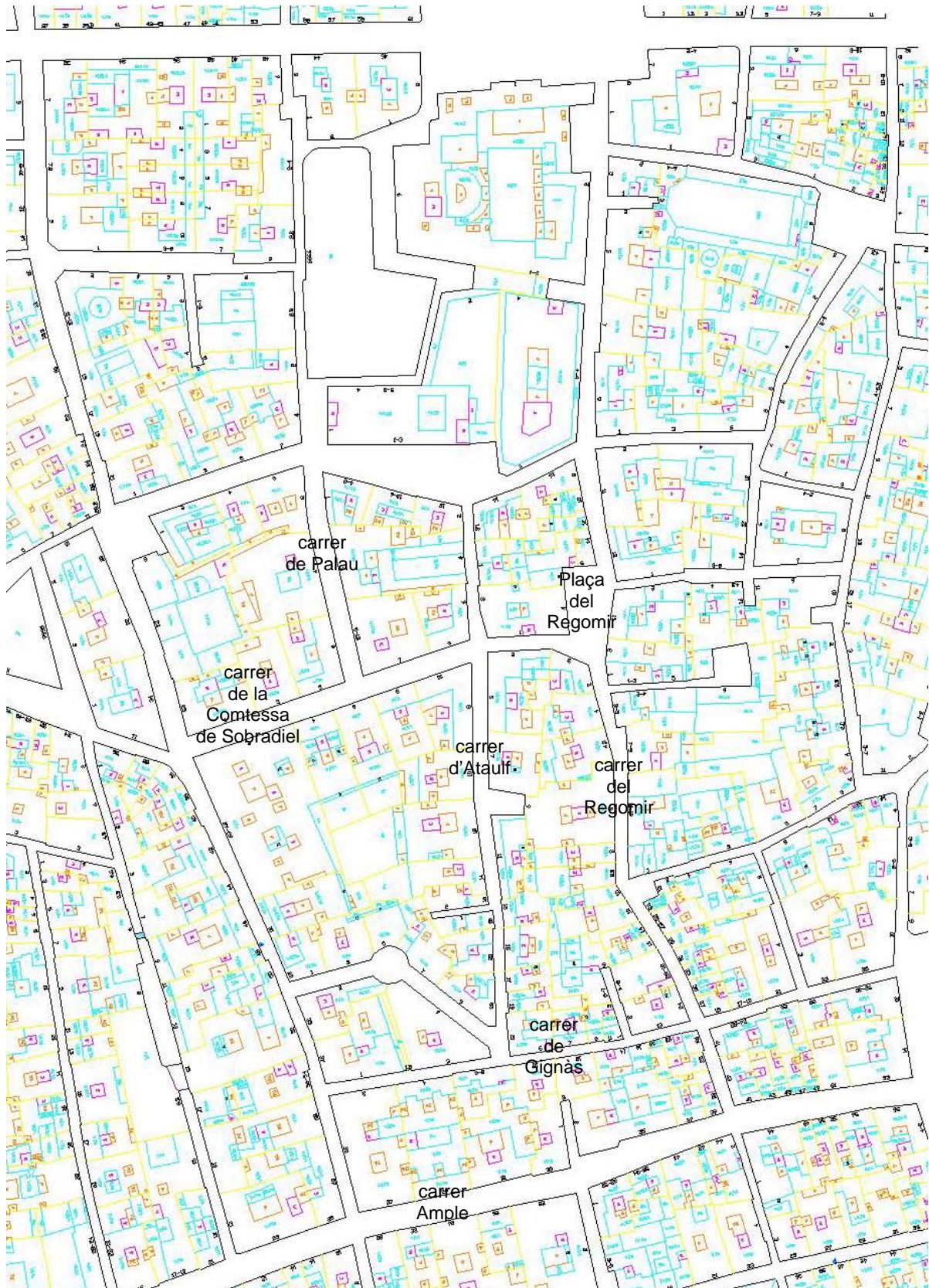

Figura 37. Cartogràfic de Barcelona 2005. Sector sud de l'àrea del Gòtic a Ciutat Vella. Ajuntament de Barcelona. 2005.

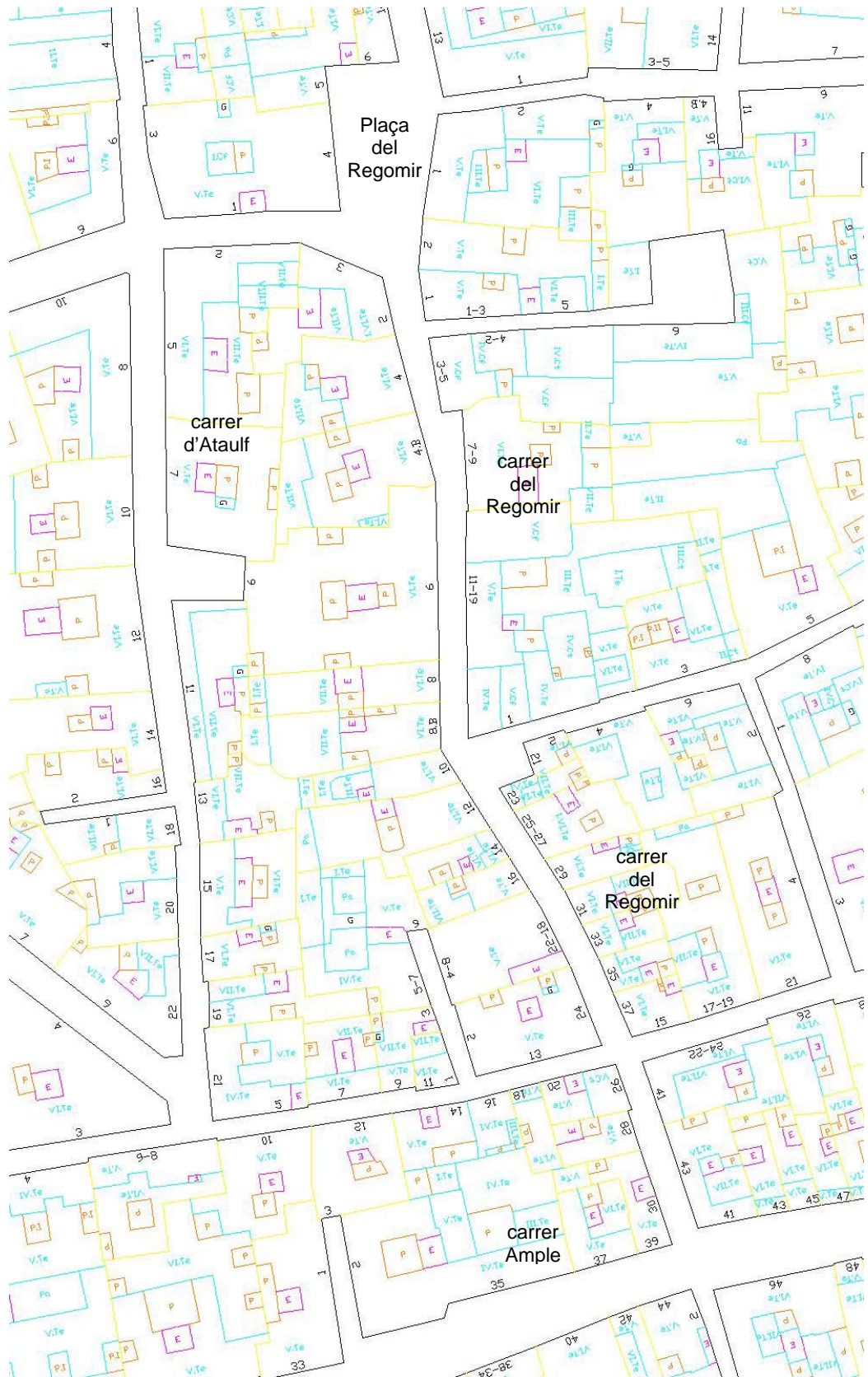

Figura 38. Cartogràfic de Barcelona 2005. Sector sud-est de l'àrea del Gòtic. Zona del Regomir. Ajuntament de Barcelona. 2005.

Posteriorment es realitza un creuament entre les dades dels aixecaments planimètrics realitzats per l'autora i la informació continguda a l'Arxiu de Protocols de Barcelona. La pràctica mostra l'operativitat del fons i presenta una nova interpretació d'un tros del teixit urbà situat en el carrer del Regomir des del segle XVII al XXI.

En el mateix tros de teixit urbà, la tesi proposa una aproximació a l'exercici estratigràfic, i realitza un treball d'estratigrafia murària en un aixecament de l'autora de la tesi, que conclou en la localització d'un vial construït abans del segle XVII. Degut a la laboriositat del procediment, el document estratigràfic es genera, un cop els resultats de la recerca permeten triar les unitats estratigràfiques més necessàries o interessants a estudiar.

Les diferents fonts documentals utilitzades es presenten de forma separada i successiva per mostrar el moment en que aquestes són emprades i fer més aclaridor el model d'investigació mostrat però, cal especificar que, en aquest tipus d'exercici, les informacions gràfiques i escrites s'intercalen contínuament entre elles, i és l'investigador qui decideix en cada recerca l'estratègia de treball a seguir i la manera de presentar les conclusions que se'n desprenen.

Superposició 1: Superposició de plànols històrics amb el plànol parcel·lari de l'any 2005.

Per iniciar aquest primer exercici de superposició vaig visitar l'*Arxiu Històric Municipal de Barcelona* on vaig localitzar la major part de la planimetria utilitzada en aquest apartat. A l'Arxiu Històric Municipal de Barcelona, vaig localitzar documents gràfics i escrits procedents de diferents fons de la *Secció de Consulta General* i la *Secció de Gràfics*. La documentació consultada és de diversa naturalesa i ha proporcionat informació incorporada o utilitzada al llarg del procés de recerca. A la secció de *Plànols dels Documents Cartogràfics* dins la *Secció de Gràfics de l'Arxiu*, vaig consultar la major part de la planimetria antiga utilitzada a la tesi, sobre tot a l'apartat que segueix de l'exercici de Superposició 1, on aquests es reproduïxen conjuntament a les 3 primeres planes de l'Apèndix 4. La majoria d'aquests documents han estat reproduïts en els diferents *Atlas* publicats de la ciutat, com és l'*Atlas de Barcelona - segles XVI-XX-*", editat pel COAC i "*Atlas de Barcelona. Volum II -segle XIX-*" de l'Editorial Mediterrània. Seguidament vull comentar dos dels plànols emprats que, per les seves característiques, configuren una extraordinària aportació sobre la forma urbana de la ciutat.

A la *Secció de Gràfics* cal destacar el "*Plano de Barcelona*" de *Miquel Garriga i Roca* i *Ramon Alabern*, 1858 (*Figura 56*, Apèndix 4), un aixecament topogràfic realitzat de la ciutat emmurallada. Per fer aquest aixecament, dividiren la ciutat antiga en 119 parts, que foren anomenades "*Quarterons*". Cada Quarteró disposa de l'aixecament dibuixat a escala 1:250, indicant la totalitat dels amidaments necessaris per a la seva elaboració. Així mateix, els edificis públics presenten l'aixecament de la seva planta baixa, on es pot apreciar amb detall la seva distribució. És, sens dubte, el millor pla topogràfic de la Barcelona antiga, el qual encara no ha estat superat i que permet un coneixement parcel·lari exacte de la ciutat del 1858. Cada plànol és acolorit amb tres tintes depenent de l'època de construcció de l'edifici: "*el color amarillo para los edificios antiguos, el tonos grises para los de mediana construcción y los edificios recientes (de nueva construcción) construidos a partir de 1825*". Els edificis de mitjana construcció són colorats amb un to gris verdós més clar i els més recents amb un to més fosc¹

Un altre plànol que cal destacar és el "*Plano geométrico de la ciudad de Barcelona levantado por el arquitecto mayor de la misma Dn. José Mas i Vila quien lo dedica a su Excmo. Ayuntamiento Constitucional*" de Josep Mas i Vila, 1842 (Figura 57, Apèndix 4). Aquest plànol constitueix un excel·lent aixecament de la ciutat en què es veu la quasi completa ocupació del sòl del Raval i la dicotomia entre la trama medieval i la trama neoclàssica. Josep Mas i Vila, autor d'aquest plànol, fou mestre d'obres de l'ajuntament, càrrec que obtingué l'any 1808.²

De l'*Arxiu Medieval i Modern* de la *Secció de Consulta General* es varen consultar diferents fons dels quals cal destacar, pel contingut gràfic i concret en construcció i arquitectura, el d'*Obreria*, *El Llibre d'Acords de l'Ajuntament Borbònic* i el *Cadastre*. La sèrie d'*Obreria* abraça el període de 1772 a 1840, i té el seu origen en un edicte del aleshores capità general, el *comte de Ricla*, que imposava l'obligació d'adjuntar un dibuix de la façana a les peticions de l'edificació. En aquesta sèrie d'*Obreria* vull destacar dos documents de distinta naturalesa referents a l'àrea del Regomir: el plànol "*Sesta Demarcación. Barrio 7º del Cuartel 4º*", s/a (Figura 39) i els textos continguts en la *Caixa d'Obra 1733*. El plànol representa la zona limitada pels carrers del Regomir, carrer de la Carabassa, plaça de la Verònica i la muralla de mar, mostrant el traçat viari de la zona ocupada per l'antic *Palau Reial Menor* abans del seu enderroc, moment en que va ser reurbanitzada la zona pels comtes de Sobradíel. En aquest plànol podem observar com el carrer de la Baixada del Palau porta fins la plaça configurada al seu interior, considerada plaça pública dins la ciutat de Barcelona. La documentació de la *Caixa d'Obra 1733* confirma el fet que durant el segle XVIII, molts edificis del carrer del Regomir varen modificar les obertures de les seves façanes, convertint les finestres en balcons o construint obertures noves de balcó.

Un fons imprescindible de consulta en la recerca urbana de la ciutat, atesa la quantitat de documentació gràfica que conté, és el *Llibre d'Acords de l'Ajuntament Borbònic* vigent a Barcelona des de l'any 1714. El fons de l'Ajuntament Borbònic recull la major part de la documentació generada per l'administració municipal de Barcelona durant el període del règim absolutista (1714-mitjans segle XIX). El nom original de la sèrie és *Acuerdos*. Recull els acords dels Plens de l'Ajuntament (ordinaris i extraordinaris) presidits pel corregidor o un delegat (regidor degà, alcalde major, etc.). Els acords relatius a tota mena d'afers de govern de la ciutat es redactaven a partir de les notes preses en cada sessió pel secretari. Són, de fet, les actes municipals de l'època. A més de les actes municipals, pròpiament dites, s'hi poden trobar nombroses tipologies documentals relacionades amb assumptes tractats en les diferents sessions (plànols d'obres, instàncies, bans, documents comptables, etc.). En aquesta sèrie d'*Acords* s'hi troba documentació escrita acompanyada de documents gràfics de les millores i transformacions que es volien realitzar a la ciutat amb l'aixecament del moment i la proposta dibuixada. Donada l'extraordinària representació dels plànols, el seguiment d'aquesta documentació permet entendre la transformació de la forma urbana de Barcelona en els segles XVIII i part del XIX. Cal destacar el plànol "*Planos de las calles del Regomir*" (Figura 40). En aquest expedient del *Llibre d'Acords*, la *Junta de Obras* de l'Ajuntament proposa una nova alineació del carrer del Regomir, des del carrer Ample fins l'actual plaça del Regomir, passada la capella de Sant Cristòfol. En l'expedient original, la tinta negra representa "*las líneas de los actuales edificios*" i la tinta color carmí "*las que propone la Junta de Obras*". També es localitzà l'expedient de rectificació del carrer Gignàs i del carrer del Correu Vell. Altres expedients localitzats del *Llibre d'Acords* confirmen que l'empedrat del carrer del Regomir es realitzà l'any 1829 (1D I-123/fol.99-100): "*Hallándose próxima a su conclusión la obra del empedrado de la calle de la Platería. El Exmo. Ayuntamiento acuerda: Que terminada esta se proceda a la de la calle del Regomir*" i l'any 1831 es proposa un nou ordenament del tràfic de carruatges (1D I-127/fol.458): "*Se propone un solo paso por la calle del Regomir entrando por la Ancha acordado por S.E. que fuese extensivo hasta*

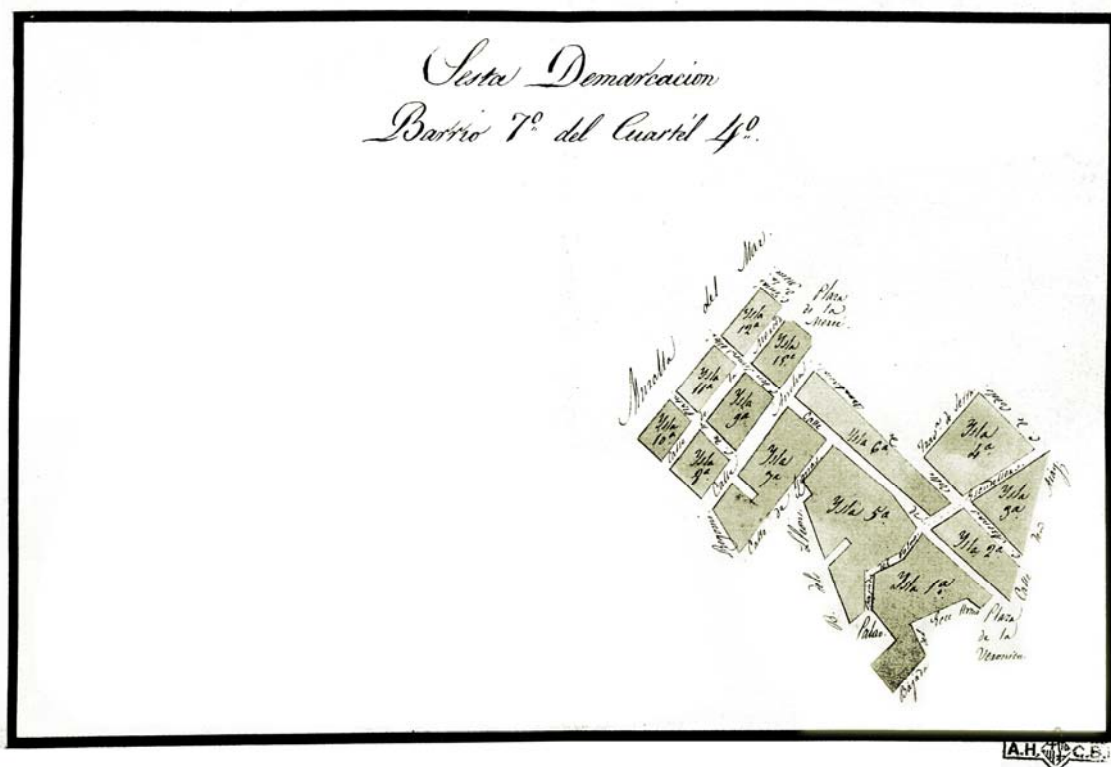

Figura 39. "Sesta Demarcacion. Barrio 7º del Cuartel 4º". Sèrie d'Obreria. AMHB.

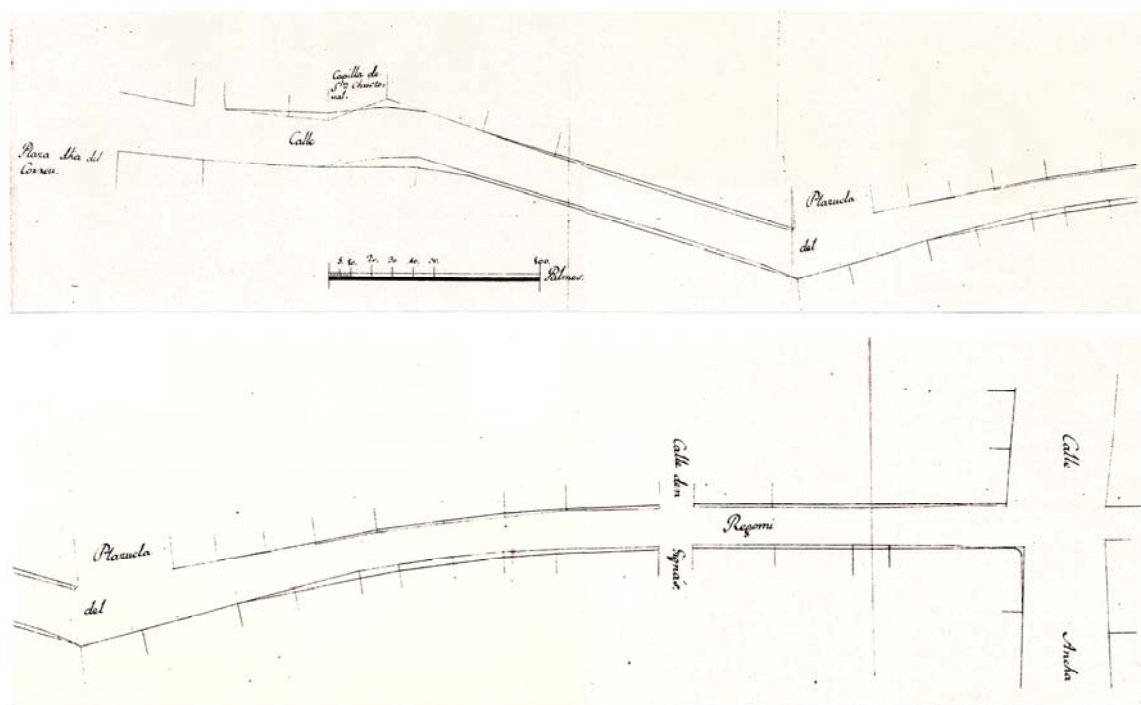

Figura 40. "Planos de las calles del Regomir". Ajuntament Borbònic. Llibre d'Acords. AMHB.

la Plaza de San Jayme". Aquesta ordenança s'aprova per evitar la col·locació de "guardarruedas" a la cantonada del carrer dels Templaris ja que només es permet la maniobra cap aquest carrer des del tram superior del carrer de la Ciutat. Les dades sobre el Regomir constitueixen un petit exemple del banc de documents existents en el fons. Documentació, com el projecte d'arranjament de la Plaça de St. Jaume l'any 1818 (1D I-98/fol.130) o el dibuix de la proposta de l'Àngel de la Guarda per instal·lar en el portal de l'Àngel (1D I-115/fol.294) són altres importants exemples de la tipologia documental abans descrita.

Dins la sèrie de *Cases reedificades* de la secció de *Cases, Censos i Censals* del fons del *Cadastré*, es va localitzar documentació que feia referència a les cases ubicades al carrer del Regomir. L'expedient fa referència a l'existència de millora en els edificis i la corresponent repercussió en el cens de l'edificació. Les cases que varen ser sotmeses a obra o millora resten inscrites en el llibre de cadastre fent esment de l'obra realitzada per poder establir de nou el cens corresponent a l'edifici millorat. En el carrer del Regomir varen constatar-se moltes millores edilícies. En citem uns exemples esdevinguts durant el segle XVIII.

L'any 1776 Joan Ferran, fabricant de mitges amb teler va reedificar la seva casa (1776, fol.1312) ; l'any 1778 Joan Plà, serraller va millorar la seva casa que abans fora de Francesc Fuster (1778, fol.1379); l'any 1779 es millorà la casa del mercader Thomas Llimona (1779, fol.1403); l'any 1782 es cita la casa amb escala i botiga millorades, del ciutadà Antonio Martí, que abans havia estat del serraller Josep Carbonell (1782, fol.1463); l'any 1788 es millora la casa que també figura de Antonio Martí que abans fóra de l'escrivà Jaume Creus (1788, fol.1578); l'any 1790 es cita la casa millorada del serraller Pablo Pintor que abans va ser de Magin Sampere (1790, fol.1821); l'any 1794 es cita la casa del pastisser Sebastià Ribera que per no haver realitzat cap obra ni millora no li apugen el cens (1794, fol.1901). De les obres de millora i condicionament localitzades, cal destacar l'expedient de l'any 1788 que fa referència als habitatges construïts sobre l'arc de St Cristòfol (I-34 bis Documents solts. 1788, Doc.1):

"Relacion de las casas mejoradas en el Barrio Primero que está a cargo de Salvador Costa Comisario de este Barrio en el año 1788"

(...) *Plaza del Regomir*

"Sobre el arco de St. Christobal se han hecho tres Pisos y es de Anton Martí"

La *Superposició 1: Superposició de plànols històrics amb el plànol parcel·lari de l'any 2005*, es realitza a través de la superposició planimètrica del parcel·lari de l'any 2005 (actual en el moment d'iniciar el treball) amb la cartografia històrica de la ciutat de Barcelona, on hi és representat el lloc del *Regomir*. Aquest primer treball de superposició es presenta a través de dues sèries. La *Sèrie a* presenta un conjunt de 13 superposicions, començant pel plànol històric més antic i avançant cap endavant, seguint el sentit físic de la transformació urbana. En aquest primer exercici s'aprecia el canvi del traçat urbà en la forma dels seus carrers, illes i espais interiors. A continuació, la *Sèrie b* presenta un grup molt concret de 3 superposicions a escala 1:500, que té com a finalitat exercitar la superposició, portant al límit l'anàlisi parcel·lari. En aquest cas l'anàlisi serà de retrocés, avançant en sentit contrari a la transformació física, realitzant progressivament un anàlisi de recomposició del lloc, proporcionant un reconeixement o relectura de la lògica parcel·laria actual.

Les superposicions de cadascuna de les sèries s'ha realitzat sobre el mateix tros de ciutat i sempre es presenta a la mateixa escala gràfica, per poder percebre més correctament la transformació del traçat. El tros escollit per realitzar l'anàlisi de forma

urbana, es centra en l'àrea que limita amb l'antiga *porta romana del Regomir* i l'actual *carrer del Regomir* i s'estén per la banda de sud-oest fins al carrer dels Escudillers, incloent la superfície ocupada per l'antic *castellum* romà on hi fou bastit el castell templer i posteriorment el *Palau Reial Menor*.

Sèrie a

La primera sèrie s'ha treballat a escala 1:2000, però es presenta a escala menor per poder mostrar les conclusions de cada superposició en una sola plana, per facilitar-ne la visió consecutiva. Cada plana o resum conté les següents informacions o apartats: encapçalant la pàgina s'identifica la superposició, indicant els dos documents superposats; a la part superior de la plana, es mostra a l'esquerra de la pàgina el detall del tros de trama urbana analitzada corresponent al cartogràfic de l'any 2005 i la banda dreta apareix, sempre a la mateixa escala, el fragment de trama corresponent al plànol històric analitzat, indicant el títol del document, el nom de l'autor i la data d'elaboració del mateix. A la part inferior de la plana, es presenta l'exercici de superposició, on s'indica amb tinta negra les traces *coincidentes* entre el dos plànols i amb tinta vermella les traces *no coincidents amb el plànol històric*, corresponents als traçats actualment desapareguts. Al costat de cada superposició es realitza un comentari exposant-ne els trets fonamentals concloents. El ventall de plànols utilitzats en aquest exercici va des de principis del segle XVIII (1706) fins a final del segle XIX (1862). A partir d'aquesta data, la cartografia històrica presenta tan sols divergències molt concretes i documentades respecte la trama actual existent.

Els plànols utilitzats són:

Parcel·lari actual 2005. Ajuntament de Barcelona, 2005. (Figura 41. Apèndix 4, Plànol 0a,)

Parcel·lari de 1969. Ajuntament de Barcelona, 1969. (Figura 42. Apèndix 4, Plànol 0a)

Plànol històric 1. "*Plan of the city of Barcelona*". J. Bafire, 1706. (Figura 43. Apèndix 4, Plànol 0a)

Plànol històric 2. Plànol de Barcelona 1714. J. Cardoso, 1714. (Figura 44. Apèndix 4, Plànol 0a)

Plànol històric 3. "*Plano de Barcelona*", s/a. 1740-1760. (Figura 45. Apèndix 4, Plànol 0a)

Plànol històric 4. "*Pla de la ciutat de Barcelona y sos contorns en lo any 1740*". Francisco Renart i Closas, 1740. (Figura 46. Apèndix 4, Plànol 0a)

Plànol històric 5. "*Plano de la Ciudad y del Puerto de Barcelona*". J. Moulinier/P. Lartigue/Vicq/A. de Laborde/P. Didot, 1806. (Figura 47. Apèndix 4, Plànol 0b)

Plànol històric 6. "*Plan de Barcelona/ Dividido en cinco Cuarteles de ocho Barrios cada uno con expresion de los nombres de las Calles y Plazas Iglesias, Conventos, Hospitales y otros establecimientos públicos en el año de 1818*". Antoni Montfort i Miquel, 1818. (Figura 48. Apèndix 4, Plànol 0b)

Plànol històric 7. "*Plano de la Ciudad de Barcelona*". F. Oliva/E. Mabon, 1840. (Figura 49. Apèndix 4, Plànol 0b)

Plànol històric 8. "*Plano de la Ciudad de Barcelona*". F. Oliva/E. Mabon, 1848. (Figura 50., Apèndix 4, Plànol 0b)

Plànol històric 9. "*Plano de la ciudad de Barcelona*". M. Saurí/J. Matas. 1849. (Figura 51. Apèndix 4, Plànol 0b)

Plànol històric 10. "*Plano de la ciudad de Barcelona*". M. Saurí/J. Matas, 1852. (Figura 52. Apèndix 4, Plànol 0b)

Plànol històric 11. "*Plano de la ciudad de Barcelona*". M. Saurí/J. Matas, 1855. (Figura 53. Apèndix 4, Plànol 0c)

Plànol històric 12. "*Plano de la ciudad de Barcelona*". M. Saurí/J. Matas, 1862. (Figura 54. Apèndix 4, Plànol 0c)

Plànol històric 13. "*Plano topográfico geométrico de la ciudad de Barcelona. Proyecto de reforma*". Miquel Garriga i Roca, 1862. (Figura 55. Apèndix 4, Plànol 0c)

Sèrie b

La segona sèrie s'ha treballat a escala 1: 500 i donada la seva dimensió, es recull a l'Apèndix 4 de la tesi. Abans de digitalitzar informàticament les dades per a la seva presentació, l'exercici es va realitzar manualment. El plànol cartogràfic de l'estat actual es va imprimir a l'escala de treball fotocopiant-lo en suport d'acetat. Els plànols històrics utilitzats en cada cas es van reduir o ampliar a l'escala 1:500 en suport de paper opac. Sobre un acetat net es varen grafiar les coincidències i les divergències concloents.

Els dos primers plànols utilitzats són dipositats a l'AMHB i han estat descrits anteriorment. Els tercer plànol emprat és l'aixecament de la Planta Baixa de l'antic Palau Reial Menor, realitzat l'any 1832 per Josep Mestres i Gramatges. Aquest plànol és propietat del Pares Jesuïtes del carrer de Palau nº 3 de Barcelona on està dipositat.

Els plànols utilitzats són:

Plànol històric 14 *“Quarterons de la ciutat de Barcelona”*. Quarteró nº 7 i Quarteró nº 11(2). Miquel Garriga i Roca i Ramon Alabern, 1858 (*Figura 56*. Apèndix 4, Plànol 0c i *Figura 72*).

Plànol històric 15. *“Plano Geométrico de la Ciudad de Barcelona Levantado por el Arquitecto Mayor de la misma Dn. José Mas y Vila (...)”*. J. Mas i Vila, 1842. (*Figura 57*. Apèndix 4, Plànol 0c i *Figura 73*).

Plànol històric 16. *“Plano Geometrico del piso inferior que manifiesta aproscimadamente la area y figura de terreno que comprehenden los Edificios, Jardines, Patios, Iglesia y Casas del Palacio, vulgo Palau de la Condesa (...)”*. Josep Mestres i Gramatges, 1832 (*Figura 58*. Apèndix 4 i *Figura 74*).

Sèrie a

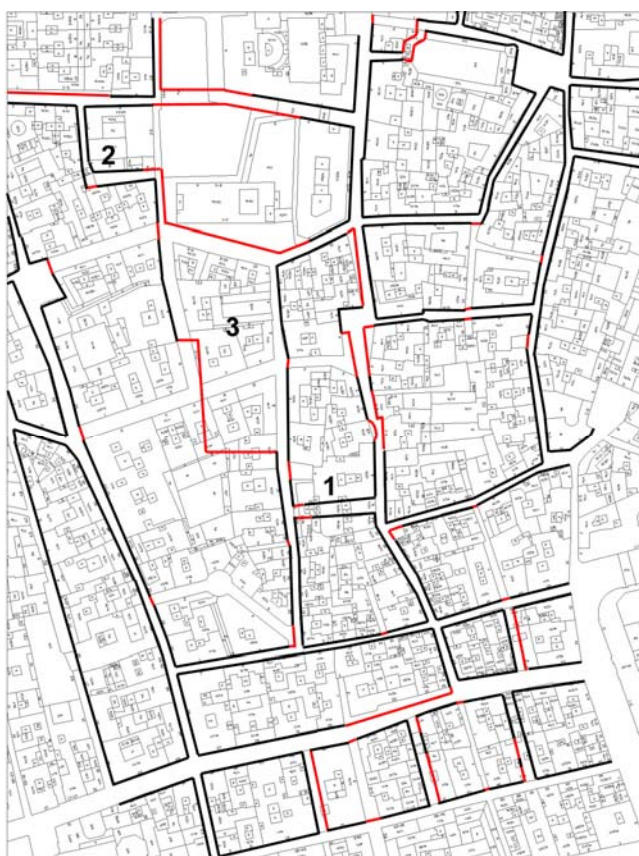
Figura 59. Superposició I: Cartogràfic del l'any 2005 amb Plànol històric 1

Plànol cartogràfic de Barcelona
Ajuntament de Barcelona
2005

"Plan of the city of Barcelona"
James Bafire sculp.
1706

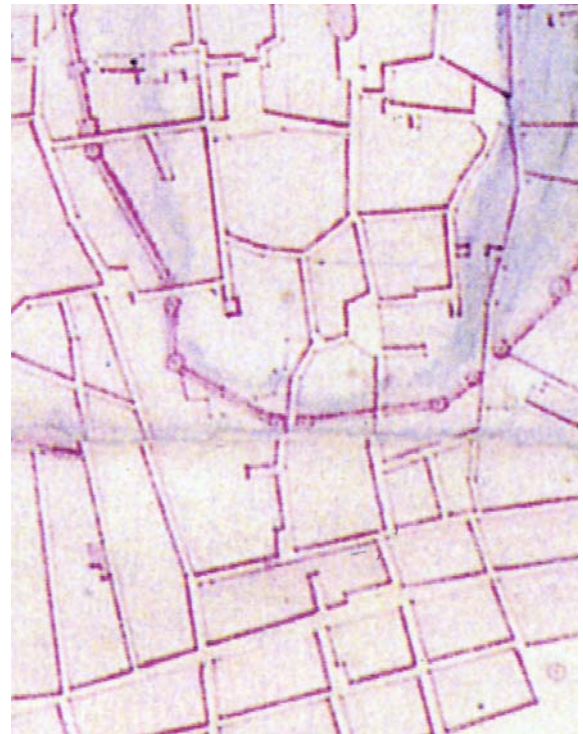
En aquest plànol del 1706, apareix clarament indicat un vial que connecta el carrer del Regomir amb el carrer d'Ataülf (1), antigament anomenat la Baixada dels Lleons. Connexió del carrer del Pou Dolç fins l'accés a l'antiga àrea del Palau Reial Menor (2). No apareix, en canvi, el traçat del carrer del Ecce Homo, connectant la plaça de la Verònica amb l'entrada a Palau. L'àrea del Palau Reial Menor es representa amb una zona oberta a la Baixada dels Lleons en tota la seva banda superior (3), fet que entra en contradicció amb la preexistència de l'església dels templers.

Sèrie a

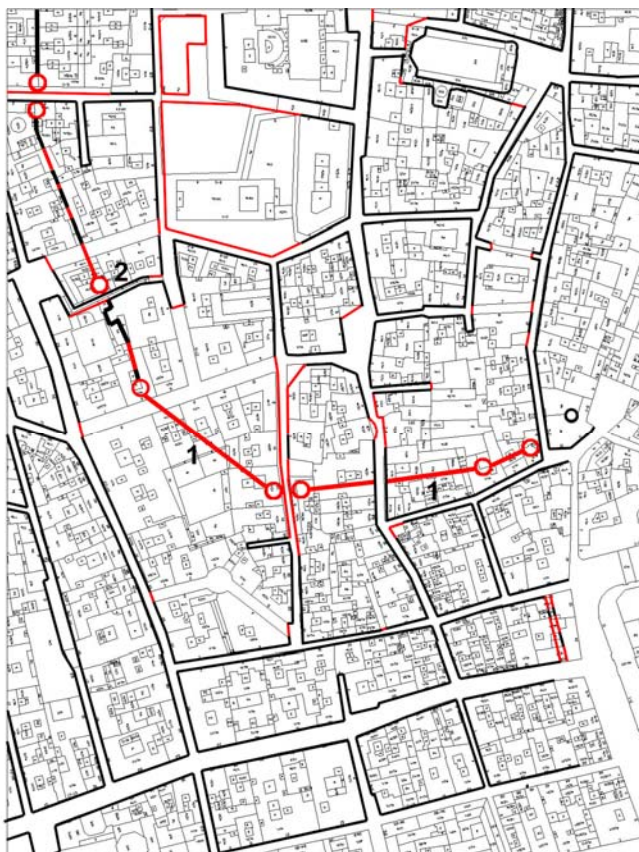
Figura 60. Superposició II: Cartogràfic de l'any 2005 amb Plànol històric 2

Plànol cartogràfic de Barcelona
Ajuntament de Barcelona
2005

Plànol de Barcelona de 1714, sense títol
Joseph Cardoso
1714

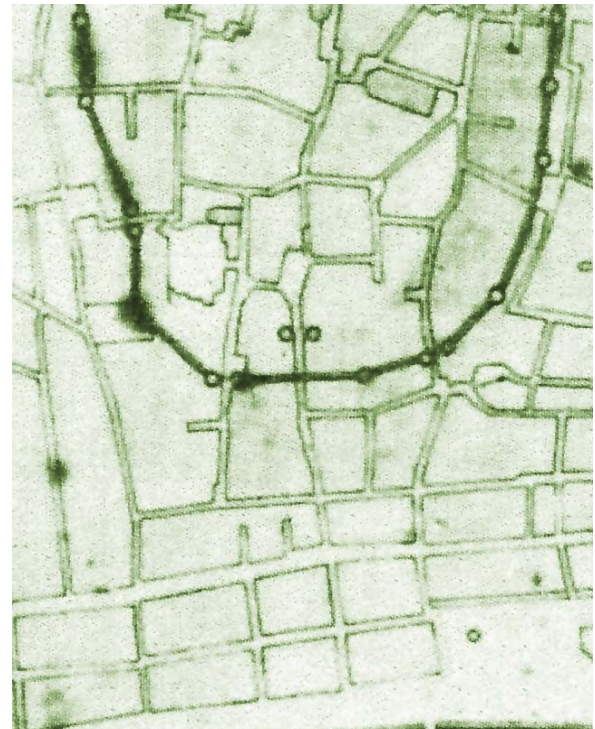
En aquest plànol del 1714 cal destacar la representació del traçat de la muralla romana amb la localització de les seves torres de defensa (1). La major part del traçat de muralla representat s'ha dibuixat amb vermell per no coincidir amb cap línia de parcel·lari actual. Existència del carrer del Ecce Homo (2) comunicant la plaça de la Verònica amb el carrer dels Gegants, que donava entrada al Palau Reial Menor.

Sèrie a

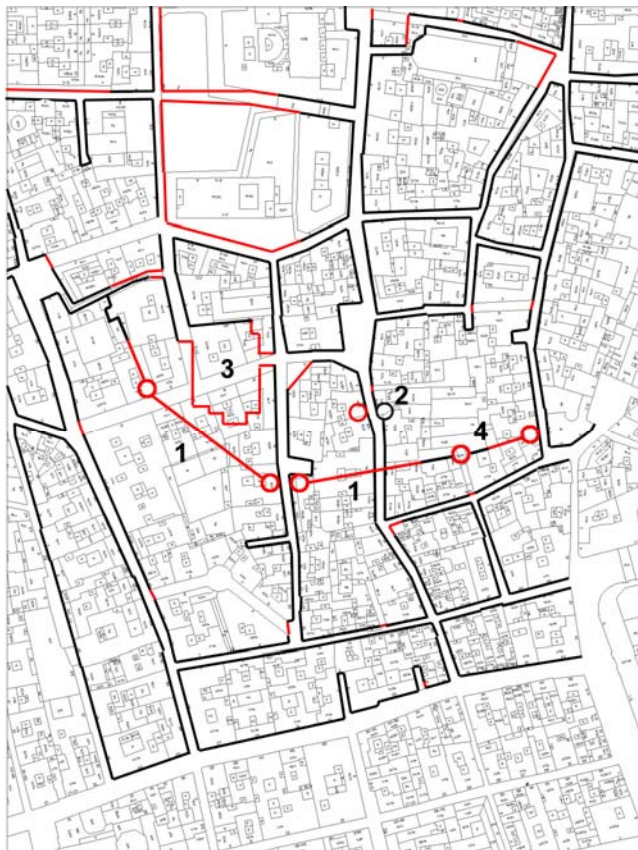
Figura 61. Superposició III: Cartogràfic de l'any 2005 amb Plànol històric 3

Plànol cartogràfic de Barcelona
Ajuntament de Barcelona
2005

"Plano de Barcelona"
sense autoria
1740-1760

En aquest plànol de 1740-1760 cal també destacar la representació del traçat de la muralla romana amb la localització de les seves torres de defensa (1) però en aquest cas, amb la localització de les dues torres corresponents a la porta del Regomir (2). En aquesta representació s'ha indicat la part del traçat de muralla que coincideix amb alguna línia del parcel·lari actual (4). També cal destacar la representació de l'espai lliure corresponent al pati principal del Palau Reial Menor (3)

Sèrie a

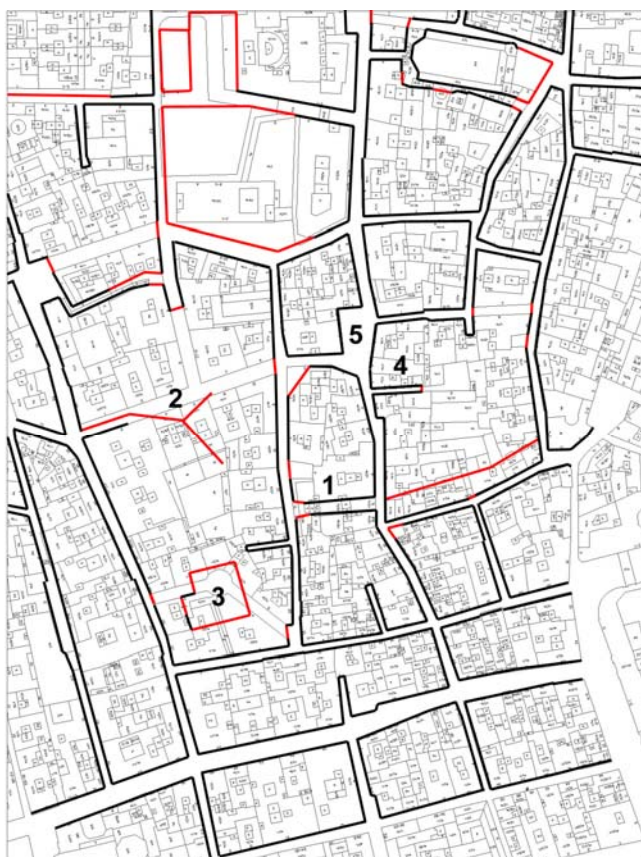
Figura 62. Superposició IV: Cartogràfic de l'any 2005 amb Plànol històric 4

Plànol cartogràfic de Barcelona
Ajuntament de Barcelona
2005

"Pla de la ciutat de Barcelona (...) en lo any 1740"
Francisco Renart i Closas
1740

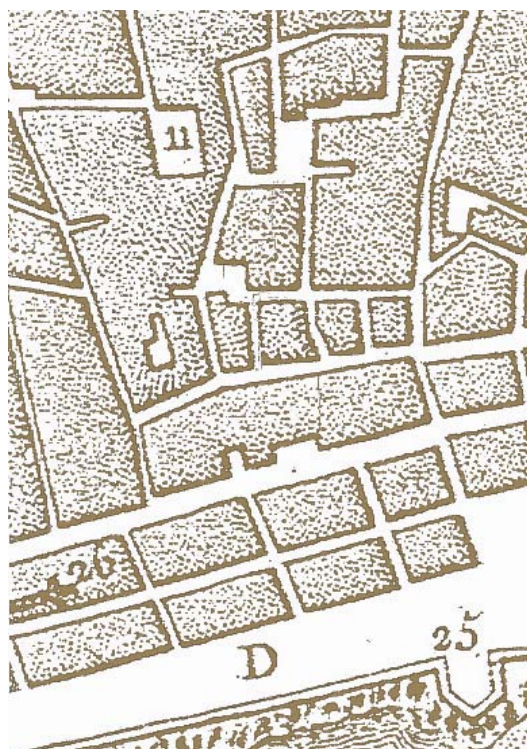
En aquest plànol del 1740, apareix novament la connexió del carrer del Regomir amb el carrer d'Ataülf a l'alçada del carrer del Correu Vell. En aquest cas però, una representació en paral·lel del carrer de Correu Vell, fa pensar amb la possible coincidència del vial amb la seva prolongació (1). S'indica el traçat de la *Baixada de Palau* (2), vial que conduïa al pati del palau des del carrer d'Escudillers. Existència d'un gran espai lliure al seu interior d'illa (3). Representació del traçat del carrer de St. Simplicí (4) i de la plaça del Regomir (5).

Sèrie a

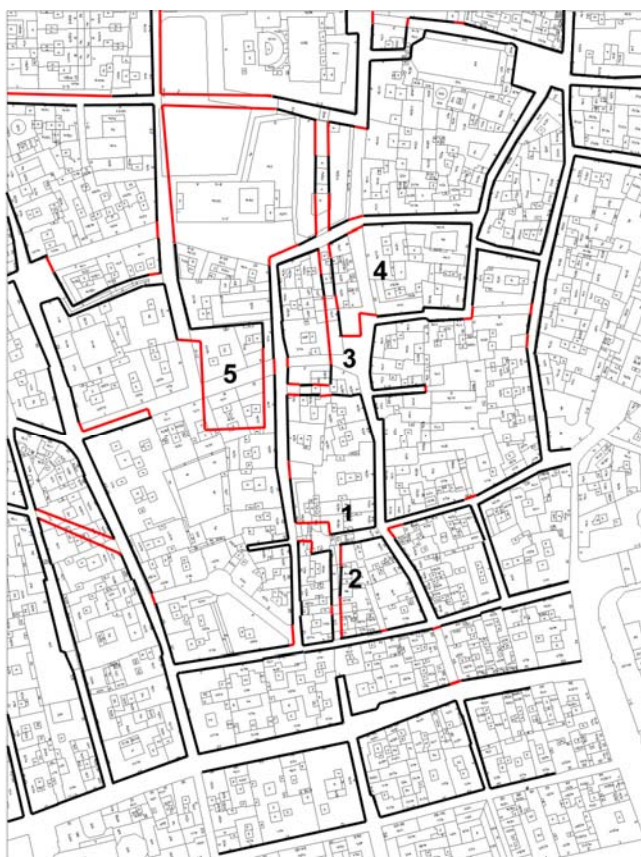
Figura 63. Superposició V: Cartogràfic de l'any 2005 amb Plànol històric 5

Plànol cartogràfic de Barcelona
Ajuntament de Barcelona
2005

"Plano de la ciudad y el Puerto de Barcelona"
J.Moulinier/P.Lartigue/Vicq/A. de Laborde/P. Didot
1806

En aquest plànol del 1806, apareix clarament el carrer del Correu Vell perllongat fins a la Baixada dels Lleons (1). Existència d'un vial paral·lel al carrer d'Ataülf, que comunica aquest tram de carrer amb el carrer d'En Gignàs, sense coincidir aparentment amb la ubicació actual del carrer de Riudarenes (2). És important remarcar l'estructura de la plaça del Regomir (3) i la representació de l'illa superior amb el traçat d'un carrer clarament paral·lel a l'actual carrer de la Ciutat (4). Representació de la geometria del pati del Palau Reial Menor (5).

Sèrie a

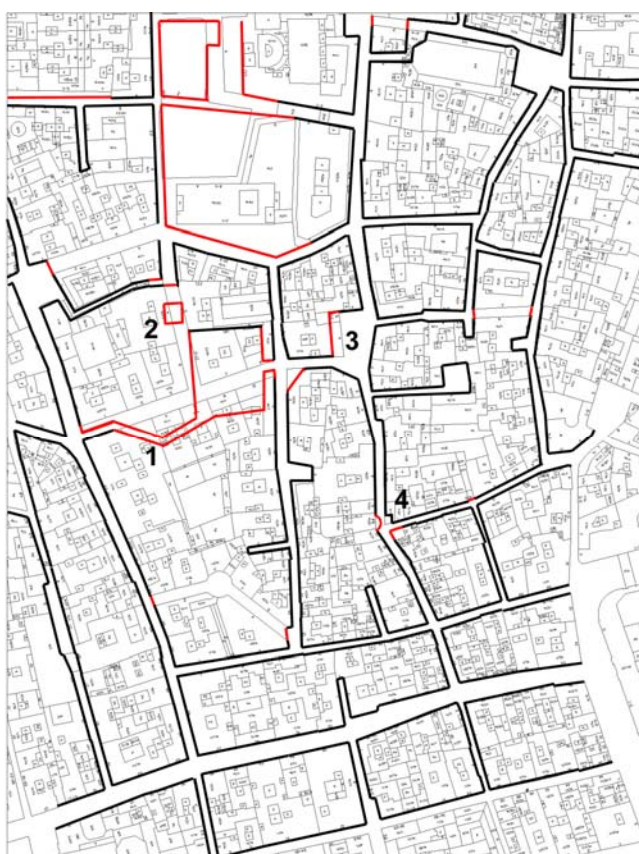
Figura 64. Superposició VI: Cartogràfic de l'any 2005 amb Plànol històric 6

Plànol cartogràfic de Barcelona
Ajuntament de Barcelona
2005

"Plan de Barcelona"
Antoni Montfort i Miquel
1818

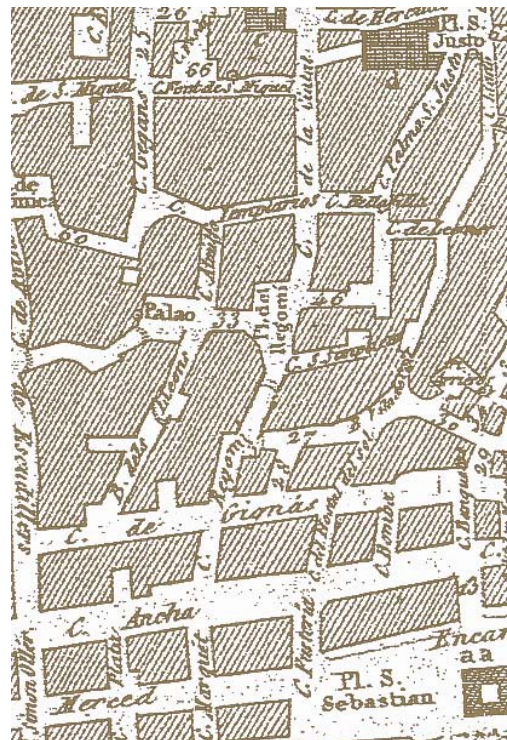
En aquest plànol del 1818, es reconeix el traçat trencat de la *Baixada de Palau* (1) i el primer pati d'accés abans d'entrar al pati principal (2). La plaça del Regomir sembla mantenir la proporció del plànol de 1806 (3). El carrer de Correu Vell finalitza en el carrer del Regomir i la cantonada superior presenta el tractament construït en el angle de l'edifici -actualment encara existent- per millorar el trànsit rodat en aquest gir. La placeta existent actualment en aquest encreuament encara no hi és representada (4). En aquest plànol, com en els sis següents, el carrer del Regomir presenta una deformació clarament marcada afrontada amb el traçat del carrer del Correu Vell (4).

Sèrie a

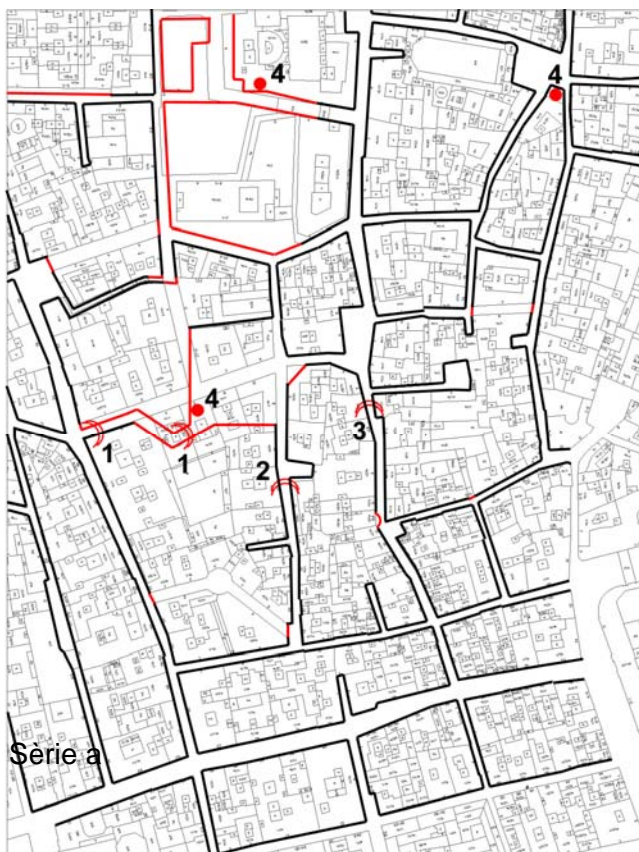
Figura 65. Superposició VII: Cartogràfic de l'any 2005 amb Plànol històric 7

Plànol cartogràfic de Barcelona
Ajuntament de Barcelona
2005

"Plano de la Ciudad de Barcelona"
Francesc Oliva/ Eugeni Mabon
1840

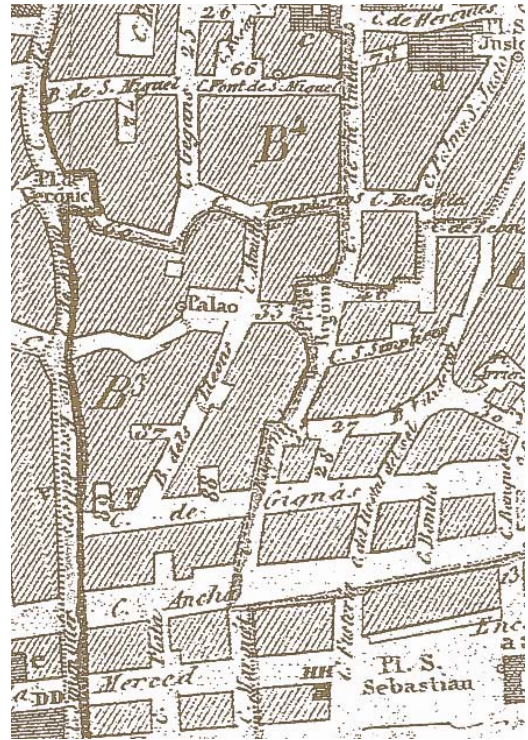

En aquest plànol del 1840 cal destacar la representació dels arcs construïts sobre els vials, dos a la Baixada de Palau (1), un sobre la Baixada dels Lleons (2) i un sobre el portal del Regomir (3). També hi és localitzada la font del pati del Palau Reial Menor, així com la font de Sant Miquel i la font de Sant Just

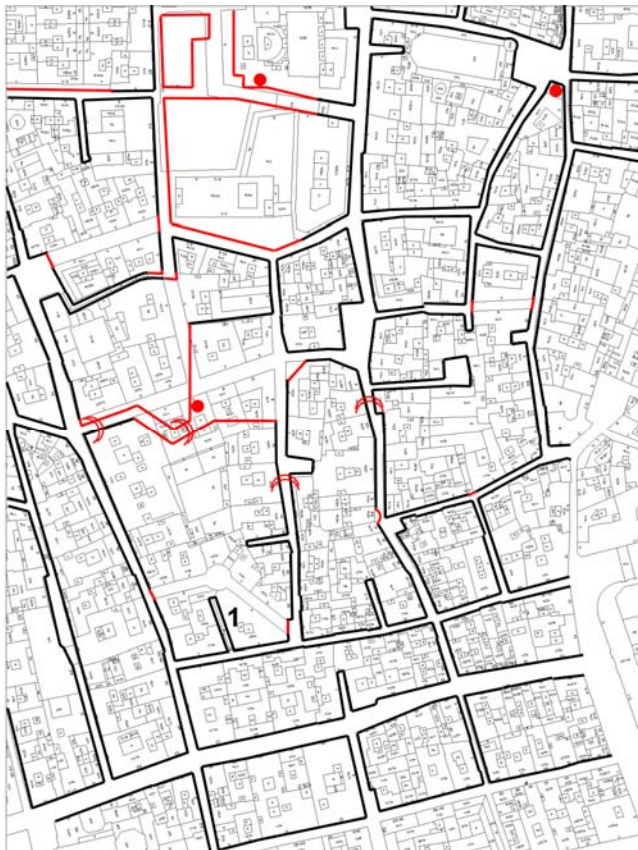
Figura 66. Superposició VIII: Cartogràfic de l'any 2005 amb Plànol històric 8

Plànol cartogràfic de Barcelona
Ajuntament de Barcelona
2005

"Plano de la Ciudad de Barcelona"
Francesc Oliva/ Eugeni Mabon
1848

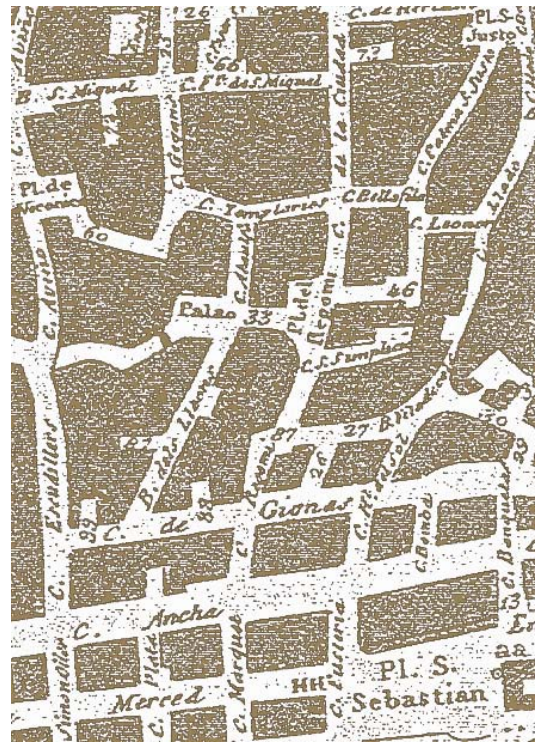
En aquest plànol dibuixat l'any 1848, queden també representats els arcs construïts sobre els carrers i les diverses fonts del sector. A l'illa del Palau Reial Menor, s'indica l'entrada a l'antic carrer de *Viladalls* (1)

Sèrie a

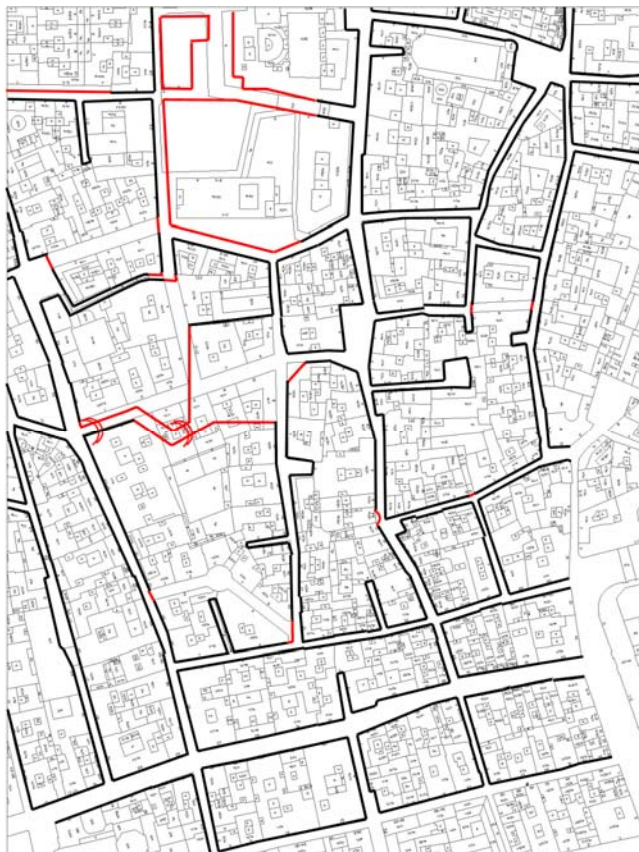
Figura 67. Superposició IX: Cartogràfic de l'any 2005 amb Plànol històric 9

Plànol cartogràfic de Barcelona
Ajuntament de Barcelona
2005

"Plano de la ciudad de Barcelona"
Manuel Saurí/ Joseph Matas
1849

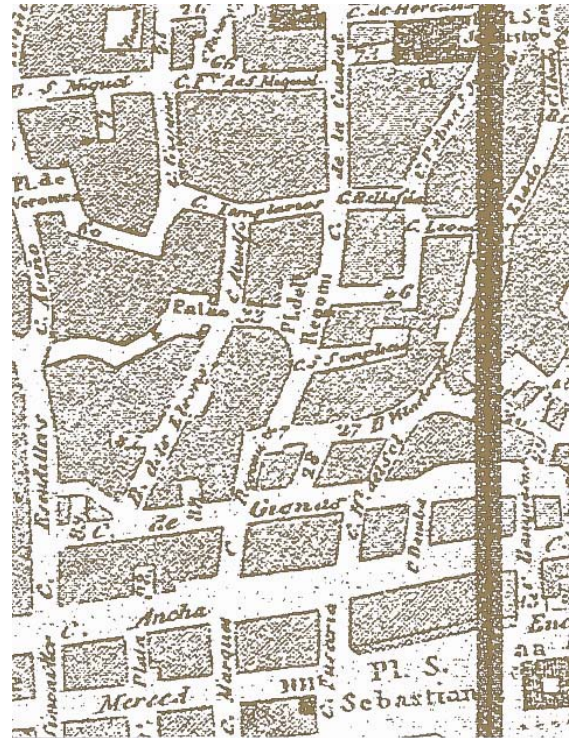
A les quatre superposicions que segueixen, es veu la urbanització progressiva del sector de l'antic Palau Reial Menor realitzada pels comtes de Sobradiel. En aquest plànol es representa encara l'estructura general de vials de la zona. Existència de la Baixada del Ecce Homo i La Baixada de Palau. A l'encreuament de La Baixada dels Lleons amb el carrer de Gignàs no hi ha construïda encara cap placeta.

Sèrie a

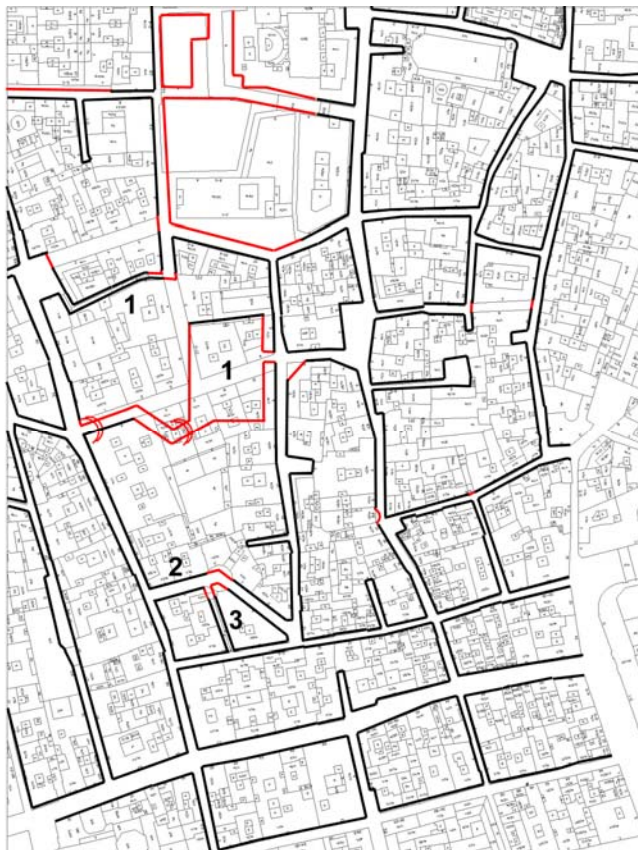
Figura 68. Superposició X: Cartogràfic de l'any 2005 amb Plànol històric 10

Plànol cartogràfic de Barcelona
Ajuntament de Barcelona
2005

"Plano de la ciudad de Barcelona"
Manuel Saurí/ Joseph Matas
1852

Es manté el traçat de la Baixada del Ecce Homo i l'estructura del pati de Palau (1). S'obra el carrer de Milans (2) i es manté el vial de Viladalls (3). Els carrers que envolten el Regomir ja han assolit l'estructura que es mantindrà fins a principis del segle XX, moment en què es realitza l'obertura de la Via Laietana.

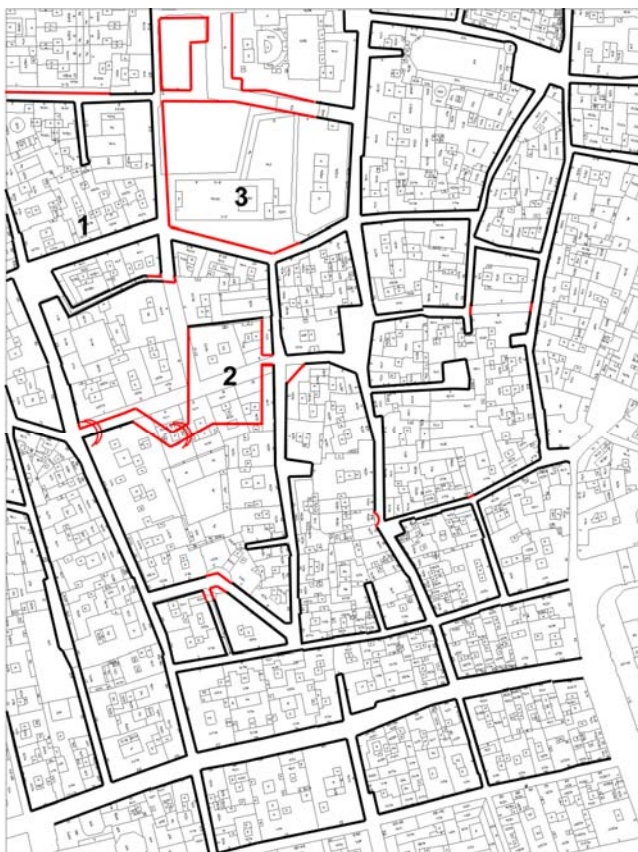
Sèrie a

Figura 69. Superposició XI: Cartogràfic de l'any 2005 amb Plànol històric 11

Plànol cartogràfic de Barcelona
Ajuntament de Barcelona
2005

"Plano de la ciudad de Barcelona"
Manuel Saurí/ Joseph Matas
1855

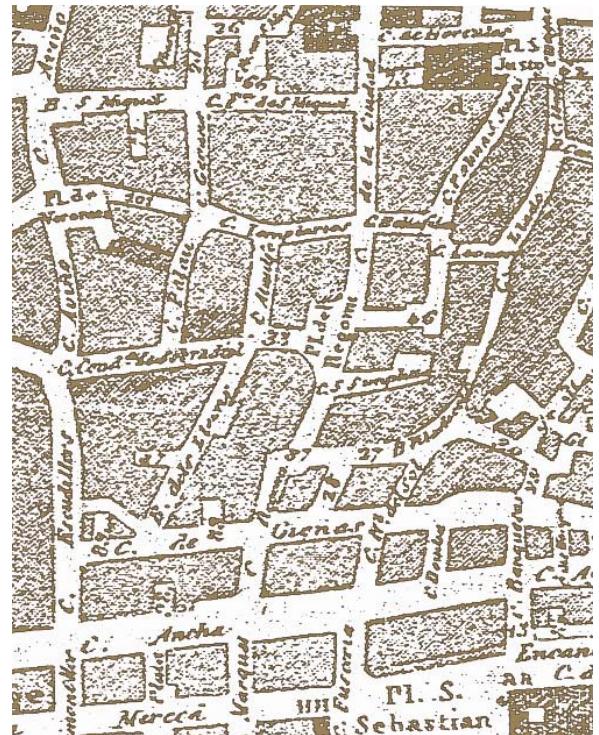
Obertura del *carrer de Cervantes* (1) però encara es manté la Baixada del *Ecce Homo*. L'estructura del *Palau Reial Menor* encara existeix (2). Cal destacar la permanència en totes les superposicions de la morfologia de l'illa limitada pel carrer dels *Templers* i el carrer de la font de *St. Miquel* (3).

Sèrie a

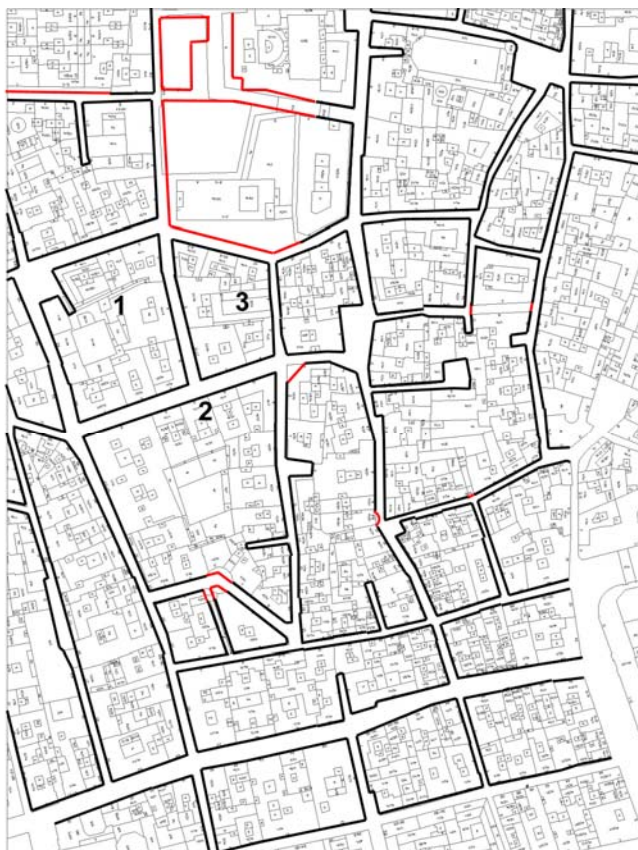
Figura 70. Superposició XII: Cartogràfic de l'any 2005 amb Plànol històric 12

Plànol cartogràfic de Barcelona
Ajuntament de Barcelona
2005

"Plano de la ciudad de Barcelona"
Manuel Saurí/ Joseph Matas
1862

La Baixada del Ecce Homo ja apareix eliminada (1). Després d'un període d'abandó, l'any 1856 fou enderrocats el Palau Reial Menor per tal d'urbanitzar el sector. Traçat del carrer de la Comtessa de Sobradiel (2). De tot el conjunt només en queda l'església dels templers que pertany als pares Jesuïtes i forma part del seu convent ubicat al carrer del Palau nº 3 (3).

Sèrie a

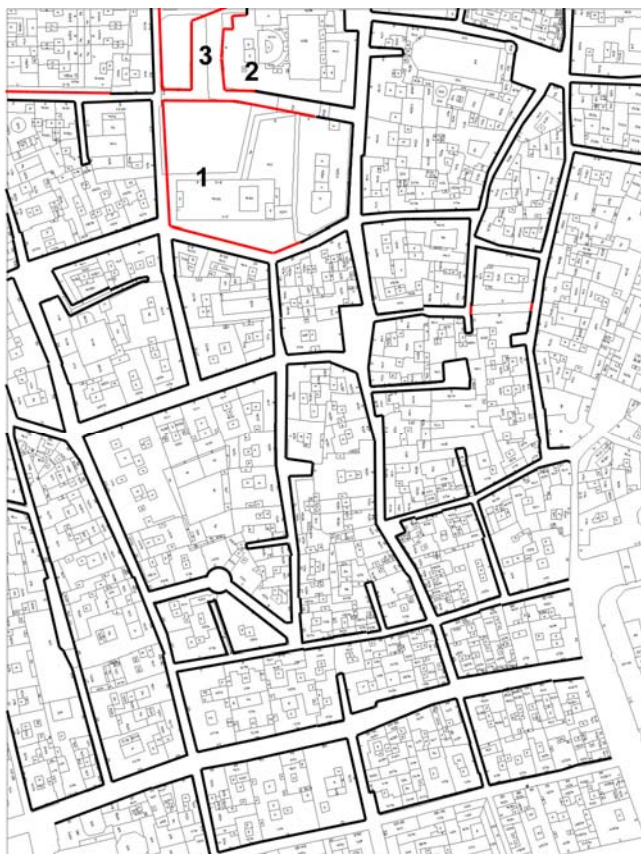
Figura 71. Superposició XIII: Cartogràfic de l'any 2005 amb Plànol històric 13

Plànol cartogràfic de Barcelona
Ajuntament de Barcelona
2005

"Plano topográfico geométrico de la ciudad de
Barcelona. Proyecto de reforma"
Miquel Garriga i Roca
1862

Plànol històric a escala 1:2000 realitzat per l'arquitecte municipal *Miquel Garriga i Roca* a partir dels 119 quarterons realitzats per ell mateix i Ramon Alabern l'any 1858 a l'escala més detallada 1:250. El document va ser dibuixat amb una extraordinària precisió i mostra les corbes de nivell, la parcel·lació, numeració i les plantes dels edificis públics. A la superposició, les divergències més notables del sector, es limiten bàsicament a la zona actualment ocupada per la plaça de St. Miquel i l'edifici nou de l'Ajuntament. En aquest aixecament encara es manté la morfologia de la gran illa del carrer dels Templers (1) així com l'església de St. Miquel (2) amb la plaça de St. Miquel (3).

Sèrie b

Cartogràfic de l'any 2005 amb Plànol històric 14

Plànol 1. Superposició del Cartogràfic de l'any 2005 amb els Quarterons de la ciutat de Barcelona de 1858 (Plànol 1, Apèndix 4).

En aquest exercici de superposició s'observen els canvis entre la forma urbana actual del sector i la trama urbana l'any 1858. Amb el color negre s'ha resseguit el traçat que coincideix. Amb el color vermell s'ha destacat el traçat que no coincideix entre les dues planimetries superposades corresponent a la trama desapareguda.

Es comprova com el *Quarteró* mostra amb bastant precisió, el traçat de la muralla romana per la banda sud-oest i sud-est del *castellum* fins arribar al carrer d'Ataülf. En aquest punt la muralla desapareix i torna a dibuixar-se en el començament del carrer del Regomir, coincidint amb l'antic portal, on es grafia part de la torre núm. 37-bis que envaïa el carrer fins ser enderrocada l'any 1862.

Es comprova com determinades finques veïnes, que actualment queden definides amb numeració partida, procedien d'una única finca matriu (Baixada de Viladecols 2-2 bis o carrer del Regomir 4-4 bis.) Altres, com les antigues finques de Regomir 25 i 27 o Riudarenes 5 i 7, es varen agregar i actualment determinen una única finca cadastral.

A nivell de traçat viari no es detecten gran canvis. Cal destacar l'antiga morfologia de l'edifici que ocupava el solar de la plaça de la Verònica nº 2 abans de la construcció de l'actual casal de la Llotja i l'antiga alineació de la Baixada del Regomir a la seva galta esquerra entre el carrer Correu Vell i el carrer Gignàs.

Cartogràfic de l'any 2005 amb Plànol històric 15

Plànol 2. Superposició del Cartogràfic de l'any 2005 amb el "Plano Geométrico de la Ciudad de Barcelona Levantado por el Arquitecto Mayor de la misma Dn. José Mas y Vila, quien lo dedica a su Excmo. Ayuntamiento Constl. 1842". (Plànol 2, Apèndix 4)

En aquest exercici de superposició s'observen els canvis entre la forma urbana actual del sector i la trama urbana l'any 1842. Amb el color negre s'ha resseguit el traçat que coincideix. Amb el color vermell s'ha destacat el traçat que no coincideix entre les dues planimetries superposades corresponent a la trama desapareguda.

El plànol de *Mas i Vila* fa un esforç per indicar el pas de la muralla romana en tot el seu desenvolupament, però fixem-nos que no grafia l'existència de l'estructura avançada del *castellum*. En aquesta representació, la muralla, en arribar al portal del Regomir, segueix en sentit sud-oest vers el carrer d'Ataülf fins empalmar amb la torre, que la historiografia ha localitzat al costat de l'antiga Baixada dels Lleons, identificada amb el nº 41 de l'encintat.

Aquesta superposició manifesta el canvi important que s'ha produït a les illes al sud-oest del carrer del Regomir, que contenien fins l'any 1857 la construcció de l'antic Palau Reial Menor. En el plànol de 1842 a l'interior de l'illa limitada pel c/ d'Escudillers, Baixada dels Lleons i c/ dels Templers, hi és representat un espai lliure que envoltaria l'antiga construcció del Palau Reial Menor, coincidint amb la localització dels seus jardins o *vergers*. L'any 1857 es va enderrocar el Palau i es va urbanitzar el sòl alliberat, amb els carrers de *Comtessa de Sobradí* i el carrer de *Palau* que avui en dia coneixem.

Figura 72. Plànol històric 14. "Plano de Barcelona". Quarteró nº 7 i Quarteró nº 11 (2). Miquel Garriga i Roca i Ramon Alabern, 1858. AMHB.

Figura 73. Plànol històric 15. "Plano geométrico de la ciudad de Barcelona levantado por el arquitecto mayor de la misma Dn. José Mas i Vila quien lo dedica a su Excmo. Ayuntamiento Constitucional". Josep Mas i Vila, 1842. AMHB.

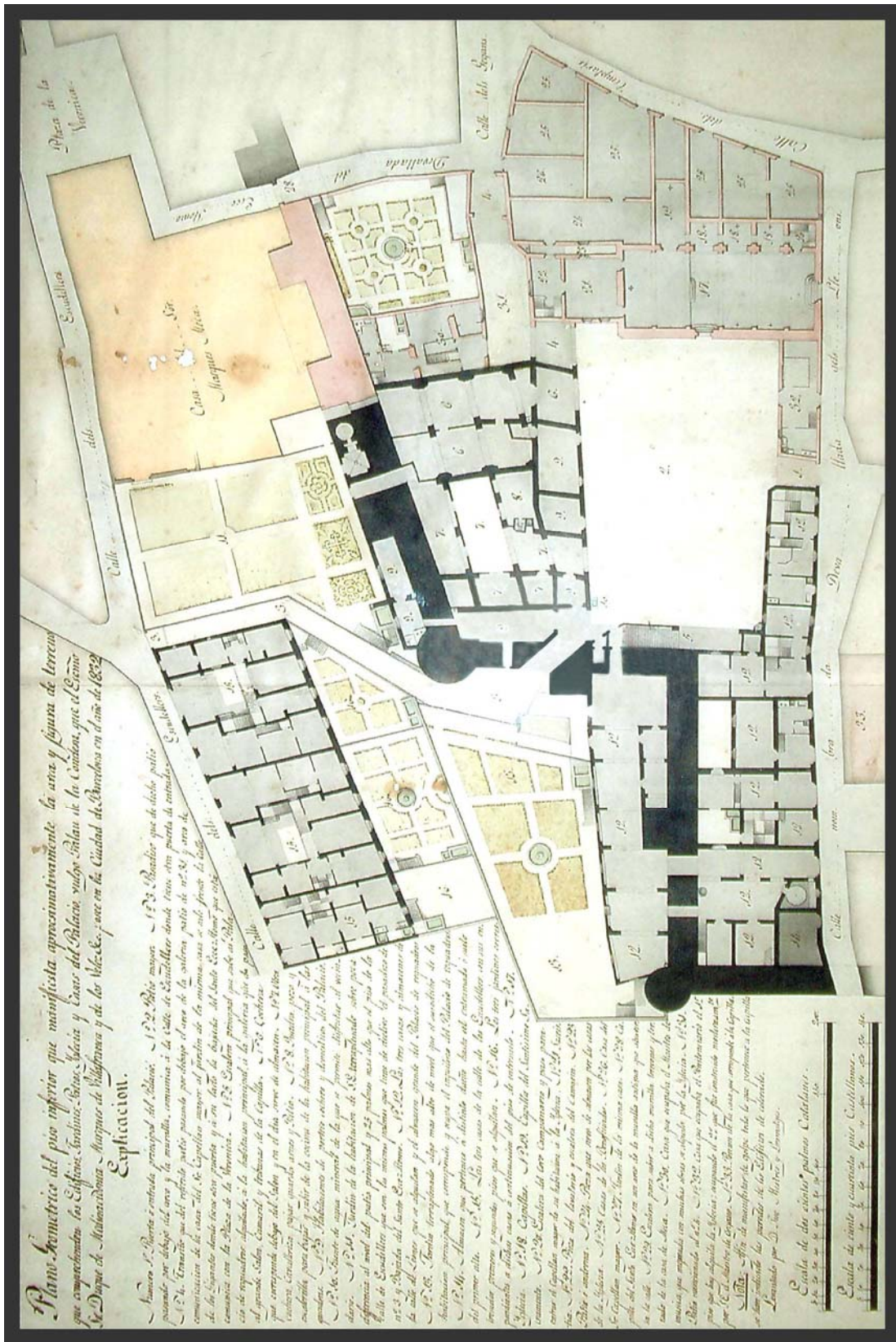

Figura 74. Plànol històric 16. "Plano Geometrico del piso inferior que manifiesta aproscimadamente la area y figura de terreno que comprehenden los Edificios, Jardines, Patios, Iglesia y Casas del Palacio, vulgo Palau de la Condessa, que el Esmo. Sr. Duque de Medinacdonia Marques de Villafranca y de los Velez & c posee en la Ciudad de Barcelona en el año de 1832." Josep Mestres i Gramatges, 1832.

S'indica el pas de la muralla per l'interior de l'illa limitada pel carrer del Regomir, Correu Vell i Baixada de Viladecols, que presenta un espai interior d'illa espaiós amb una construcció aïllada al mig. L'illa limitada pel carrer de Regomir, Gignas i Ataülf també presenta una superfície de sòl alliberat que arriba fins al traçat de la muralla.

Cartogràfic de l'any 2005 amb Plànol històric 16

Plànol 3. Superposició del Cartogràfic de l'any 2005 amb el plànol "Plano Geometrico del piso inferior que manifiesta aproscimadamente la area y figura de terreno que comprehenden los Edificios, Jardines, Patios, Iglesia y Casas del Palacio, vulgo Palau de la Condesa, que el Escmo. Sr. Duque de Medinacionia Marques de Villafranca y de los Velez & c posee en la Ciudad de Barcelona en el año 1832" (Plànol 3, Apèndix 4).

El plànol de *Josep Mestres i Gramatges* ens mostra l'aixecament de la Planta Baixa de la construcció del Palau Reial Menor l'any 1832. L'edifici era construït adossat al mur romà per la seva banda interna i limitava pel nord-est amb el carrer d'Ataülf i pel nord-oest amb el carrer dels Templers i antiga Baixada del Ecce Homo. L'aixecament defineix clarament els gruixos, passos i obertures de la muralla i la localització de les torres de reforç, i proporciona una rigorosa representació de la muralla romana des del carrer d'Ataülf fins a l'antiga Baixada del Ecce Homo.

La superposició d'aquest plànol amb el cartogràfic actual, permet localitzar, amb molt poc grau d'error, el traçat de la muralla romana sobre el parcel·lari actual en aquest sector. El traçat de superposició realitzat amb tinta negra representa les coincidències en ubicació de les antigues estructures del Palau Reial Menor i de la muralla amb les línies de parcel·la, de patis, o de jardins actuals. La tinta vermella indica el traçat no coincident desaparegut amb l'enderroc de 1857 o que ha quedat atresorat dins la fàbrica posteriorment construïda sense poder ésser identificat.

Resumint, en l'exercici de Superposició 1 he pogut localitzar d'una manera més precisa del que s'havia publicat, les traces del de la muralla tardoromana del sector del Palau Reial Menor sobre el parcel·lari actual entre la torre nº 42 i nº 48 de l'encintat, així com constatar la prolongació del carrer del Correu Vell fins al carrer d'Ataülf i la deformació del carrer del Regomir a l'alçada on la historiografia hi ubica la torre de defensa nº 41.

Superposició 2: Superposició dels aixecaments inèdits de l'autora corresponents al sector del Regomir, plànol de Josep Mestres i Gramatges i expedients d'obra del segle XIX amb el parcel·lari actual. Restitució del traçat sud-est de la muralla romana de Barcelona

Arribat aquest punt, l'exercici requeria localitzar les dades que poguessin completar, per superposició, el traçat del circuit de la muralla romana fins a l'àmbit del portal del Regomir. Com que no s'havia pogut localitzar cap plànol històric que mostrés el traçat complet de la muralla entre la torre nº 35 i la nº 42, el treball a seguir havia d'intentar completar el traçat del circuit a través d'altres estratègies. Primerament vaig consultar els expedients de l'*Arxiu Municipal Administratiu* i posteriorment vaig realitzar l'*Aixecament planimètric* de les finques que ocupen la zona on la historiografia ubica el traçat d'aquest mur. Vaig fer un aixecament arquitectònic de la planta baixa d'aquelles, incorporant els aixecaments de les exhumacions arqueològiques publicades o que se'm varen proporcionar. Realitzant un creuament de les informacions obtingudes

sobre el parcel·lari de l'any 2005, l'exercici pretén restituir el traçat sud-est de la muralla romana a Barcelona, essent aquest, fins enguany, el menys documentat.

La consulta de l'*Arxiu Municipal Administratiu* és imprescindible en l'exercici de superposició, ja que la documentació que s'hi atresora aporta dades sobre la forma urbana que seran directament utilitzades en aquest procés. Així mateix, la seva consulta pot facilitar el treball dels aixecaments, ja que la documentació que compon els expedients ajudar a completar el treball de camp realitzat. Un dels blocs temàtics utilitzats en aquest model d'investigació ha estat el de *Llicències d'Obra*, ja que l'arxiu és el dipositari de les llicències d'obra expedides a Barcelona des de mitjans del segle XIX fins l'any 1990. Abans de 1858 els documents de permís o llicència d'obra es troben a l'*Arxiu Històric Municipal de Barcelona*, dins la *Secció de Consellers del Fons Municipal*, a la sèrie XIV d'*Obreria*. A partir de 1990 les còpies municipals de les llicències d'obra expedides per aquesta institució, s'arxivien a l'arxiu històric dels ajuntaments de barri corresponents.

En els documents de llicència d'obra s'hi troben els plànols de les edificacions proposades, cosa que proporciona informació de primer ordre sobre l'estat de la construcció en el moment de ser concebuda o transformada. Així mateix, a vegades, la proposta va acompanyada d'un plànol de l'estat actual on trobem informació anterior a la construcció de l'obra proposada.

Els expedients que vaig localitzar em van aportar dades per completar els aixecaments del sector del carrer del Regomir i també per poder restituir determinades estructures totalment desaparegudes de l'encintat romà, tal com es presenta en la superposició. Els documents utilitzats són els següents:

Carrer del Regomir nº 7-9 (*Figures 75, 76 i 77*)

"Fachada de la casa que se desea edificar compuesta por 4 plantas". 5 d'agost 1861.

D'aquest expedient s'incorpora la Planta Baixa (*Figura 75*), la Planta Pis Principal (*Figura 76*) i la Planta Pisos 2on., 3 er. i 4 art. (*Figura 77*). En aquest expedient es pot veure clarament la forma que la distribució de la planta assoleix en una de les seves mitgeres (mitgera esquerra del plànol) degut a l'existència, en el moment del projecte, del volum de la torre romana de la reformatió (torre nº 37) que pujava fins arribar al sostre del Pis Principal (*Figura 76*). A partir d'aquest pis la torre desapareix però el límit amb la paret mitgera correspon al traçat del primer radi de la torre, sense doblar (*Figura 77*). L'any 1861 la torre romana encara era bastida fins al nivell del sostre de la Planta Principal (considerat primer). A partir del Pis 2on. la torre desapareix però la seva traça condiciona la forma i indica que la propietat de Pelegrí Guasch inclou l'espai ocupat per aquella a partir d'aquest nivell (*Figura 77*)

Carrer del Regomir nº 4-4bis (*Figura 78*)

"Fachada y planta pisos de la casa que se desea edificar". Gener del 1862.

En aquest expedient hi trobem la Planta Baixa i la Planta de distribució General (*Figura 78*). S'hi pot observar el brusc angle interior que apareix a la mitgera amb la finca del carrer del Regomir nº6 (mitgera esquerra inferior del dibuix). En aquest punt és on s'entregava la muralla amb la torre nº 37 bis de l'encintat romà, enderrocada l'any 1862, coincidint amb el moment d'elaboració del projecte. La quasi totalitat de la planta de la torre 37 bis seria bastida dins la finca nº 4-bis.

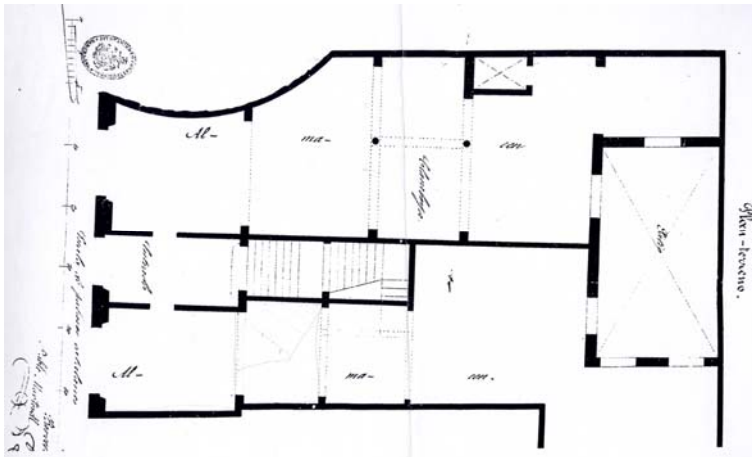

Figura 75. Planta Baixa

Figura 76. Planta Pis Principal

Figura 77. Planta Pisos 2on., 3 er. i 4 art.

Figures 75, 76 i 77. Carrer del Regomir nº 7-9. "Fachada de la casa que se desea edificar compuesta por 4 plantas". Pablo Martorell arq., 1861. AMA.

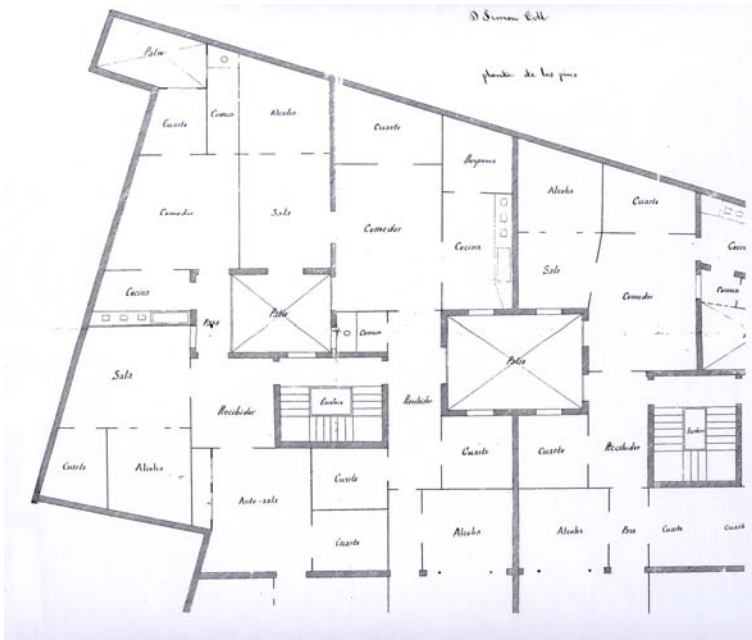

Figura 78. Carrer del Regomir nº 4-4 bis. “Fachada y planta pisos de la casa que se desea edificar”. Planta General de distribució. Felipe Ubach arq., 1862. AMA.

Figura 79. Aixecament del traçat del carrer Ciutat, Regomir i Marquet. “Planta geométrica de las calles intermedias entre la plaza de la Constitución y muralla de mar con sus avenidas conocidas con los nombres calle de la Ciudad, Regomir i Marquet”, 1861. AMA.

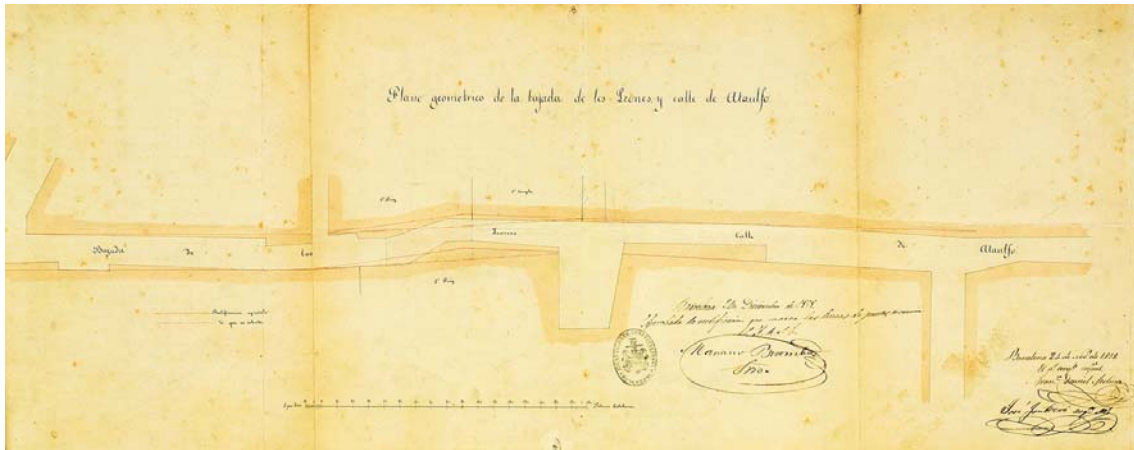

Figura 80. "Plano geométrico de la bajada de los Leones y calle de Ataulfo". Fco. Daniel i Molina, arquitecte municipal, 1858. AMA.

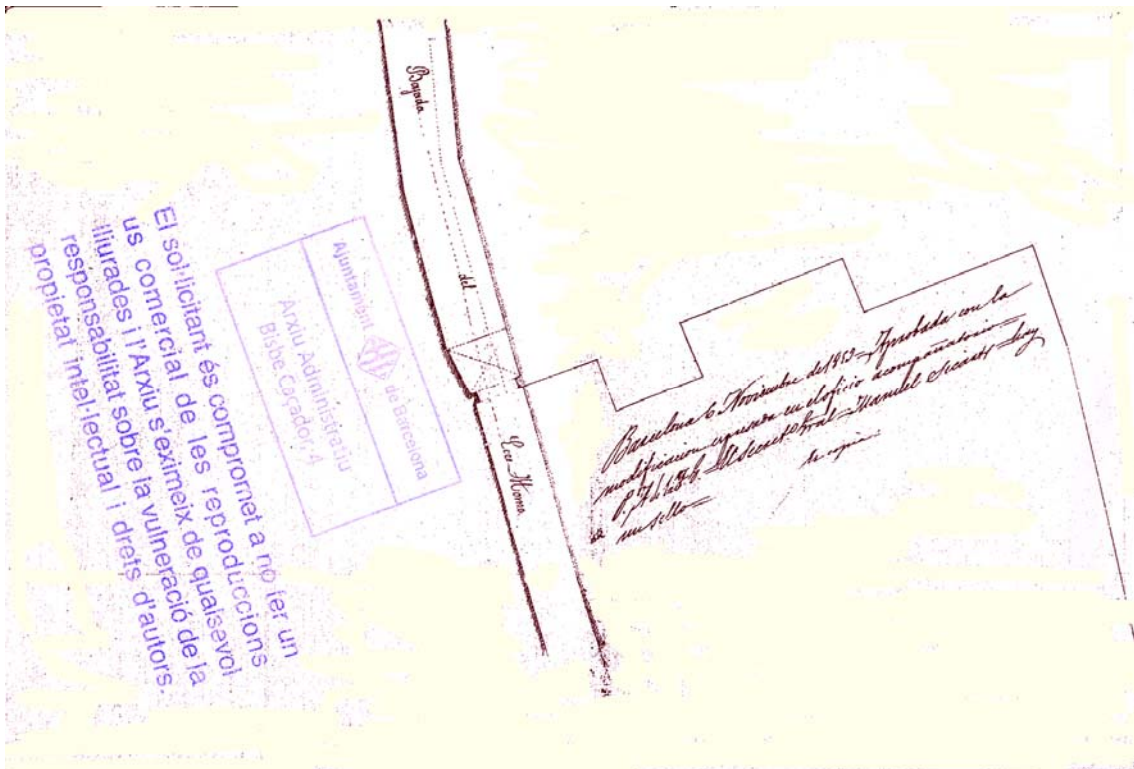

Figura 81
 "Expediente sobre abertura de varias calles en el terreno que ocupa el edificio conocido por el Palau segun el proyecto formado por el apoderado de los Exmos. Condes de Sobradriel"
 Juan Nolla i Francisco Daniel i Molina, 1853. AMA

Carrer del Regomir nº 6

"Fachada para la casa del Señor Marques de Monistrol, Calle del Regomir". Abril 1855

En l'expedient del carrer del Regomir nº 6 tan sols hi havia arxivat el document gràfic de l'alçat.

Carrer Ciutat, Regomir i Marquet (Figura 79)

"Planta geométrica de las calles intermedias entre la plaza de la Constitución y muralla de mar con sus avenidas conocidas con los nombres calle de la Ciudad, Regomir i Marquet". 9 Octubre 1861.

A la planta d'aquest expedient es posa de manifest l'existència de la torre nº 37 bis que envaeix part de la via pública del carrer del Regomir abans d'esser enderrocada (Figura 79), ubicada just dins la finca de Regomir nº 4 bis, davant de la capella de St. Cristòfol -part central del dibuix, vorera inferior-. L'any 1861 la torre nº 39 de la muralla, que seria bastida en el terreny que ocupa la finca nº 8-bis i finca nº 10, ja no envaeix el carrer, i l'alineació del carrer ha estat totalment rectificada (al final del carrer del Coreu Vell). Aquest projecte va ser elaborat per estudiar i proposar el traçat del clavegueram i les noves alineacions viàries.

Carrer d'Ataülf (Figura 80)

"Plano geométrico de la bajada de los Leones y calle de Ataulfo", 24 novembre 1858.

El plànol geomètric de rectificació de la *Baixada del Lleons* ha permès conèixer el perímetre de la planta de la part de la torre nº 41 més propera al carrer. El dibuix representa el traçat geomètric del carrer que es vol rectificar, i hi ha dibuixada la projecció de l'Arc de la Baixada dels Lleons i el perímetre de la torre nº 41 a la banda més propera al carrer -part esquerra del dibuix, vorera superior- (Figura 80). L'expedient firmat per l'*Alcalde Corregidor José Santa Maria* exposa: *"La Bajada de los Leones de esta Ciudad es una de los puntos que mas reclaman rectificacion asi por la tortuosidad y estrechez de la misma como por el incremento que le daran las nuevas edificaciones, el derribo del Arco y la abertura de una calle en el terreno que ocupó el Palau (...)"*

Baixada del Ecce Homo, Palau i Comtessa Sobradíel. (Figura 81)

"Expediente sobre abertura de varias calles en el terreno que ocupa el edificio conocido por el Palau según el proyecto formado por el apoderado de los Exmos. Condes de Sobradíel", 6 novembre 1853.

La vista general del plànol de proposta d'urbanització del sector del Palau Reial Menor (Veure Figura 125 i Figura 126), mostra el projecte d'obertura de tres nous vials: el carrer de la Comtessa de Sobradíel, el carrer de Palau i el carrer de Lluís de Requesens, però finalment aquest últim no es va dur a terme. En aquesta part del plànol (Figura 81) es mostra la correcta ubicació i dimensió de l'Arc de la Baixada del Ecce Homo. El perímetre del solar a intervenir, limita amb el c/ d'Escudillers, c/d'Ataülf, Baixada dels Lleons, c/ dels Templers, Baixada del Ecce Homo i dues propietats: la finca del *Marquès de Meca* on hi ha ubicat actualment l'edifici de Llotja -carrer d'Avinyó nº 23, Pça. de la Verònica nº 2- i la propietat actualment ocupada per la finca del carrer d'Ataülf nº 14. El límit dibuixat d'ambdues finques mostra el perímetre de les torres nº 47 i nº 48 (Fig. 81) i el perímetre de la torre nº 42 (Figura 125).

Aixecaments planimètrics

Seguidament es presenta el primer conjunt d'*Aixecaments planimètrics* elaborats per l'autora de la tesi i que representa el bloc de documentació primària més actual i més inèdit del treball. En les següents figures es presenta el resum dels aixecaments que vaig realitzar entre l'any 2005 i 2006. En els aixecaments hi he incorporat les dades arqueològiques més recents, facilitades per l'Ajuntament de Barcelona. Tots els aixecaments estan inclosos a l'Apèndix 4 de la tesi.

Inicialment vaig realitzar els aixecaments de la zona més desconeguda del traçat de la muralla romana, el sector del carrer del Regomir, i l'aixecament de la finca del carrer del Regomir nº11-19, que completarà la morfologia del carrer, en el tram més proper a l'antic portal d'accés a la ciutat. Aquests primers aixecaments corresponen a les finques del carrer del Regomir nº 3-5, nº 7-9 i nº 11-19 a la banda senar, Regomir nº 4-4 bis, nº 6, nº 8-8 bis i nº 10 a la banda par i carrer d'Ataülf nº 11 i nº 13.

Finca carrer del Regomir nº 3-5 / carrer de St. Simplicí nº 2-6

Plànol 4. Finca Regomir nº 3-5. Nivell Planta Baixa (Plànol 4, Apèndix 4).

La primera estructura dibuixada va ser la finca del carrer del Regomir nº 3-5. Per la seva ubicació, les restes arqueològiques que conté i la representativitat de la intervenció que s'hi va fer, era inevitable que constituís el punt d'arrencada dels aixecaments presentats. En aquesta finca, antic casalici dels March, hi ha instal·lat actualment, tal com s'indica en el Comentari Bibliogràfic, el *Centre Cívic del Pati Llimona*. L'antiga construcció fou construïda adossada a la muralla romana per la seva banda interna. La rehabilitació deixà al descobert la totalitat de la banda interna de la muralla romana entre la torre nº 35 i nº 37 (*Figura 25a*), així com també la seva cara externa i permeté identificar la torre nº 35 i la torre nº 36 (*Figura 82* i *Figura 83*). En el decurs de les tasques de rehabilitació del conjunt de l'edifici es va produir la descoberta d'estructures pertanyents a la porta sud-est de la Barcelona romana, la *porta decumana*. Segons el Servei d'Arqueologia de la ciutat, es tractaria d'una porta *trífora*, composta per tres arcades, de les quals la central de major llum era destinada al pas de vehicles i cavalleries i les dues laterals al de vianants.

En aquesta estructura es va exhumar i identificar, a la Planta Baixa de la finca, a la banda més propera al carrer del Regomir, una de les portes laterals de vianants (*Figura 25b*), l'arrencada de torre número 37 que havia restat atresorada dins l'edifici (*Figura 84*) i part de la pavimentació que es perllongava al llarg del pas de vianants. La torre 37 conserva solsament el fonament i les primeres filades i presenta una secció circular que correspon, tal com veurem més endavant, al radi menor de les dues capes constructives que va tenir la citada torre. Adossada a la torre 37 es va localitzar la construcció de la porta de vianants, construïda amb carreus sorrencs d'*opus quadratum* regulars i de dimensions importants, que no utilitzen cap mena de lligam entre ells³. Les restes de la torre número 37 i la porta són actualment incorporades al recorregut de visita arqueològica del centre.

Finca carrer del Regomir nº 7-9

Plànol 5. Finca Regomir nº 7-9. Nivell Planta Baixa (Plànol 5, Apèndix 4).

Plànol 6. Finca Regomir nº 7-9. Nivell Pis Principal (Plànol 6, Apèndix 4).

Posteriorment vaig fer l'aixecament de la finca veïna nº 7-9, que és també una estructura que llinda directament amb el tram sud-est de la *muralla romana* però per la seva banda externa. A la Planta Baixa de la finca hi ha ubicada la capella de St.

Figura 82. Parament exterior del mur romà visible des del pati interior d'illa amb accés des del c/ del Correu Vell, que constitueix la façana del Centre Cívic Pati Llimona. Torre nº 35 i nº 36. Vista presa des del terrat del c/ del Regomir nº 11-19.

Figura 83. Pati interior d'illa amb accés des del c/ del Correu Vell. Vista de la torre de muralla nº 36 i de la cara exterior del tram de muralla que limita amb el Centre Cívic del Pati Llimona.

Figura 84. Finca c/ del Regomir nº 3-5. Basament de la torre nº 37 a la Planta Baixa Centre Cívic del Pati Llimona que mostra el seu radi constructiu menor.

Figura 85. Finca c/ del Regomir nº 7-9. Traça del primer anell constructiu de la torre de secció circular nº 37 continguda en el forjat del terra de la Planta Principal (2on. nivell de l'edifici).

Figura 86. Finca c/ del Regomir nº 7-9. Paret mitgera amb la finca del c/ del Regomir nº 3-5 configurada per la pròpia muralla romana.

Figura 87. Finca c/ del Regomir nº 7-9. Parament lateral i part del basament de la torre nº 36 de l'encintat romà, visible a l'interior de la Planta Baixa de la finca.

Cristòfol amb accés directe des del carrer del Regomir. La capella de St. Cristòfol fou construïda a l'interior d'una de les torres que composava la defensa del portal del Regomir, identificada pels historiadors com la torre número 37 de l'encintat. Vaig realitzar l'aixecament de la capella de St. Cristòfol i el vaig completar amb l'aixecament de la resta de la Planta Baixa de la finca. A la banda de mitgera de la Planta Baixa, confrontat amb la capella, s'identifica perfectament el mur circular de la torre número 37 i part del basament del doblat posterior Baix Imperial (*Plànol 5*, Apèndix 4).

A la planta del Pis Principal, l'edifici passa a ocupar l'espai sobre la capella. En aquesta estança, a nivell del forjat del sòl, apareix la coronació de la part superior de la torre número 37 amb un evident doblat concèntric del mur on s'identifica clarament el traçat del radi menor (*Figura 85*) i el traçat del segon anell, corresponents als dos moments constructius de la torre (*Plànol 6*, Apèndix 4). El basament de la banda nord-oest de la torre número 37 és visible a la Planta Baixa del Centre Cívic del Pati Llimona i presenta tan sols el seu radi menor constructiu (*Plànol 4*, Apèndix 4 i *Figura 84*).

La construcció de radi menor correspondria a un primer traçat defensiu i el traçat de radi superior correspondria al doblat defensiu del Baix Imperi ⁴, que es mantindria des de la Planta Baixa fins la cota del sòl del Pis Principal (o segon nivell de l'immoble).

La paret mitgera de la finca per la banda nord-oest, es compon de la pròpia muralla romana (*Figura 86*) que discorre en direcció al carrer de la Baixada de Viladecols, fins entregar-se amb la torre següent de secció rectangular identificada amb el número 36 del traçat (*Figura 87*). La zona posterior de la finca, adossada a la muralla, conté gairebé la meitat de la construcció corresponent a l'esmentada torre que es projecta vers l'exterior. La part de la torre que queda fora de l'edifici és perfectament visible, en tota la seva alçada, des del pati de l'interior d'illa ubicat al final del carrer d'En Groc que va ser rehabilitat en aquests últims anys (*Figura 83*).

Per completar l'aixecament de la representació del traçat concèntric de la torre 37, ha estat de gran ajut la documentació consultada en el *Servei d'Arqueologia de la Ciutat* i la documentació cedida per *Foment de Ciutat Vella*, propietaris de la finca en el moment de la visita a l'immoble.

Finca carrer del Regomir 11-19 / carrer del Correu Vell 1

- Plànol 7. Finca Regomir nº 11-19. Nivell Planta Baixa (Plànol 7, Apèndix 4).*
Finca Regomir nº 11-19. Nivell Planta Soterrani
- Plànol 8. Finca Regomir nº 11-19. Nivell Planta Primera (Plànol 8, Apèndix 4).*
- Plànol 9. Finca Regomir nº 11-19. Nivell Planta Segona (Plànol 9, Apèndix 4).*
- Plànol 10. Finca Regomir nº 11-19. Nivell Planta Tercera (Plànol 10, Apèndix 4).*
- Plànol 11. Finca Regomir nº 11-19. Nivell Planta Quarta (Plànol 11, Apèndix 4).*
- Plànol 12. Finca Regomir nº 11-19. Nivell Planta Coberta (Plànol 12, Apèndix 4).*
- Plànol 13. Finca Regomir nº 11-19. Alçat C/ del Regomir (Plànol 13, Apèndix 4).*
- Plànol 14. Finca Regomir nº 11-19. Alçat C/ Correu Vell (Plànol 14, Apèndix 4).*
- Plànol 15. Finca Regomir nº 11-19. Secció AA' (Plànol 15, Apèndix 4).*
- Plànol 16. Finca Regomir nº 11-19. Secció BB' (Plànol 16, Apèndix 4).*

Aquest edifici queda fora de la zona atribuïda al recorregut del traçat de la muralla, però és fonamental a l'hora d'estudiar el lloc del Regomir i aprofundir en el coneixement de les seves estructures edificies.

Figura 89. Finca c/ Regomir nº11-19
Façana que mostra la homogeneïtat
compositiva, darrera la qual
s'atresora una important complexitat
estructural i distributiva.

Figura 90. Finca c/ del Regomir nº 6
Part de la torre nº 37 bis del portal del Regomir. Estudi
arqueològic realitzat sota la direcció del Dr. Hernández-
Gasch.

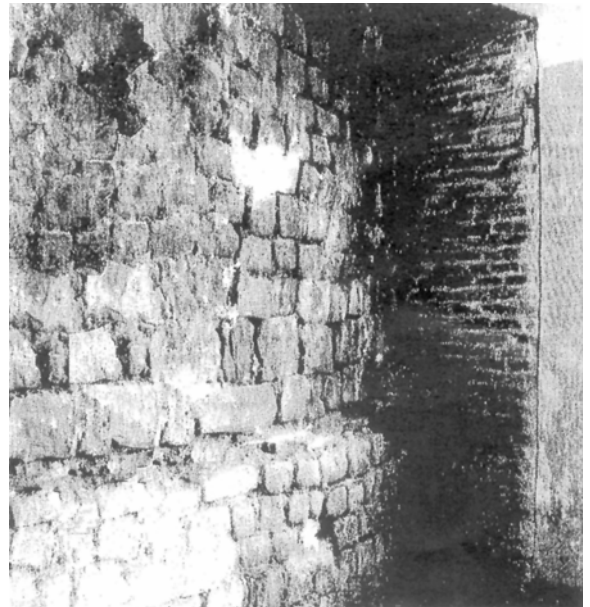

Figura 91. Finca c/ del Regomir nº 6
Tram del basament de la muralla
Baix-Imperial que composava el mur
de tancament nord-est del *castellum*.
Exhumació i estudi arqueològic
relaitzat sota la direcció del Dr.
Hernández-Gasch.

La finca actualment identificada amb els *números 11-19 del carrer del Regomir* defineix gran part de la galta esquerra de la baixada del Regomir entre l'antiga porta romana i el carrer de Correu Vell. La façana d'aquest casalot acompanya el vianant al llarg d'un bon tram del seu recorregut, emergint com una infranquejable estacada de pedra que, ben segur, guarda gelosament en el seu interior la resposta a determinades incògnites sorgides al llarg del temps.

La finca número 11-19 es presenta exteriorment com una única edificació amb la pell de façana i les obertures de tractament homogeni que difícilment deixen entreveure la realitat estructural que la compon (*Figura 89*). Donada la complexitat de nivells i la distribució de la finca, va ser necessari establir un criteri dels nivells representats a cada planta. A l'hora d'iniciar el treball, cada planta es va dividir en diverses unitats de distribució, per fer més operativa i exacta la presa de dades i el seu posterior dibuix.

Paral·lelament a la presa de les innumerables mesures, s'anotaven les peculiaritats formals i constructives de la construcció, que posteriorment es convertirien en una eina fonamental per a la seva reinterpretació. Al mateix temps es realitzaven les fotografies de cada unitat visitada, per poder disposar del màxim de detalls a l'hora de realitzar la feina de despatx.

S'ha de tenir en compte que la finca era majoritàriament habitada i per poder entrar a treballar a les diferents unitats era necessari quedar d'acord amb la propietat i prendre la major part de dades en el menor temps possible, per no esdevenir una veritable incomoditat per la gent que hi habitava o hi treballava.

La col·laboració que els veïns em varen proporcionar per poder estudiar aquesta finca, ha fet possible obtenir-ne un aixecament rigorós que ha esdevingut una veritable base de treball de la posterior recerca realitzada.

S'ha realitzat l'aixecament en planta dels set nivells de l'edifici -Planta Soterrani+Planta Baixa +4 Plantes+Coberta- (*Plànols 7-12, Apèndix 4*), l'aixecament dels alçats (*Plànol 13 i Plànol 14, Apèndix 4*) i l'aixecament de dues seccions representatives de l'edifici (*Plànol 15 i Plànol 16, Apèndix 4*) on s'indiquen, en cada cas, la cota dels forjats. Com a "cota 0" d'arrencada per la definició dels nivells, s'ha pres la cota de carrer en el punt mig del portal principal d'entrada a la finca. A partir d'aquest punt, s'han definit les cotes dels nivells superiors i la del soterrani.

Un cop finalitzat l'aixecament de la finca nº 11-19 era difícil avançar qualsevol hipòtesi sobre la construcció o arquitectura genuïna de l'edifici, ja que les antigues estructures que s'anaven localitzant, apareixien atresorades i desdibuixades per les posteriors reformes efectuades a l'immoble i feien impossible identificar la lògica dels seus elements constituents.

Finca carrer del Regomir nº 4bis

Plànol 17. Finca Regomir nº 4bis i nº 6. Nivell Planta Baixa (Plànol 17, Apèndix 4).

La finca del número 4bis ocupa part del lloc on antigament hi havia bastida la segona torre, identificada pels historiadors amb el número 37 bis, que defensava junt amb la número 37 el *portal del Regomir*. Aquesta torre va ser enderrocada gairebé en tota la seva totalitat l'any 1862. L'aixecament de la Planta Baixa de la finca 4bis evidencia un tram de parament construït amb carreu de pedra, de desenvolupament lleugerament circular, i que arrenca transversal a la mitgera de la finca del carrer del Regomir nº 6. Aquest tram de mur, era construït amb carreus de gran dimensió, visibles en el moment de la visita a l'immoble (*Plànol 17, Apèndix 4*). Durant l'última rehabilitació

realitzada, aquest mur ha estat totalment revestit i actualment no es pot percebre l'estructura descrita. El traçat circular de la torre no es fa evident a l'interior del immoble.

Finca carrer del Regomir 6 / carrer Ataülf 9

Plànol 17. Finca Regomir nº 4 bis i nº 6. Nivell Planta Baixa (Plànol 17, Apèndix 4).

Aquesta finca conté atesorada, a la seva banda nord-oest contigua amb Regomir nº 4-bis, la part de torre de secció circular nº 37 bis que l'any 1862 restà sense enderrocar (*Figura 90*). A partir d'aquesta secció de torre, actualment visible en alçada a l'interior de la finca, s'inicia el traçat de la muralla romana que constituïa, a partir d'aquest punt, el clos del denominat *castellum*. Tal com mostra l'aixecament arqueològic (*Plànol 17, Apèndix 4*), aquest tram de muralla persisteix a nivell del sòl de l'actual Planta Baixa i circula paral·lelament a la façana de la finca. Adossada al traçat de la muralla, cap al punt mig de la finca, es localitza clarament l'arrencada de la torre de defensa de planta rectangular, identificada amb el nº 38 del conjunt (*Figura 91*).

La planimetria de la Planta Baixa inclou la representació de les restes arqueològiques exhumades sota la direcció de l'arqueòleg *Dr. Jordi Hernández Gasch* -la muralla, l'edifici absidal i l'espai porxat- completant-ne així l'aixecament (Veure Comentari Bibliogràfic).

Finca carrer del Regomir nº 8

Plànol 18. Finca Regomir nº 8-8bis i nº 10 i Ataülf nº 11 i nº 13. Nivell Planta Baixa (Plànol 18, Apèndix 4).

La finca del carrer del Regomir nº 8, si perllonguem les traces arqueològiques de l'aixecament de la finca veïna del carrer del Regomir nº 6, estaria bastida sobre la traça del tram de muralla romana paral·lel al carrer que arribaria fins la torre de cantonada nº 39. En el local de planta baixa, no s'identifica cap resta d'estructura que ajudi a confirmar la situació abans descrita. Si perllonguem el dibuix de la muralla representada en el plànol de Mestes i Gramatges, la seva traça un cop travessat el carrer d'Ataülf, coincidiria aproximadament amb el límit entre la finca nº 8 i nº 8 bis. El tractament de l'acabat de la paret mitgera veïna amb la finca del carrer del Regomir nº 8 bis fa impossible, sota revisió ocular, identificar qualsevol possible resta de muralla.

Finca carrer del Regomir nº 8 bis

Plànol 18. Finca Regomir nº 8-8bis i nº 10 i Ataülf nº 11 i nº 13. Nivell Planta Baixa (Figura 105, Apèndix 4)

La finca del carrer del Regomir nº 8 bis és bastida sobre l'indret on la historiografia localitza la construcció de la torre de cantonada de l'estructura avançada del *castellum*, identificada amb el número 39 del traçat. Segons l'ordre de distribució de les torres de defensa visibles a la muralla, a la part posterior de la finca, hi hauria d'haver estat construïda la següent torre adossada de defensa número 40.

La *Memòria científica* que resultà de l'*Excavació Arqueològica d'Urgència* realitzada a la finca l'any 2001, sota la direcció de l'arqueòleg *Vicent Verdegall i Cerezo* (*Figura 92 i Figura 93*), va permetre localitzar part del desenvolupament geomètric de la torre nº 39 de cantonada, cosa que va permetre establir correctament la ubicació d'un dels àpex de l'estructura romana del *castellum* (*Plànol 18, Apèndix 4*). La disposició d'aquesta torre defensiva ultrapassaria els límits de l'actual immoble nº 8-bis, ja que

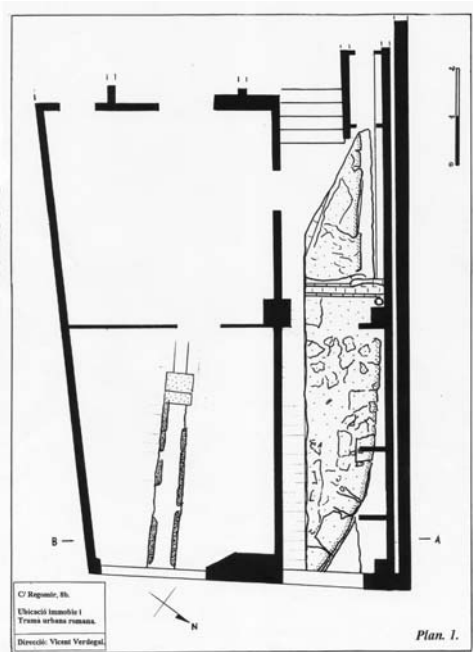

Figura 92. Finca c/ del Regomir nº 8 bis
Planta arqueològica. Memòria científica,
Vicent Verdegall. Centre d'Arqueologia de
la Ciutat, 2001.

Figura 93. Finca c/ Regomir nº 8 bis
Basament de la torre nº39.
Memòria científica. Vicent Verdegall
Centre d'Arqueologia de la Ciutat. 2001.

Figura 94. Finca c/ del Regomir nº 8 bis
Pati de llums situat a la part posterior de la finca.

Figura 95. Finca c/ del Regomir nº 8 bis
Pati de llums situat a la part posterior de la
finca.

Figura 96. Finca c/ Regomir nº 10
Arc paral·lel a la façana de la finca
localitzat a l'altell de la Planta Baixa

Figura 97. Finca c/ Regomir nº 10
Arc tapiat localitzat a la Planta Baixa de la
paret mitgera amb la finca del c/ del
Regomir nº12.

Figura 98. Finca c/ Ataülf nº 11
Tram de muralla romana entre la torre nº 40
i la nº 41 localitzat a la Planta Baixa de la finca.

Figura 99. Finca c/ Ataülf nº 11
Parament lateral de la torre de defensa
nº 40 localitzada a la Planta Baixa de la
finca.

s'endinsa al bell mig del carrer del Regomir i, per tant aquest fet modifica la disposició històrica d'aquesta torre en el traçat urbà.

Podem comprovar com la representació de la forma urbana de l'indret en els plànols històrics dels últims segles, que reproduïen en successives vegades una reculada del carrer del Regomir a l'alçada del carrer del Correu Vell, ara ve confirmada per la clara ocupació que faria el traçat de la torre nº 39 sobre el carrer en aquest punt. L'exhumació realitzada d'una part de la torre, permet ubicar el lloc i aproximar el seu traçat respecte la finca i el carrer. Això confirmaria la descripció de Andreu Avel·lí Pi i Arimon quan descrivia "la torre que (l'any 1854) encara s'observava a la casa aixecada davant de la placeta del Regomir on formava un angle també sortint (...)."

Per distribució de les distàncies del ritme de les torres de defensa, la història ha ubicat la següent torre identificada amb el nº 40 a la part posterior de la finca esmentada. Aquest punt és un dels més desconeguts de l'encintat en aquest sector i el que ha portat a diferents interpretacions al llarg de la història (Veure Comentari Bibliogràfic).

Observant el parcel·lari podem percebre l'existència d'un doble traçat circular a la banda posterior de la finca del carrer del Regomir nº 8 bis. Això pot fer pensar en la coincidència en aquest punt d'algun traçat de planta circular defensiu de la muralla. El traçat circular més proper al carrer d'Ataülf correspon amb el buidat del pati de llums de la finca esmentada. Aquest traçat circular es manifesta en tota l'alçada de l'edifici menys a la Planta Baixa on no apareix i on l'aixecament ha mostrat un traçat totalment rectilini. L'immoble en el pis segon i el pis quart no mostra restes de torre edificada i la Planta Baixa tampoc. El pati de llums abans descrit presenta una deformació de tot el mur que el limita per la banda de la finca d'Ataülf nº 11 i nº 13, i mostra un gruix més gran del mur en la seva part inferior i altres trossos de mur de més amplària a la que assenyala el límit circular del parcel·lari, com si el pati hagués estat excavat dins d'una massa inicial. (*Figura 94 i Figura 95*)

Finca carrer del Regomir nº 10

Plànol 18. Finca Regomir nº 8-8bis i nº 10 i Ataülf nº 11 i nº 13. Nivell Planta Baixa (Plànol 18, Apèndix 4).

La Planta Baixa de la finca del carrer del Regomir nº 10 és ocupada per una xarcuteria i el vestíbul d'accés als habitatges superiors. La Planta Baixa de la finca presenta una amplada de 5,00 m. en el punt més ampla i una de mínima de 3.80 m. a la seva part posterior. El tram de mur mitger amb la finca nº 8 bis que s'entrega al mur de façana, presenta un gir brusc, coincidint amb el punt de la inflexió del carrer del Regomir, enfrontat amb el carrer del Correu Vell. A l'interior del local, a nou metres de la línia de la façana principal, hi ha una escala que accedeix a un altell, la façana del qual és visible des de la zona d'accés corresponent a la botiga. Coincidint amb la zona d'aquesta escala, hi ha bastit un arc paral·lel a la façana (*Figura 96*) amb una fondària o gruix de 50 cm., visible un cop s'arriba a l'espai ocupat per l'altell. A la paret mitgera amb la finca del carrer del Regomir nº 12, visible des d'un petitíssim pati de llums de 0.70x0.70 m. que dona ventilació al local, s'identifica la traça d'una antiga obertura construïda en un parament d'antiguitat molt superior a la de la finca analitzada (*Figura 97*). La tipologia constructiva de l'obertura i la col·locació i forma dels carreus d'aquest parament, són similars a la tipologia constructiva de les façanes d'època medieval localitzades en el mateix entorn urbà.

Finca carrer d'Ataülf nº11

Plànol 18. Finca Regomir nº 8-8bis i nº 10 i Ataülf nº 11 i nº 13. Nivell Planta Baixa (Plànol 18, Apèndix 4).

Seguint el procés de identificació de les possibles restes de la muralla, la recerca em va portar a visitar la finca del carrer d'Ataülf nº 11.

A l'interior de la Planta Baixa, la paret nord oest (banda de muntanya) d'un dels patis de llum de la finca, és construïda per carreus de gran dimensió, d'*opus quadratum*, que mostren clarament l'existència d'un tram de muralla aèria atresorada en aquest indret. La directriu d'aquest tram existent coincideix amb la directriu que prové de la muralla representada en el plànol del *Palau Reial Menor* i definiria la restitució de la direcció del traçat del mur sud-est del *castellum*, en aquest punt (*Figura 98*).

Un tram de mur similar a l'anterior, construït també amb carreus de gran dimensió d'*opus quadratum*, arrenca perpendicularment al tram anterior, configurant la paret de tancament nord-est del mateix pati de llums. Aquest parament forma un angle de 90° amb el tram anterior, fet que permet confirmar l'existència d'una torre de basament quadrangular o, en tot cas, en part quadrangular, en aquest punt (*Figura 99*).

Finca carrer d'Ataülf nº 13

Plànol 18. Finca Regomir nº 8-8bis i nº 10 i Ataülf nº 11 i nº 13. Nivell Planta Baixa (Plànol 18, Apèndix 4).

La visita realitzada a la Planta Baixa de la finca veïna del carrer d'Ataülf nº 13 va corroborar l'existència de restes de muralla romana en aquest indret. En el local de la Planta Baixa de la finca, s'hi va localitzar un tram de muralla de 2.15 m. de llargada i d'una alçada aproximada de 2.50 m., construït amb carreus de gran dimensió d'*opus quadratum* (*Figura 100*). Aquest tram és bastit en paral·lel a 4.50 m. del parament nord-oest de la muralla atresorada a la finca del carrer Ataülf nº 11. El mur està molt malmès, ja que han estat retirats els grans carreus centrals que el constituïen fet que ha deixat al descobert el material de reblert existent darrera seu. Aquest tram de muralla per la seva banda posterior, coincideix amb el pati de llums de la finca nº 8 bis del carrer del Regomir. Els diferents gruixos i deformacions que presenten els murs d'aquest pati, serien deguts al procés constructiu efectuat, considerat en aquest cas, com a buidat de material realitzat a l'interior de la torre del sistema defensiu.

Havent realitzat tan sols una revisió ocular i analitzant les restes amb les possibilitats que la meua professió em permet, crec poder aventurar-me a manifestar que els dos últims paraments citats serien part d'una torre de defensa de planta quadrangular bastida entre els immobles nº 11 i nº 13 del carrer d'Ataülf, que seria, per distàncies, l'única torre possible que correspondria a la muralla en aquest punt, identificada amb el nº 40 de l'encintat (*Figura 101*).

Aquesta torre confirmaria el reconeixement que *Mestres i Torres i Oriol* varen fer d'una torre ubicada entre les finques nº11 i nº13 de carrer d'Ataülf i que *Balil* escriu que seria de secció semicircular. Degut a la localització i ubicació dels trams rectilinis trobats, sembla difícil establir una directriu d'ordre circular a la part de l'estructura més propera al carrer d'Ataülf. A la seva banda nord-est, més propera al carrer del Regomir, no seria lògic que la torre adquirís algun tram de traçat circular ja que és la part més allunyada de l'*Arc de la Baixada dels Lleons*. Per aquest motiu, crec poder concretar que la *torre nº 40 seria de secció quadrangular*. En arribar al carrer d'Ataülf,

antigament denominat *Baixada dels Lleons*, la cortina defensiva constituïa un arc de pas, identificat per la història com *l'Arc de la Baixada dels Lleons*.

La restitució presentada del circuit de la muralla romana en el sector sud-est, permet reconstruir a través de la documentació de *l'Arxiu Municipal Administratiu*, la traça de la torre nº 41, corresponent a la torre que era bastida a la banda del desaparegut *Palau Reial Menor* i que constituïa una de les estructures de defensa de *l'Arc de la Baixada dels Lleons*. La distància entre el punt més exterior d'aquesta torre nº 41 i la cara lateral de la torre nº 40 localitzada, és d'escassament 10 m. , fet que no afavoreix el pensar en l'existència d'una torre intermèdia més propera al traçat del vial.

A l'interior de la Planta Baixa de la finca també hi resten diversos trams de mur de pedra que, per la seva tipologia, poden ser identificats com a murs medievals. Dos dels murs localitzats coincideixen amb la traça del vial observat a l'Exercici de superposició 1, que perllongava el carrer del Correu Vell des de Regomir fins a la Baixada dels Lleons, actual carrer d'Ataülf, *mur a (Figura 102)* i *mur b (Figura 103)*. Així mateix, la distribució del local de Planta Baixa, presenta un encaix a la banda de mitgera amb la finca del carrer d'Ataülf nº 15, amb direcció sud-est (*Figura 103*). El mur nord-est que el defineix -*mur c*-, que empalma perpendicularment amb el *mur b*, és enguixat i no permet la visualització de la tipologia constructiva del mur, però la intersecció d'ambdós murs és construïda amb cadena cantonera i a la part inferior s'identifica la resta d'un guarda-roda (*Figura 103*). Aquest fet confirmaria l'existència de l'encreuament de dos antics vials en aquest punt. El mur afrontat que configura l'encaix -*mur d*-, és construït amb el mateix carreu que els paraments abans descrits (*mur a* i *mur b*). Aquest encaix coincideix amb la traça del carrer observat a *l'Exercici de superposició 1 / Sèrie a / Figura 63*, que circularia paral·lel al carrer d'Ataülf fins arribar al carrer de Gignàs.

Sector del Regomir

Plànol 19. Sector del Regomir. Nivell Planta Baixa (Figura 104 i Plànol 19, Apèndix 4).

El plànol presenta conjuntament els diversos aixecaments realitzats per poder ubicar-los en el traçat urbà i poder percebre la relació entre les diverses estructures edilícies existents i la forma urbana que les envolta (*Figura 104*). per més detall veure *Plànol 19* a l'Apèndix 4.

Entorn del Regomir

Plànol 20. Entorn del Regomir. Nivell Planta Baixa (Plànol 20, Apèndix 4).

L'aixecament presentat es completa amb la planimetria de la Planta Baixa de la resta de finques de l'illa limitada pels carrers del Regomir, Correu Vell, Baixada de Viladecols i carrer del Cometa, així com amb el parcel·lari que envolta l'àrea del carrer del Regomir. L'aixecament de la Planta Paixa de l'illa permet identificar el tram de muralla romana que actualment és visible i visitable, així com visualitzar la totalitat de la forma urbana i distribució parcel·lària del lloc.

Sector del Regomir. Restes arqueològiques

Plànol 21. Sector del Regomir. Restes arqueològiques (Fig. 105 i Plànol 21, Apèndix 4)

Aquest plànol presenta totes les restes arqueològiques identificades en el sector. El document vol evidenciar l'estructura de la muralla romana, tant el tram aeri com el tram descobert sota la cota de carrer, així com les diverses restes arqueològiques que

Figura 100. Finca c/ Ataülf nº 13
Restes del parament frontal de la torre nº 40 localitzada a la Planta Baixa de la finca.

Figura 101. Finca c/ Ataülf nº 13
Identificació de les restes i restitució de la planta del perímetre quadrangular de la torre nº 40.

Figura 102

Figura 102. Finca c/ Ataülf nº 13.
Tram de parament que configura la façana nord-oest del vial desaparegut que era prolongació del c/ de Correu Vell (mur a) i quedava adherit a la torre nº 40.

Figura 103

Figura 103. Finca c/ Ataülf nº 13.
Tram de parament afrontat a l'anterior, que configura la façana sud-est del vial desaparegut que era prolongació del c/ de Correu Vell (mur b). Aquest mur gira vers el mar, coincidint amb la traça del vial que era paral·lel al c/ Ataülf i arribava fins el c/ de Gignàs (mur c).

Figura 105. Sector del Regomir. Restes arqueològiques. Veure detall Plànol 21, Apèndix 4.

durant aquest últims anys han estat exhumades i estudiades per diversos equips d'arqueòlegs. La localització i representació gràfica de les restes arqueològiques ha permès identificar el traçat de la muralla romana en el sector més proper al carrer del Regomir (*Figura 105*). Per més detall veure el *Plànol 21* a l'Apèndix 4.

Un cop enllestits els aixecaments, vaig realitzar la superposició dels aixecaments inèdits corresponents al sector del Regomir, el plànol de Josep Mestres i Gramatges i els expedients d'obra del segle XIX amb el plànol parcel·lari de l'any 2005, aconseguint realitzar una interpretació o restitució del traçat sud-est de la muralla romana de Barcelona, corresponent a l'àrea del Palau Reial Menor i del Regomir.

Superposició 2: Superposició dels aixecaments inèdits de l'autora corresponents al sector del Regomir, el plànol de Josep Mestres i Gramatges i els expedients d'obra del segle XIX amb el parcel·lari de l'any 2005.

Plànol 22. Restitució del traçat sud-est de la muralla romana de Barcelona. (Figura Plànol 22, Apèndix 4)

El creuament de dades provinent de les diverses estratègies de treball, ha possibilitat aportar una informació d'ordre superior que permet obtenir una reinterpretació més completa del lloc. La superposició de la documentació arxivística, la documentació arqueològica i els aixecaments, ha permès establir d'una manera, m'atreveixo a afermançar, altament rigorosa, la restitució del traçat de la muralla romana entre la torre nº35 i nº49 de l'encintat sobre el parcel·lari actual.

La superposició de la planta baixa del *Palau Reial Menor* dibuixada per *Josep Mestres i Gramatges* amb el cartogràfic de l'any 2005 (*Plànol 3*, Apèndix 4), ha permès ubicar el traçat de la muralla romana d'aquell sector sobre el parcel·lari actual. La superposició ha mostrat les coincidències de determinades línies de parcel·la, límits de patis, jardins o estructures actuals amb l'antiga distribució del *Palau Reial Menor* i la muralla que l'emparava. Els dos expedients localitzats a l'*Arxiu Municipal Administratiu* han aportat la informació necessària per definir la correcta ubicació i dimensió de l'*Arc de la Baixada dels Lleons* (*Figura 80*) i a l'*Arc de la Baixada del Ecce Homo* (*Figura 81*), i han proporcionat una lectura completa de la muralla romana en aquesta àrea. L'*aixecament* de la finca del carrer del Regomir nº 3-5, juntament amb l'*aixecament* de la finca nº 7-9, ha permès obtenir el dibuix del tram de muralla aèria existent i actualment visible des del Centre Cívic del Pati Llimona i des de l'espai del interior de l'illa abans esmentat (*Plànol 4 i Plànol 5*, Apèndix 4). Els treballs arqueològics realitzats a la finca Regomir nº 3-5 i Regomir nº 6, han permès ubicar les torres de planta circular de l'antic portal del Regomir, el traçat de la muralla en el tram paral·lel al carrer i la torre intermèdia de planta quadrangular nº 38 (*Plànol 4 i Plànol 17*, Apèndix 4). Les excavacions fetes a la finca del carrer del Regomir nº 8 bis, han permès establir la correcta localització de l'antiga torre de planta circular nº 39 bastida en el gir de la muralla vers el carrer d'Ataülf. L'*aixecament* de la Planta Baixa de les finques del carrer d'Ataülf nº 11 i nº 13, ha permès establir el traçat del mur romà entre la torre nº 41 i la torre nº 39, localitzant la torre nº 40, corresponent al tram de mur menys documentat (*Plànol 18*, Apèndix 4).

La Superposició 2, ha possibilitat la restitució o interpretació del traçat del sector sud-est de la muralla romana a Barcelona. La localització del seu recorregut i la traça de les seves torres de defensa, han quedat establertes des de la torre nº 35 fins a la torre nº 48, quedant totalment identificat el traçat de l'estructura del castellum sobre el parcel·lari actual. Aquest cos correspondria a una estructura de base quadrangular de 57 metres totals d'amplada entre les cares exteriors de muralla i 42 metres avançats en direcció al mar (*Figura 106*). Per mes detall veure el *Plànol 22* a l'Apèndix 4.

Figura 106. Restitució del traçat sud-est de la muralla romana de Barcelona. Veure detall a Plànol 22, Apèndix 4.

Amb tinta sèpia es defineix la restitució del traçat de la muralla. Els diferents colors de tinta indiquen la naturalesa del document que ha generat la informació utilitzada per a la restitució del traçat -documentació arxivística, aixecament planimètric o document arqueològic-.

Superposició 3: Superposició de diversos plànols històrics amb la restitució del traçat sud-est de la muralla romana de Barcelona.

La superposició entre el plànol de la restitució del traçat de la muralla romana en el sector del Regomir i del Palau Reial Menor realitzat a l'apartat anterior amb altres plànols històrics, ja presentats i utilitzats en l'exercici de superposició 1, permetrà verificar la presència del traçat en aquests documents, així com entendre determinats aspectes de la geometria de la forma urbana que representen. Els plànols històrics utilitzats són:

Plànol històric 1. "*Plan of the city of Barcelona*". J. Bafire Sculp. 1706. (Figura 107)

Plànol històric 4. "*Pla de la ciutat de Barcelona y sos contorns en lo any 1740*". Francisco Renart i Closas, 1740. (Figura 108)

Plànol històric 5. "*Plano de la Ciudad y del Puerto de Barcelona*". J. Moulinier/P. Lartigue/Vicq/ A. de Laborde/P. Didot, 1806. (Figura 109)

Plànol històric 6. "*Plan de Barcelona/ Dividido en cinco Cuarteles de ocho Barrios cada uno con expresion de los nombres de las Calles y Plazas Iglesias, Conventos, ospitales y otros establecimientos públicos en el año de 1818*". Antoni Montfort i Miquel, 1818. (Figura 110)

Superposició del *plànol històric 1* amb el plànol de la *Restitució del traçat sud-est de la muralla romana de Barcelona* sobre el parcel·lari actual. (Figura 111)

La geometria de la forma urbana que resulta d'aquest aixecament planimètric de Barcelona pot dificultar, degut a l'antiguitat de la seva elaboració (1706), la percepció de la similitud dels traçats viaris representats, amb els actuals. Ara bé, el que deixa en evidència és l'existència de l'obertura d'un vial que comunica clarament el carrer del Regomir amb el carrer d'Ataülf a l'alçada del carrer del Correu Vell. Aquest traçat circularia en paral·lel a la traça de la muralla romana en aquest punt. En aquesta superposició, el carrer de Correu Vell i el carrer en qüestió no apareixen acarats, fet que ubica el vial adossat a la cara interna de la muralla romana, coincidint amb l'amplada de la finca del carrer del Regomir nº 8.

A l'àrea ocupada pel Palau Reial Menor hi apareix un gran buit que deixaria tan sols, com a massa edificada, el conjunt de construccions adossades a la banda interna de la muralla romana, coincidint amb l'antiga sala dels Cavalls i la zona dels arcs inacabats a la part superior i amb les tres cases de magatzems que donen façana a la Baixada dels Lleons a la part inferior.

Segons la superposició, el cos més baix amb arcades que queda representat a la vista nord de les pintures de Domènech Sert de 1856 i els dos edificis estrets que completarien la geometria del pati, donant façana a la Baixada dels Lleons, no hi serien representats. Tampoc hi és representat el carrer de Calella i la plaça del Regomir apareix amb una forma i ubicació distinta a l'actual.

Posteriorment en el plànol de Gramatges de 1832, ambdós edificis apareixen perfectament grafiats ubicant-hi entre els mateixos l'entrada principal de Palau. Aquest accés estava perfectament afrontat amb l'obertura del carrer de Calella que desembocaria a la plaça del Regomir ja transformada. La tipologia de les arcades del

cos més baix coincideix amb una factura vuitcentista, fet que justificaria la seva construcció posterior en el moment de regularitzar i dotar al pati de Palau d'una nova entrada principal, vinculada amb la nova construcció de la plaça del Regomir.

En el plànol de J. Bafire, el carrer del Regomir apareix amb més longitud fins arribar a l'antic traçat de la plaça. Aquest fet justificaria la descripció que la historiografia fa de la ubicació de la porta del Regomir en el mig del traçat de la baixada que porta el seu nom.

Aquesta superposició aporta però un grau d'incertesa, ja que l'antiga capella de Palau hauria d'estar representada a la banda superior del pati segons la documentació que data la finalització de la seva construcció l'any 1255⁵.

Superposició del *plànol històric 4* amb el plànol de la *Restitució del traçat sud-est de la muralla romana de Barcelona* sobre el parcel·lari actual. (*Figura 112*)

En aquesta superposició també es veu la connexió del carrer del Correu Vell amb el carrer d'Ataülf, igual que a l'anterior superposició, però en aquest cas, una doble línia dibuixada en paral·lel a la vorera superior del carrer del Correu Vell fa pensar en un possible afrontament del traçat d'aquest carrer amb l'esmentada prolongació.

A la zona del Palau Reial Menor, la superposició fixa la ubicació de la capella de Palau a la banda més propera a la muralla romana, al costat oposat de la Baixada dels Lleons. La zona que l'any 1740 Renart i Closas grafia amb tinta més fosca en el plànol -com ho fa amb els altres edificis religiosos- correspondria a la capella i és el que a la llegenda apareix referenciat com *El Palau ab sa Yglesia*, coincidiria per superposició amb l'edificació que l'any 1832 Josep Mestres i Gramatges descriu com "*Casa que ocupaba el Maestro de musica que mejorada con muchas obras se alquila por la Iglesia*". Aquest tros de Palau Reial Menor era l'any 1832 propietat de la capella. A la distribució del Palau, en el pas que comunica el carrer dels Gegants amb el seu pati principal, apareix un eixamplament just davant del lloc on Renart i Closas ubica la capella, fet que quedaria justificat, ja que la capella que dibuixa l'autor sobresortia del cos precedent i faria necessari un gest del pas en aquest punt.

En aquesta superposició, la part edificada del Palau, coincidiria amb el conjunt construït adossat a la muralla, des de la torre nº 41 fins a la Devallada del Ecce Homo.

El carrer de Callella ja és obert i la plaça del Regomir apareix amb el traçat transformat.

Superposició del *plànol històric 5* amb el plànol de la *Restitució del traçat sud-est de la muralla romana de Barcelona* sobre el parcel·lari actual. (*Figura 113*)

En aquesta superposició s'evidencien quatre aspectes, dels quals els tres primers *a*, *b* i *c*, s'il·lustren a escala major a través de la *Figura 115* i la *Figura 116* :

a) La superposició deixa sense efecte, o al menys posa en dubte, l'existència d'una segona torre flanquejant l'antic carrer de la Baixada dels Lleons, torre que configuraria el segon suport de l'Arc de la Baixada dels Lleons. En aquest punt la superposició mostra un espai buit de forma quadrangular, de dimensions considerables, on hi desemboca la prolongació del carrer del Correu Vell.

Aquest fet confirma que la cortina defensiva, un cop abandona la torre nº 41, circularia amb traçat rectilini fins arribar a la torre nº 40, localitzada entre les finques nº11 i nº13 del carrer d'Ataülf. Posteriorment la construcció de la finca del carrer del Regomir nº10 i la finca del carrer d'Ataülf nº13, amortitzarien l'espai de l'antic tram de carrer i es bastiria també la nova construcció a la finca del carrer d'Ataülf nº 11, que deixaria definitivament atresorada la segona torre nº 40 de l'*Arc de la Baixada dels Lleons*.

b) La superposició mostra com el carrer del Correu Vell, a partir del carrer del Regomir, es perllonga circulant paral·lel al mur romà fins arribar a la Baixada dels Lleons, empalmant amb el carrer del *Timó* davant del arc de la muralla de l'esmentat carrer -Arc de la Baixada dels Lleons-. Segons la superposició, aquest tram de vial ocuparia clarament l'espai amortitzat posteriorment per la finca nº 10 del carrer del Regomir.

Analitzem l'aixecament realitzat d'aquesta finca. A l'interior d'aquesta finca, a 9 metres de la línia de la façana principal, hi és bastit un arc paral·lel a la façana (*Figura 117*) amb una fondària de 50 cm., que resulta visible des de l'altell construït a la planta baixa de l'edifici. La forma i dimensions de l'arc possibilitarien l'amortització progressiva del vial per sobre la seva alçada, deixant transitable la seva planta baixa. La tipologia constructiva que mostra el mur mitger amb la finca del carrer del Regomir nº 12 i la traça d'una arcada tapiada, confirmarien que aquest parament podria haver estat de forma fefaent part de la façana del vial descrit (*Figura 116*).

A l'interior del local de la planta baixa de la finca del carrer d'Ataülf nº 13, la tipologia de carreu petit que compona el mur de la mitgera amb la finca del carrer del Regomir nº 12 és la mateixa que la identificada a la finca de Regomir nº 10 abans descrita (*Figura 103 -mur b-*).

c) La superposició mostra l'existència d'un antic segon vial ubicat entre el carrer d'Ataülf i el carrer del Regomir amb traçat paral·lel a tots dos, que circulava des de la prolongació del carrer del Correu Vell fins al carrer de Gignàs, però que no coincideix amb el carrer de Riudarenes, existent actualment a l'interior de l'illa. La traça d'aquest carrer coincideix amb la línia de parcel·lari que es marca clarament a l'interior d'illa i que defineix un canvi bruscat de la seva forma. Els murs en paral·lel que componen l'encaix a la planta baixa de la finca d'Ataülf nº 13 vers la finca del carrer d'Ataülf nº 15, coincideixen amb la traça del vial desaparegut que circularia cap el carrer de Gignàs. Aquests dos trams de mur mostren una tipologia constructiva -petits carreus de pedra-similar al mur mitger abans descrit. A la intersecció de la traça dels dos vials desapareguts, els dos murs de tipologia medieval es creuen i són construïts amb pedres de major dimensió en cantonera, apareixent a la part més baixa restes d'una possible estructura de guarda-rodes.

d) En aquesta superposició, és important fixar-nos en la morfologia de la plaça del Regomir. El plànol històric nº 5 és l'única representació que s'ha localitzat, on l'actual tram del carrer de la Ciutat que desemboca a la plaça del Regomir està clarament desplaçat vers el sud-oest. En aquesta superposició, la traça d'aquest carrer, coincideix amb determinats trams de les línies de parcel·lari continguts a l'illa delimitada actualment pels carrers de la Ciutat, Templers, Ataülf i de Calella. Així mateix, si s'uneix la traça d'aquest tram de carrer amb la traça del carrer descrit a l'anterior apartat c, que desemboca al carrer Gignàs, la línia que els uneix coincideix amb la línia de parcel·lari existent entre les finques del carrer del Regomir nº 4-4 bis i carrer d'Ataülf nº 5-7 i desemboca just en el punt on l'aixecament arqueològic de la finca del Regomir nº 6 identifica l'existència d'un canal d'aigües netes que desemboca a l'edifici absidal descobert.

Figura 115. Finca c/ Ataülf nº 13 i Ataülf nº 11

En aquesta superposició queda identificat l'espai existent davant el portal de la Baixada dels Lleons (a) entre la torre nº 40 i la torre nº 41 del mur romà. Així mateix, la superposició fa evident la traça dels dos carrers que hi desembocaven: la prolongació del carrer del Correu Vell (b) i el vial que circulava direcció sud-est, fins arribar al carrer de Gignàs (c).

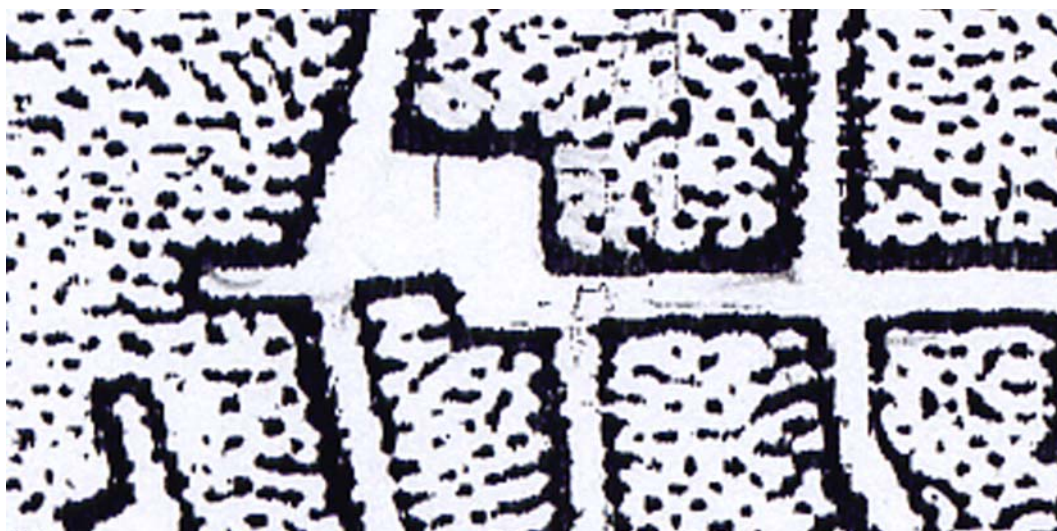

Figura 116. "Plano de la Ciudad y el Puerto de Barcelona". Moulinier, Lartigue, Vicq i Laborde, Didot, 1806. En aquest plànol queden representats clarament la prolongació del carrer del Correu Vell, l'existència del vial vers el carrer de Gignàs i l'eixamplament del carrer d'Ataülf a l'alçada de l'Arc de la Baixada dels Lleons.

Figura 117. Arc localitzat a l'altell de la finca del c/ del Regomir nº 10. La seva llum abasta la totalitat de l'amplada de la finca.

Figura 118. Arcs tapiats localitzats a la planta baixa de la finca del c/ del Regomir nº 10.

Superposició del *plànol històric 6* amb el plànol de la *Restitució del traçat sud-est de la muralla romana de Barcelona* sobre el parcel·lari actual. (*Figura 114*)

El plànol d'Antoni Montfort de 1818, així com el plànol aixecat per Oliva i Mabon de 1840 i l'any 1848 o els de Saurí i Matas al 1849, 1852, 1855 i 1862, mostren a la cantonada del carrer de Correu Vell amb el carrer del Regomir, un evident retranqueix de la galta dreta de la baixada del Regomir en aquest punt. En aquesta superposició s'observa la coincidència de la representació d'aquesta alineació amb la localització de la restitució de la torre nº 39 de la muralla romana.

La morfologia de la resta de trama urbana coincideix majoritàriament amb la forma urbana identificada en el plànol de l'Exercici de Superposició 1.

Figura 107. Plànol històric 1. "Plan of the city of Barcelona". J. Bafire Sculp., 1706.

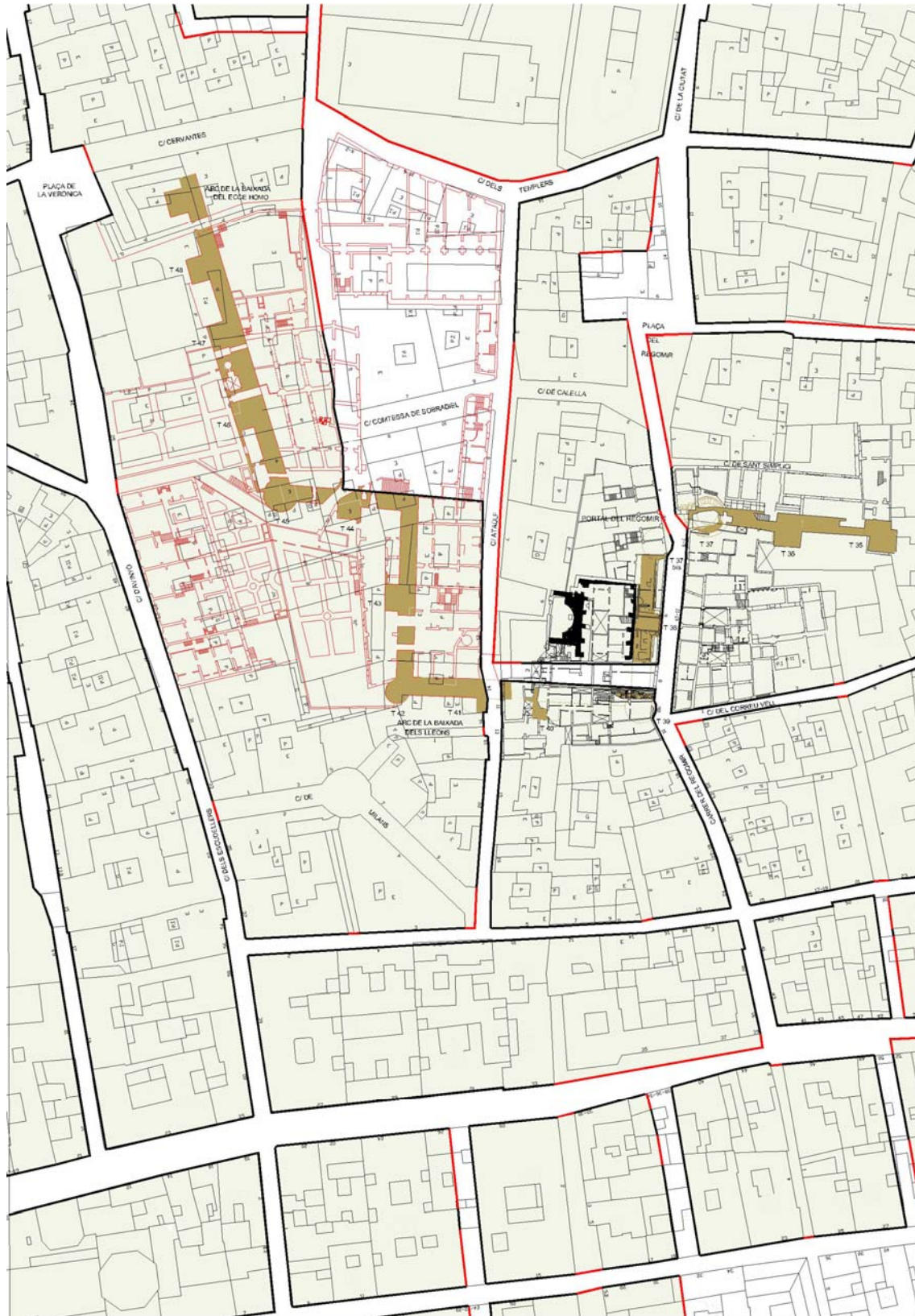

Figura 111. Superposició del plànol històric 1 amb el plànol de Restitució del traçat sud-est de la muralla romana de Barcelona sobre el parcel·lari actual.

Figura 108. Plànol històric 4. "Pla de la ciutat de Barcelona y sos contorns en lo any 1740" . Francisco Renart i Closas, 1740. AMHB.

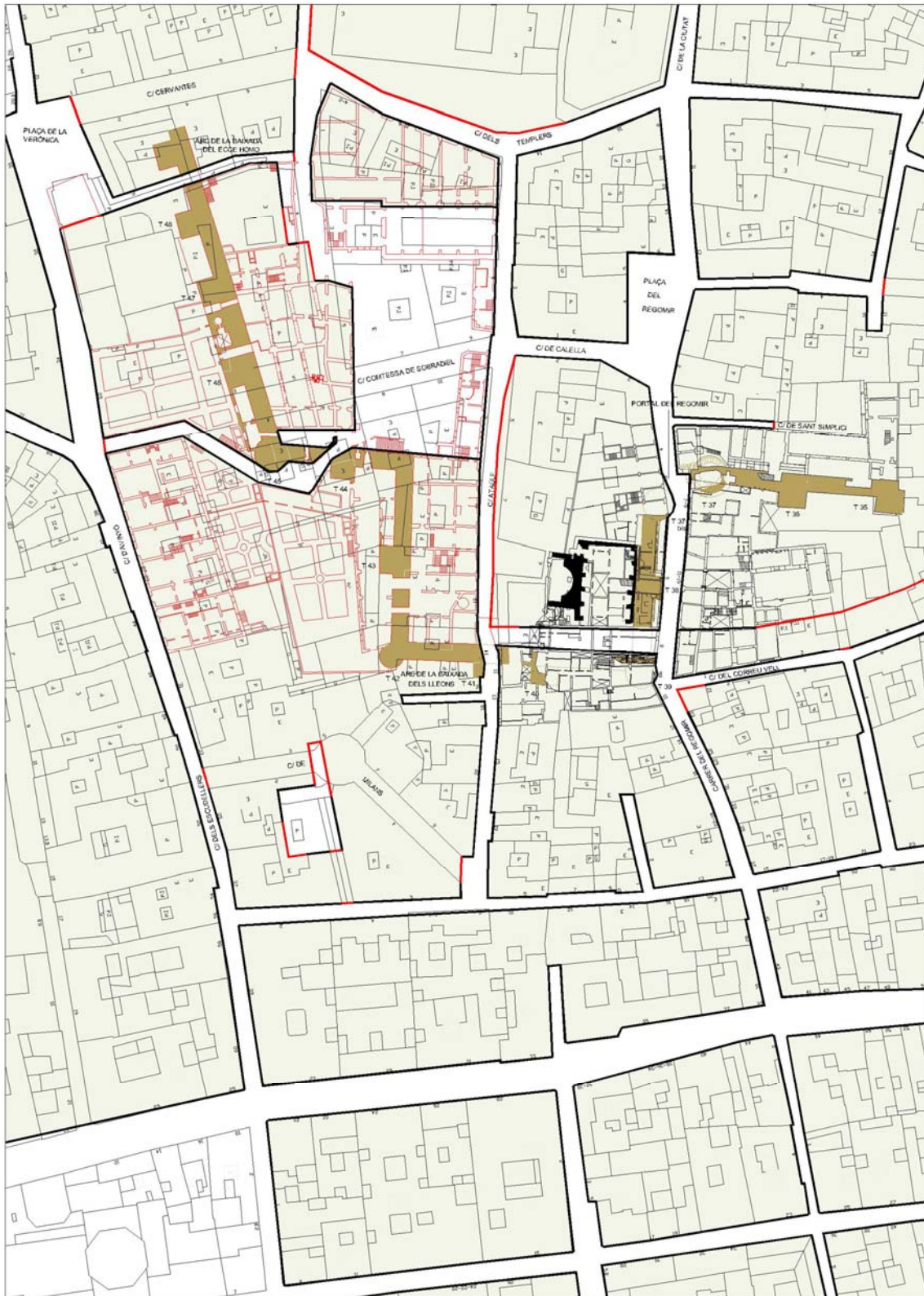

Figura 112. Superposició del plànol històric 4 amb la Restitució del traçat sud-est de la muralla romana de Barcelona sobre el parcel·lari actual.

Figura 109. Plànol històric 5. "Plano de la Ciudad y del Puerto de Barcelona". J. Moulinier/P.Lartigue/Vicq/ A. de Laborde/P. Didot, 1806.

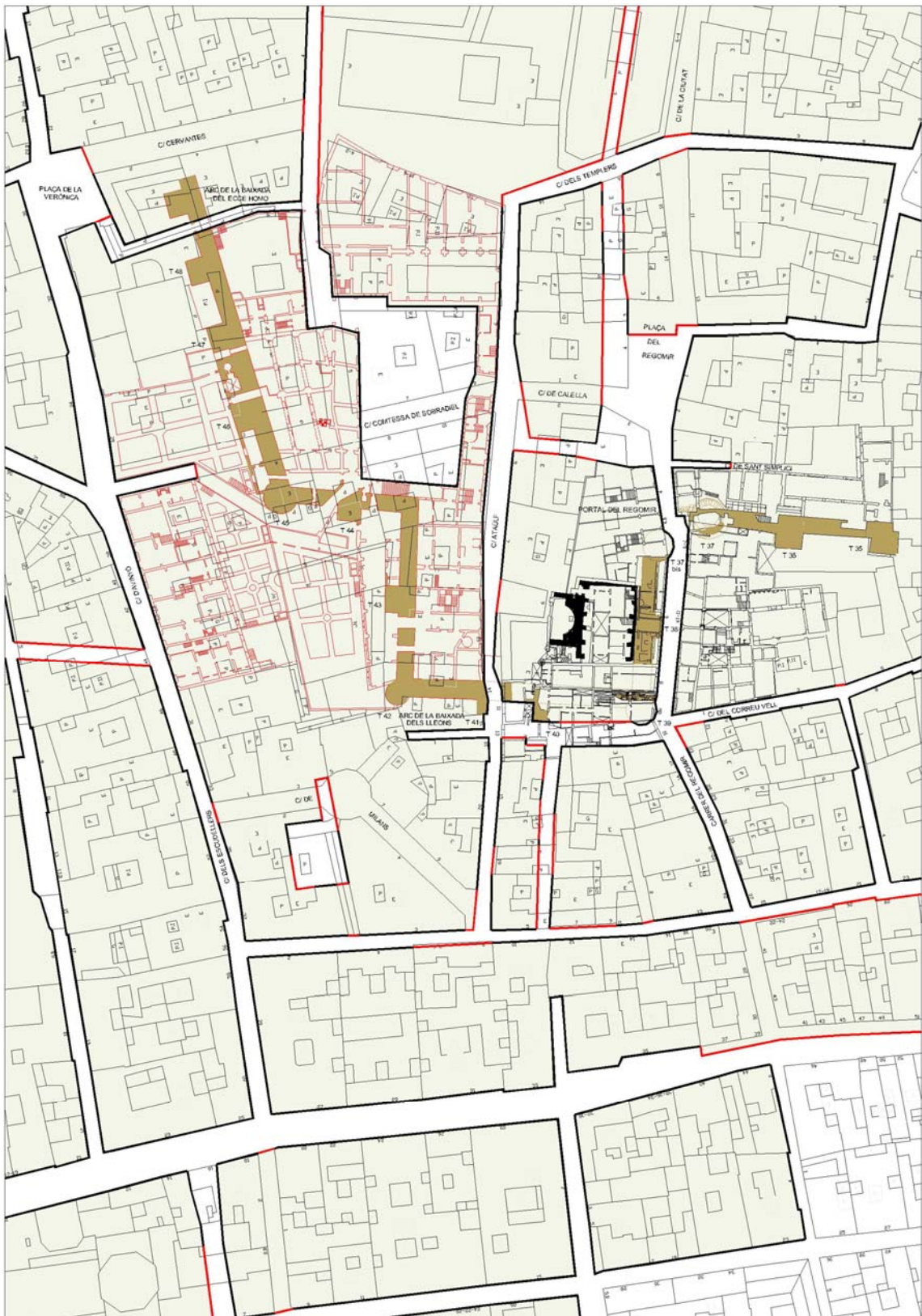

Figura 113. Superposició del plànol històric 5 amb la Restitució del traçat sud-est de la muralla romana de Barcelona sobre el parcel·lari actual.

Figura 110. Plànol històric 6. "Plan de Barcelona/ Dividido en cinco Cuarteles de ocho Barrios cada uno con expresion de los nombres de las Calles y Plazas Iglesias, Conventos, Hospitales y otros establecimientos públicos en el año de 1818". Antoni Montfort i Miquel, 1818. IMH.

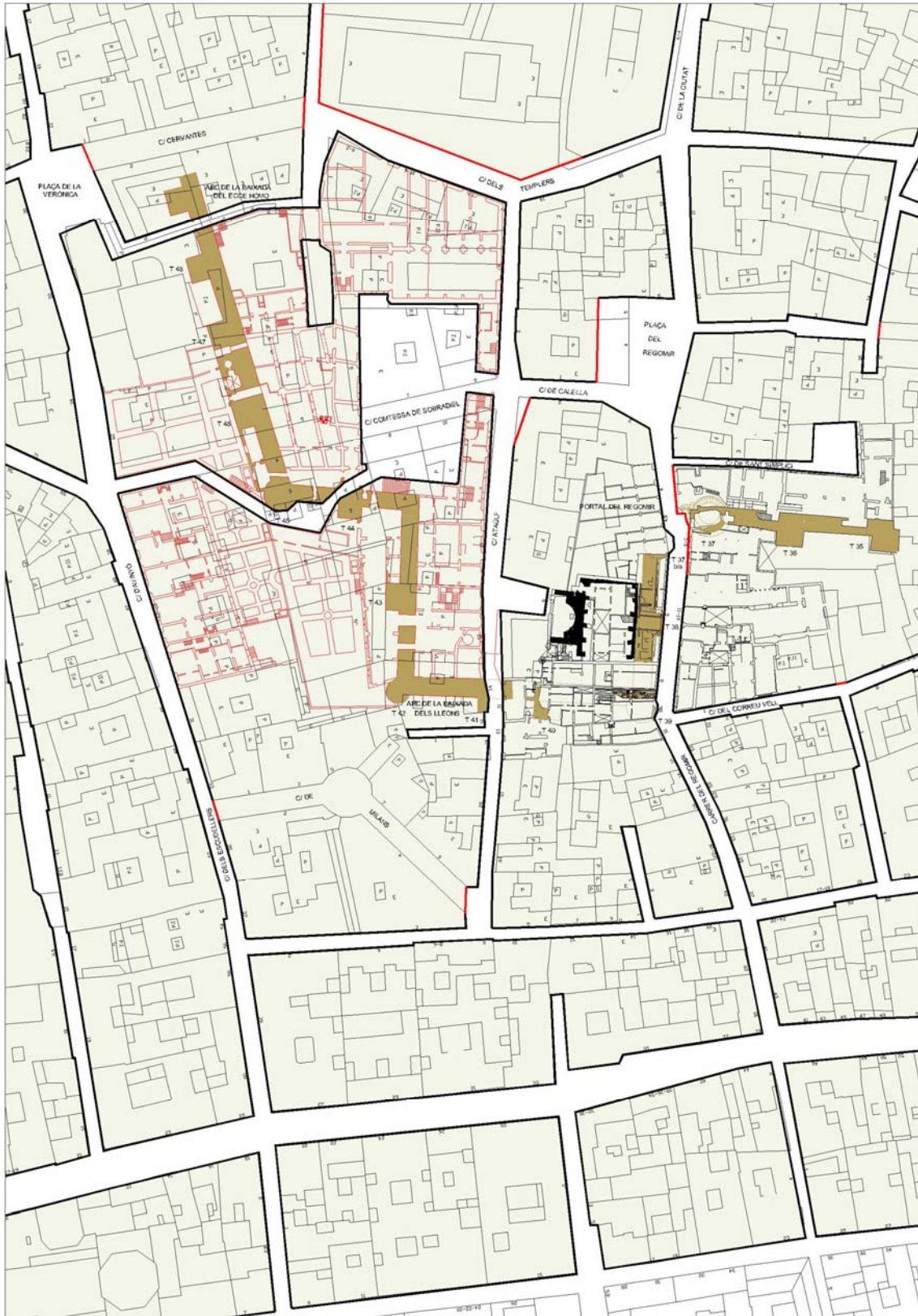

Figura 114. Superposició del plànol històric 6 amb la Restitució del traçat sud-est de la muralla romana de Barcelona sobre el parcel·lari actual.

Superposició 4: Superposició dels aixecaments inèdits de l'autora del sector del Palau Reial Menor amb el plànol de Josep Mestres i Gramatges

Un cop restituït el traçat de la muralla romana en el sector sud-est de la ciutat, que comprén l'àrea del Regomir i l'àrea del desaparegut Palau Reial Menor, l'exercici proposa completar la verificació de l'existència de possibles restes de la mateixa al llarg de tot aquest recorregut. Aquest exercici és essencial per una posterior proposta de projecte, ja que identifica les restes i les traces de les antigues construccions en un context totalment aliè a la lògica formal i constructiva per la qual varen ser creades, possibilitant, aquest coneixement, un projecte que es converteixi en una vertadera eina de protecció patrimonial i esdevingui dialògicament correcte amb el context que l'empara.

Plànol 23. Sector del Palau Reial Menor. Identificació de les restes de la muralla romana i de l'antiga estructura desapareguda. (Plànol 23, Apèndix 4)

La Superposició ha restituït el traçat de la muralla romana en el sector sud-est de la ciutat en el tram comprès entre l'interior d'illa recentment restaurat, accessible des del carrer del Correu Vell, fins a l'antiga davallada del Ecce Homo, convertida avui en dia en carreró sense sortida amb accés des de la plaça de la Verònica. La restitució del tram més proper al carrer del Regomir, comprès entre la torre nº 35 i la torre nº 40 de l'encintat, s'ha realitzat a través de l'aixecament arqueològic i arquitectònic, havent localitzat i identificat al llarg del mateix procés, les restes de l'antiga estructura de defensa barcelonina a les nou primeres finques implicades. Ara bé, la banda més propera al carrer d'Ataülf fins arribar al carrer de Cervantes, ocupada per l'antic Palau Reial Menor, ha estat restituïda directament a través dels excel·lents dibuixos de Josep Mestres i Gramatges, sense realitzar cap aixecament de les deu finques que ocupen actualment l'àrea enderrocada.

Ara es superposa el plànol del *Palau Reial Menor* de Josep Mestres i Gramatges amb l'aixecament realitzat per l'autora de la Planta Baixa de les finques que s'hi varen bastir en el seu terreny, per completar en aquesta banda la verificació de l'existència de restes de muralla romana, així com també identificar possibles restes del traçat de l'estructura del Palau Reial Menor.

Aquest treball, al igual que els anteriors aixecaments realitzats, es podia tan sols aconseguir visitant i prenent dades de les finques construïdes sobre la ubicació de les antigues estructures, presumiblement desaparegudes. Això va ser possible gràcies a la predisposició i generositat en temps i confiança dels veïns del carrer del Regomir, carrer d'Ataülf, carrer de Comtessa Sobradiel, carrer de Palau i plaça de la Verònica.

Aquest treball es realitza seguint l'ordre establert pel mateix traçat, iniciant el recorregut a la torre nº 41 i finint a la torre nº 48, analitzant les següents deu finques implicades en el traçat de la muralla. Cada finca queda referenciada a la torre de muralla que conté o bé, en el cas de que la parcel·la no coincideixi amb cap torre, s'indiquen les dues torres consecutives entre les quals és ubicada la finca estudiada.

*Finca del c/ d'Ataülf nº 14
Torre nº 41 i nº 42*

Segons el plànol del Palau Reial Menor, la torre nº 41 i la torre nº 42 eren bastides, quasi en la seva totalitat, sobre la superfície que actualment ocupa la finca del carrer d'Ataülf nº 14. A l'interior de la Planta Baixa del immoble no s'han localitzat restes

Figura 119. "Expediente sobre abertura de varias calles en el terreno que ocupa el edificio conocido por el Palau segun el proyecto formado por el apoderado de los Exmos. Condes de Sobradie" Juan Nolla i Francisco Daniel i Molina, 1853. AMA.

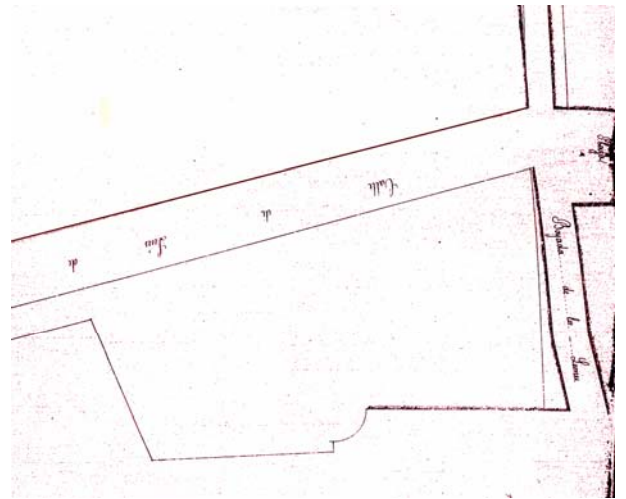

Figura 120. Fica c/ Ataülf nº 14. Pati interior d'illa ubicat a la part posterior de la finca i construït sobre l'estructura de l'arc descrit.

Figura 121. Finca c/ Ataülf nº 14. Estructura de mur portant de 90 cm. de gruix bastida sota la superfície del pati.

Figura 122. Plànol de la Planta Baixa del PRM. Josep Mestres i Gramatges, 1832. Sector coincident amb la finca del c/ Ataülf nº 14.

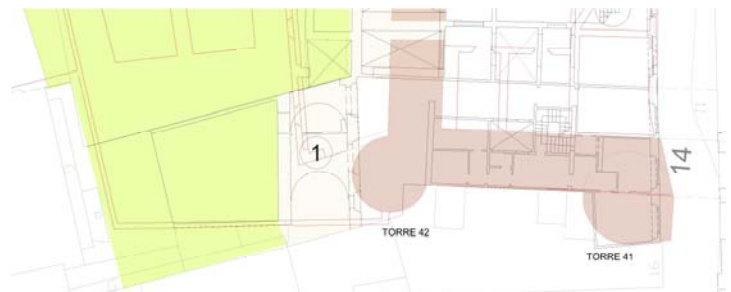

Figura 123. Finca c/ Ataülf nº 14. Superposició de l'antiga estructura sobre l'aixecament de la finca. Veure Plànol 23, Apèndix 4.

aèries de cap de les dues torres. La ubicació de la torre nº 42 també queda confirmada en l'expedient nº 1321 de l'*Arxiu Municipal Administratiu*, on l'any 1853 hi ha representat el seu perímetre circular (*Figura 119*).

La propietat confirma que la finca no disposa de soterrani. La part posterior de la finca és ocupada per un pati d'interior d'illa (*Figura 120*) amb accés des de la Planta Entresòl. La Planta Baixa de l'edifici és ocupada per un habitatge i un magatzem que ocupa la major part de la planta. Aquest local té part de la seva superfície sota el pati d'illa abans citat. A la banda posterior del local, sota la superfície homogènia del pati, a 4 m. del plom de la façana de l'immoble, hi ha construït un mur paral·lel a la façana de 90 cm. de gruix. Aquest mur és bastit sota el pati i l'espai existent entre ell i el mur, sobre el que recolza la façana, és cobert amb volta de canó (*Figura 121*).

Sembla obvi que la càrrega del forjat del pati no requereix la construcció d'un mur intermedi d'aquestes característiques resistents. La ubicació d'aquest mur coincideix un tram de mur corresponent a la construcció adossada a la muralla romana per la banda sud-oest, identificada en el plànol de *Josep Mestres i Gramatges* com *el almacén grande del Palacio de requadros* (*Figura 122 i Figura 123*). Per més detall veure el *Plànol 23* a l'Apèndix 4.

Jardins interior d'illa *Torre nº 42, nº43, nº 44 i nº 45*

A la finca veïna del carrer d'Ataülf nº 12 hi ha ubicada l'*Escola Infantil Baixeres*, que ocupa la Planta Primera i part de la Planta Entresòl de l'immoble. La finca disposa d'un jardí a la seva part posterior, que ocupa la major part de la superfície interior de l'illa. Aquest jardí té accés des de la planta Entresòl a través d'un porxo i unes escales centrals de dos trams, que baixen fins el jardí. En el moment de la urbanització dels terrenys de l'antic Palau, la voluntat de construcció d'aquesta casa va ser definitiva per la definició final del projecte del sector.

El projecte inicial de la urbanització dels terrenys dels *Comtes de Sobradíel* proposava l'obertura de tres carrers (*Figura 124*): *carrer Lluís de Requesens*, *carrer de la Comtessa de Sobradíel* i *carrer de Palau*. El sentit de l'obertura del carrer de *Lluís de Requesens* anava lligat a la prolongació que s'havia de realitzar fins al carrer del Regomir, travessant la finca d'Ataülf nº 9, propietat del Marquès de Monistrol. El *Marquès de Monistrol*, en enderrocar l'antic edifici de la seva propietat, no va accedir a continuar el vial pel bell mig de la seva finca. La família *Compte*, propietària en aquell moment de part dels terrenys dels Comtes de Sobradíel, pretenia edificar una casa al costat de l'*Arc de la Baixada dels Lleons*, amortitzant en part, l'espai destinat al vial de *Lluís de Requesens*.

Quan no es fa efectiu l'enllaç amb el carrer del *Regomir* i com que el vial proposat era intermedi entre el carrer de la *Comtessa* i el carrer de *Milans*, la família proposa als *Comtes de Sobradíel* que modifiquin el projecte inicial i eliminin l'esmentat vial. El projecte final proposat representava apostar per una intervenció en aquell moment innovadora, fonamentada en una major qualitat de confort, vistes i higiene. El contraprojecte proposava l'execució d'una illa tancada de cases, deixant en el seu interior una superfície enjardinada de la qual en poguessin fruit amb vistes, il·luminació i ventilació els habitatges perimetrals. La proposta va ser acceptada pels *Comtes de Sobradíel* i es va procedir a la modificació del projecte, deixant una superfície final de 23.775 pams quadrats de jardí a l'interior de l'illa, segons conveni celebrat entre l'ajuntament de Barcelona i *Manuel de Compte*, propietari l'any 1858 -moment en què s'estava enderrocant el Palau- de la majoria del terreny de Palau (*Figura 125*). *Manuel*

de *Compte*, per poder donar més amplitud a la seva casa, l'actual edifici ubicat al carrer d'Ataülf nº12, sol·licita l'immediat enderroc de l'Arc de la *Baixada del Lleons*, i assumeix ell mateix les despeses de la desfeta. *Manuel de Compte* disposaria d'accés directe al jardí a través d'un espai porticat, grafiat en el plànol del conveni.

La totalitat de la superfície d'aquest jardí encara existeix, subdividida actualment en diversos patis i jardins pertanyents a les diverses finques adjacents (*Figura 129*). Per més detall veure el plànol a l'Apèndix 4 (*Plànol 23*). El jardí que ocupa la part central de l'illa, amb una vegetació exuberant, resta encara avui en dia vinculat a la finca originària d'Ataülf nº12, convertit en el pati de l'abans esmentada escola d'infants. L'ambient interior d'aquest espai enjardinat recorda la imatge que ens ha arribat, a través de les pintures de Domènech i Sert, del *verger de la reina*, jardins dissenyats al raser de la muralla romana amb un conjunt d'espècies vegetals, florals i també animals, que el feia únic a la ciutat (*Figura 126 i Figura 127*).

Finca del c/ d'Ataülf nº 12
Torre nº 43

A la part posterior de la Planta Baixa de l'immoble hi ha una sala que ocupa tota l'amplada de l'edifici. L'estructura d'aquesta nau és composta per un conjunt d'arcs de mig punt de pedra i coberta amb voltes de creueria de maó ceràmic (*Figura 130 i Figura 131*). Aquesta estructura presenta una tipologia diferent a la resta de l'edifici i és bastida sobre la traça de la muralla i en part sobre la totalitat de la traça de la torre nº 43. L'amplada de les voltes coincideix amb l'amplada de l'antic mur més l'amplada de la torre nº 43 (*Figura 128 i Figura 129*). Per més detall veure el *Plànol 23* a l'Apèndix 4.

Finca del carrer d'Ataülf nº 10
Torre nº 43

La traça de la muralla en direcció mar-muntanya, bastida entre la torre nº 43 i la nº 44 de l'encintat, se superposa amb la part posterior de l'edifici de la finca del carrer d'Ataülf nº 10. La traça de les parets portants paral·leles a la façana, que configuren les tres crugies de l'edifici més properes al carrer, coincideixen amb la traça dels antics murs d'una part dels magatzems de Palau, definits la totalitat d'aquests magatzems com (...) *las tres casas y almacenes de la calle de Leones que se alquilan* (...). La crugia que dona al pati d'illa apareix suportada amb una estructura diferent. La línia d'inici d'aquesta crugia paral·lela al carrer, coincideix amb el límit de la cara interna de la muralla i la filada dels pilars que componen la seva estructura (*Figura 132*), són construïts en el punt mig corresponent al gruix de la muralla. (*Figura 133 i Figura 134*). Per més detall veure el *Plànol 23* a l'Apèndix 4.

Finca del carrer de Comtessa de Sobradíel nº 8
Tram entre torre nº 43 i nº 44

En el terreny coincident amb la finca del carrer de Comtessa de Sobradíel nº 8, la muralla romana girava bruscament i es convertia en un dels punts de la defensa on s'iniciava la construcció del *castellum* (*Plànol 22*, Apèndix 4).

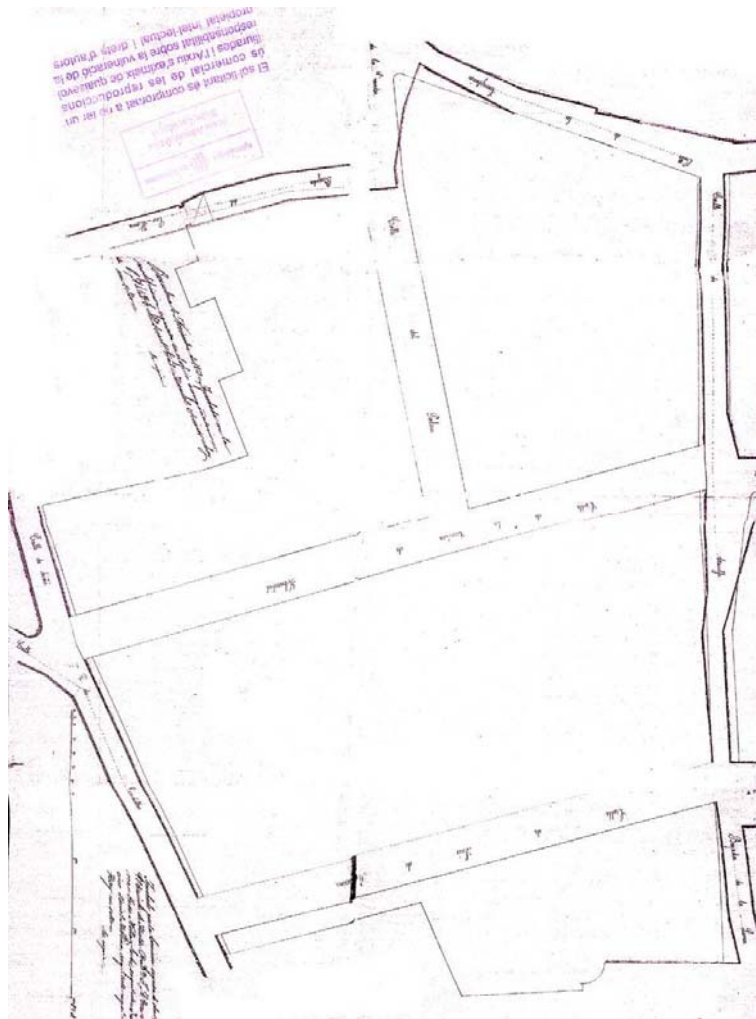

Figura 124. "Expediente sobre abertura de varias calles en el terreno que ocupa el edificio conocido por el Palau segun el proyecto formado por el apoderado de los Exmos. Condes de Sobradriel". El carrer de Lluís de Requesens queda grafiat a la dreta de l'imatge. A la figura següent veiem com aquest vial ja no hi és. Juan Nolla i Fco. Daniel i Molina, 1853. Planta general del projecte d'urbanització. AMA.

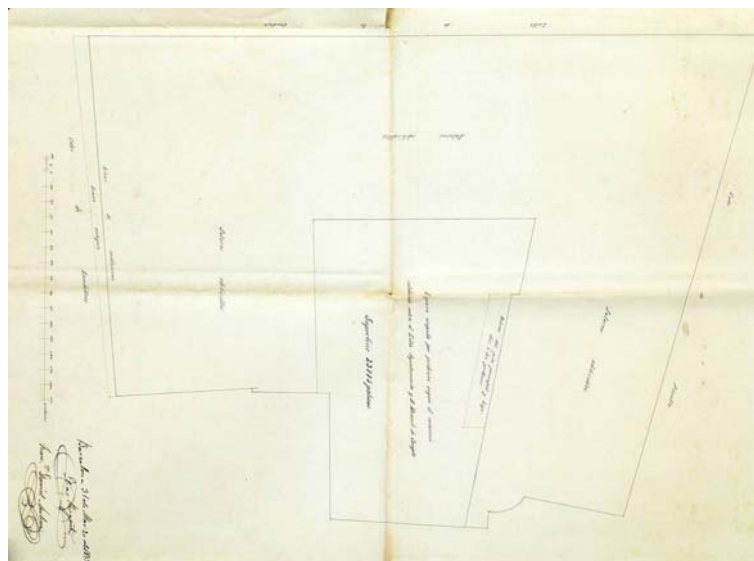

Figura 125. Superfície de jardí determinada per conveni en el projecte modificat. L'àrea afectada per la modificació arriba fins el carrer projectat de la Comtessa de Sobradriel. Dins l'àrea afectada es pot observar que ja no apareix grafiat el carrer de Requesens. A la banda superior de l'espai destinat a jardí es representa el porxo d'accés al jardí, existent encara actualment. Juan Nolla i Fco. Daniel i Molina 1853. AMA.

Figura 126. Palau Reial Menor. Vista Sud. Pintura de Domènec Sert, 1856.

Figura 127. Jardins actuals a l'interior de l'illa.

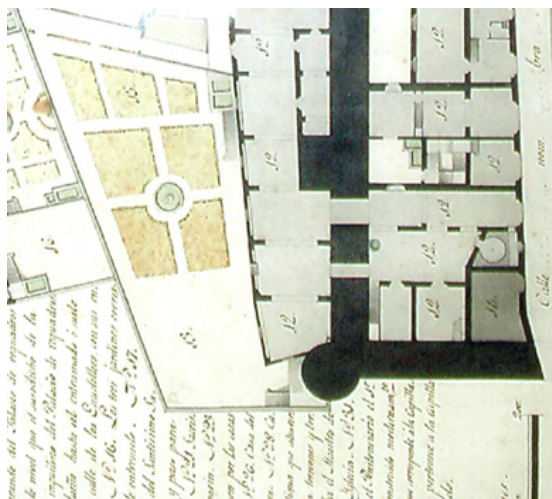

Figura 128. Plànol de la Planta Baixa del PRM. Josep Mestre i Gramatges, 1832. Sector coincident amb finca del c/ Ataülí nº 12.

Figura 129. Finca c/ Ataülí nº 12. Superposició de l'antiga estructura sobre l'aixecament de la finca del c/ Ataülí nº 12 i l'interior d'illa actual. En aquesta superposició es pot comprovar com l'espai de jardí pactat en el conveni resta actualment lliure i és ocupat pels patis de les diverses finques. Veure Plànol 23, Apèndix 4.

Figura 130. Finca c/ Ataülf nº 12. Sala dels arcs ubicada a la part posterior de la Planta Baixa de la finca.

Figura 131. Finca c/ Ataülf nº 12. L'amplada de les voltes coincideix amb l'amplada de la muralla més l'amplada de la torre nº 43. Els arcs estructurals de la banda dreta de la imatge -fotografia anterior-, són bastits sobre la traça del límit interior de la muralla romana. Veure *Figura 137*.

Figura 132. Finca c/ Ataülf nº 10. Pilars estructurals construïts en el punt mig del gruix de la traça de la muralla.

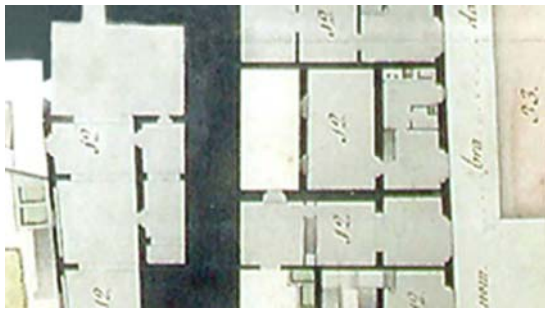

Figura 133. Plànol de la Planta Baixa del PRM. Josep Mestres i Gramatges, 1832. Sector coincident amb la finca del c/ Ataülf nº 10

Figura 134. Finca c/ Ataülf nº 10. Superposició de l'antiga estructura sobre l'aixecament de la finca. Veure Plànol 23, Apèndix 4.

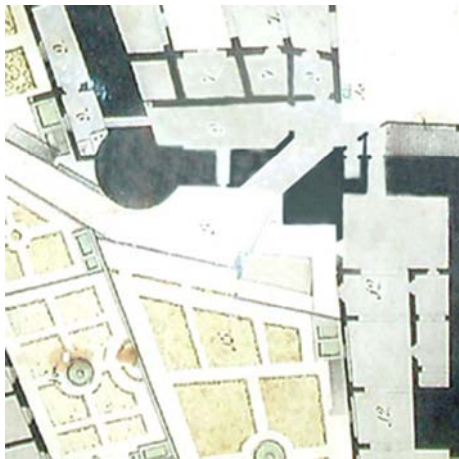

Figura 135. Plànol de la Planta Baixa del PRM. Josep Mestres i Gramatges, 1832. Sector coincident amb les finques del carrer de la Comtessa de Sobradiel nº4, nº6 i nº8.

Figura 136. C/ Comtessa de Sobradiel nº 4, nº6 i nº8. Superposició de l'antiga estructures sobre l'aixecament de les finques. Veure Plànol 23, Apèndix 4.

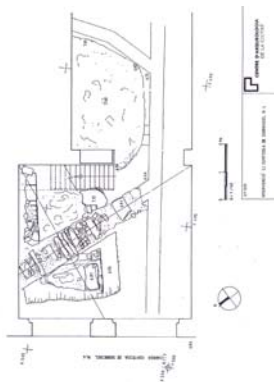

Figura 137. C/ de la Comtessa de Sobradiel nº 4. Planta d'un tram de la muralla romana i part de la torre de secció circular nº 45. Intervenció Arqueològica. Dir. tècnica Marta Rodríguez. 1995. Centre d'Arqueologia de la Ciutat, 1995.

Figura 138. C/ de Comtessa de Sobradiel nº 4. Intervenció Arqueològica. Dir. tècnica Marta Rodríguez. Centre d'Arqueologia de la Ciutat, 1995.

*Finca del carrer de Comtessa de Sobradíel nº 6
Torre nº 44*

Superposant els dos plànols es comprova com en el terreny ocupat actualment per la finca del carrer de la Comtessa de Sobradíel nº 6, hi havia bastida la torre de secció quadrangular nº 44 al costat de la qual es trobava l'accés al pati principal des de la Baixada de Palau. En el vestíbul d'aquesta casa hi són disposades unes escaletes que baixen fins a la planta soterrani, on hi és instal·lat el cuarto de l'ascensor. Aquest àrea on hi era bastida la citada torre (*Figura 135 i Figura 136*). Per més detall veure el *Plànol 23* a l'Apèndix 4.

*Finca del carrer de Comtessa de Sobradíel nº 4
Torre nº 45*

L'any 1995 es va realitzar una intervenció arqueològica en un dels dos locals de la Planta Baixa de la finca del carrer de la Comtessa de Sobradíel nº 4 amb motiu de les obres de reforma i adequació que s'hi feien (*Figura 137 i Figura 138*). El sondeig realitzat va permetre la localització de la torre de secció circular nº 45 de l'encintat. L'excavació realitzada en el subsòl de la Planta Baixa, va deixar al descobert part de la secció circular de la torre nº 45, així com un tram de muralla en direcció al carrer de la Comtessa de Sobradíel i un tram de mur que arrenca en sentit sud-oest. La direcció d'aquest últim tram de mur coincideix amb la direcció d'un dels murs que tancava una de les dependències del Palau Reial Menor a la seva Planta Baixa, adossada aquesta a la part externa de la muralla i identificada l'any 1832 per *Josep Mestres i Gramatges* com les *habitaciones del portero, cochero y domestico del Palacio*. (*Figura 135 i Figura 136*). Per més detall veure el *Plànol 23* a l'Apèndix 4.

*Finca del carrer de Comtessa de Sobradíel nº 3
Torre nº 46*

La ubicació d'aquesta finca coincideix per superposició amb el traçat del tram de muralla romana entre la torre nº 46 i la torre nº 47. La muralla circularia per l'interior de l'àmbit ocupat actualment per la finca i la traça de la seva cara interna coincidiria amb la línia de mitgera amb la finca del carrer de la Comtessa de Sobradíel nº 5. La planta baixa és ocupada per un comerç i segons l'encarregat i el president de l'escala, aquest no disposa de soterrani (*Figura 139 i Figura 140*). Per més detall veure el *Plànol 23* a l'Apèndix 4.

*Finca del carrer de Comtessa de Sobradíel nº 5
Tram entre torre nº 46 i torre nº 47*

L'edifici de la finca de cantonada, identificat amb el nº 5 del carrer de la Comtessa de Sobradíel i el nº 6 del carrer de Palau, és bastit a la banda nord-oest del Palau, exactament sobre la superfície que ocupà un dels cossos principals del *Palau Reial Menor*, el cos de geometria simple i massissa on hi havia ubicada, segons *Anna Maria Adroer*, la gran *Sala del Temple*, identificada per l'autora com la *Sala dels Cavalls*. A la Planta Baixa d'aquest saló, hi hauria localitzada, segons *Pere Beseran*, la nau amb grans voltes de creueria representada a la pintura de *Lluís Rigalt i Farriols* que s'estenia fins al límit de la cara interna de la muralla. La banda de mar de la parcel·la de la finca del carrer de Comtessa de Sobradíel nº 5, correspon a una part de l'àrea destinada a bastir-hi la *Sala Nova* i que, segons *Anna M. Adroer*, mai no es va acabar,

i de la qual només se'n van construir dos arcs sense sostre, representats a les pintures dels segle XIX al costat del cos massís abans descrites (*Figura 139 i Figura 140*). Per més detall veure el *Plànol 23* a l'Apèndix 4.

Ha esta impossible accedir al soterrani d'aquesta finca, per això encara s'ha de comprovar la possibilitat de reconèixer la paret mitgera amb la finca de Comtessa de Sobradiel nº 3 com la cara interna de la muralla romana i també queda l'incertesa sobre l'existència d'alguna resta de les estructures basals de les construccions abans descrites.

Finca del carrer de Palau nº 4 Torre nº 47 i nº 48

L'immoble del carrer de Palau nº 4, és bastit sobre l'antic edifici i jardí que en el plànol de *Josep Mestres i Gramatges* s'identifica com la *casa que ocupaba el Maestro de música (...)* i *jardin de la misma casa (casa del Sr. Capellan mayor)*. Aquestes dependències, segons especifica el plànol de 1832, eren propietat de l'església, així com també l'església i totes les cases que donaven al carrer dels *Templers*. En el plànol presentat del *Palau Reial Menor*, aquestes dependències foren grafiades amb tinta diferent i una nota a peu de la llegenda especifica *Afin de manifestar de golpe todo lo que pertenece a la Capilla se han indicado las paredes de los Edificios de colorado*. En aquesta representació es veu com el tram de muralla romana i les dues torres que limitaven amb aquest edifici i jardí, també pertanyien a l'església (*Figura 141 i Figura 142*). Per més detall veure el *Plànol 23* a l'Apèndix 4.

Actualment l'edifici del carrer del Palau nº 4 és bastit sobre la totalitat de la superfície de les construccions descrites i sobre la traça de la muralla i de les dos torres identificades amb el nº 47 i nº 48 de l'encintat. A la banda posterior de l'edifici, hi ha un pati de llums de forma allargada construït sobre la traça de la muralla. La paret de fons que tanca aquest pati coincideix amb la traça de la cara exterior de la muralla (P1). Aquest pati queda a la cota del carrer de Palau, i des d'ell es pot observar aquesta paret de fons que el limita i que correspon a un cos edificat de l'edifici veí de Llotja construït entre la torre nº 46 i la nº 47 (*Figura 143*). El terrat d'aquest cos és accessible des de la finca del carrer de Palau nº 4, però les plantes inferiors són amortitzades per l'edifici veí de Llotja.

A la Planta Baixa no s'ha localitzat cap resta de muralla aèria però ha estat possible la visita a una part de la Planta Soterrani. La part de la Planta Soterrani veïna amb la finca abans estudiada, és ocupada per unes dependències que pertanyen a la Sala d'Art ubicada en un dels locals de la Planta Baixa.

Es varen prendre mides del soterrani vinculat a la Sala d'Art i en realitzar l'aixecament es va comprovar que el local no amortitzava tota la superfície fins al límit de la finca. L'estructura del soterrani és construïda amb arcs de mig punt i coberta amb voltes, amb una sala a la banda més propera al carrer de Palau que ventila directament al carrer a través d'unes obertures practicades en el mur. La paret del fons del soterrani, per superposició, coincideix amb la traça de la muralla per la seva cara interior. Actualment aquest mur és enguixat i ha estat impossible comprovar-ne el material constituent. El perímetre d'aquesta part de soterrani se superposa perfectament amb l'edifici que Mestres i Gramatges identifica com la "*Casa que ocupaba el Maestro de Música (...)*" i on, segons l'exercici de *Superposició 3*, l'arquitecte Francesc Renart i Closas hi ubica la capella de Palau (*Figura 108*).

20. Finca de la plaça de la Verònica nº 2
Torre nº 47 i nº 48

Segons l'expedient nº 123 k de l'*Arxiu Municipal Administratiu*, la finca del *Marquès de Sentmenat*, identificada en el plànol del Palau Reial Menor l'any 1832 com la *Casa del Sr. Marqués Meca*, fou adquirida per la *Sociedad anonima la Propietaria del Bolsin*, per procedir a l'enderroc de la seva construcció i reedificar-hi l'edifici de la Llotja, actualment en funcionament com *Escola d'Arts Aplicades i Oficis Artístics (Figura 141 i Figura 142)*. L'edifici és identificat amb el nº 2 de la plaça de la Verònica i els nº 21 bis i 23 del carrer d'Avinyò.

Per la banda del carrer d'Avinyò, l'edifici de la Llotja es va haver d'adequar a la nova alineació de vial determinada per l'ajuntament (*Figura 144*) Per la banda de mar limita amb la finca del carrer de Comtessa de Sobradiel nº 1 i nº 3; per la banda de muntanya, limita amb la plaça de la Verònica i l'antiga Baixada del Ecce Homo, actualment convertida en un carreró sense sortida i el seu límit de nord-est el determina el traçat de la cara exterior de la muralla romana amb la torre adossada nº 48 i part de la torre nº 47. En el parcel·lari actual i en els plànols de projecte presentats l'any 1881, l'espai entre ambdues torres és de la propietat de la finca veïna del carrer de Palau nº 4.

La finca del carrer de Palau nº 4 no va amortitzar aquest espai, i finalment s'hi va construir un cos edificat per la banda de la finca de la plaça de la Verònica nº 2, amb accés des de l'edifici de l'escola, i que funciona com ampliació d'aquesta. La coberta, però, d'aquest cos configura una terrassa accessible des dels habitatges de la finca del carrer de Palau. Entre l'edifici de Llotja i aquesta ampliació hi ha un petit pati que li dona ventilació. Degut al desnivell existent entre l'interior i exterior de la muralla, el terra d'aquest pati queda a nivell de la Planta Soterrani de la finca veïna del carrer de Palau nº 4. La comprovació de mesures realitzada a la Planta Soterrani de Palau nº 4 superposada al traçat de la muralla, fa evident que aquest tram de muralla ha d'existir encara sota el nivell de la Planta Baixa d'aquesta finca. (*Plànol 23, Apèndix 4*)

Fa dos anys es va realitzar una reparació en el baixant que evacua les aigües pluvials de la terrassa del cos construït com ampliació de l'escola, propietat de Palau nº4. El baixant circula pel mur de fons de l'ampliació de l'escola, mur que coincideix per superposició amb el límit exterior de la muralla romana. La fuita d'aigua s'havia filtrat per l'interior d'aquest mur, fins a la seva part inferior, corresponent a l'esmentada cara externa de la muralla. A l'interior de l'escola, el revestiment de la paret afectada per les humitats es va malmetre completament i va deixar al descobert uns imponents carreus de pedra que, segons els veïns de Palau nº 4, es confirmà que eren part de l'antiga muralla de ciutat. Així doncs, la Planta Baixa de l'edifici de Llotja limitaria amb un tram de muralla romana, encara existent, construïda amb carreus d'opus quadratum, característics en la construcció de la seva cara externa.

La imatge de la *Figura 143* mostra els dos patis de llum. El pati 1 és construït a cota del carrer de Palau sobre la massa de la muralla romana limitant amb la traça de la seva cara externa, i és propietat de la finca del c/ Palau nº 4. El pati 2, propietat de l'escola, és accessible des de la Planta Baixa de Llotja. El cos edificat entre ambdós patis, és construït adossat a la paret externa de la muralla, encaixat entre la traça de les dues torres de defensa. La seva coberta, en canvi, és propietat dels veïns del carrer de Palau nº 4. Per més detall veure el *Plànol 23* a l'*Apèndix 4*.

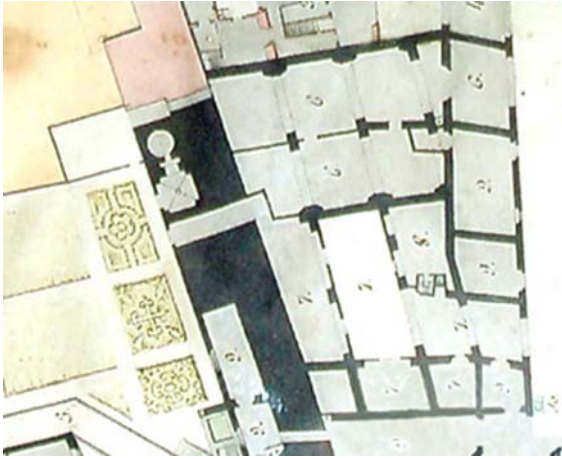

Figura 139. Plànol de la Planta Baixa del PRM. Josep Mestre i Gramatges, 1832. Sector coincident amb les finques del carrer de la Comtessa de Sobradiel nº 3 i nº 5.

Figura 140. C/ Comtessa Sobradiel nº 3 i nº 5. Superposició de l'antiga estructura sobre l'aixecament de les finques. Veure Plànol 23, Apèndix 4.

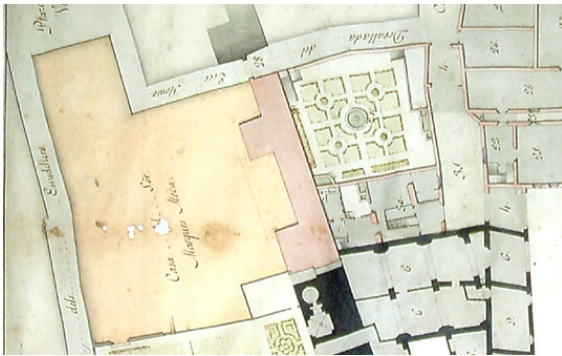

Figura 141. Plànol de la Planta Baixa del PRM. Josep Mestre i Gramatges, 1832. Sector coincident amb les finques del carrer de Palau nº 4 i de la Plaça de la Verònica nº 2.

Figura 142. C/ Palau nº 4 i Pça. Verònica nº 2. Superposició de l'antiga estructura sobre l'aixecament de les finques. Veure Plànol 23, Apèndix 4.

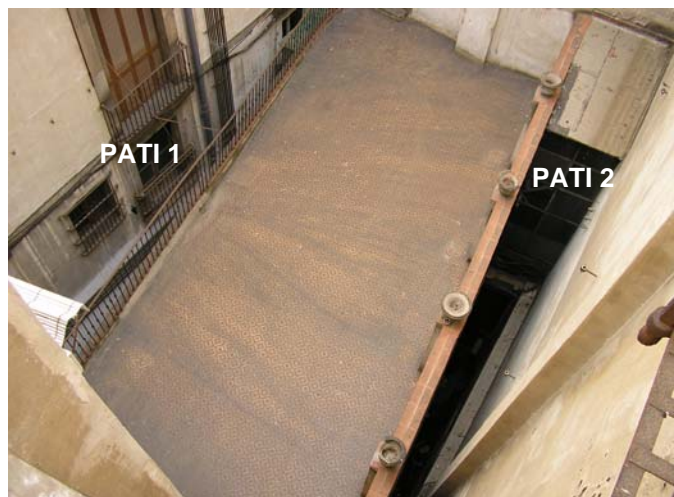

Figura 143. Vista de la coberta del cos edificat adossat al parament exterior de la muralla romana, ocupant l'espai entre la torre nº 47 la torre nº 48. Pati 1: pati c/ Palau nº 4; Pati 2: pati de Llotja. Veure Plànol 23, Apèndix 4.

Resumint, a la Superposició 4 he pogut identificar de manera precisa les traces de la muralla tardoromana del sector del Palau Reial Menor i les traces de l'antiga estructura palauenca sobre la distribució arquitectònica de les actuals finques del sector. La identificació de la ubicació física del traçat i de les restes d'aquestes estructures, permetrà plantejar projectes que puguin resoldre els seus objectius, incorporant o potenciant l'especificitat que el seu reconeixement comporta.

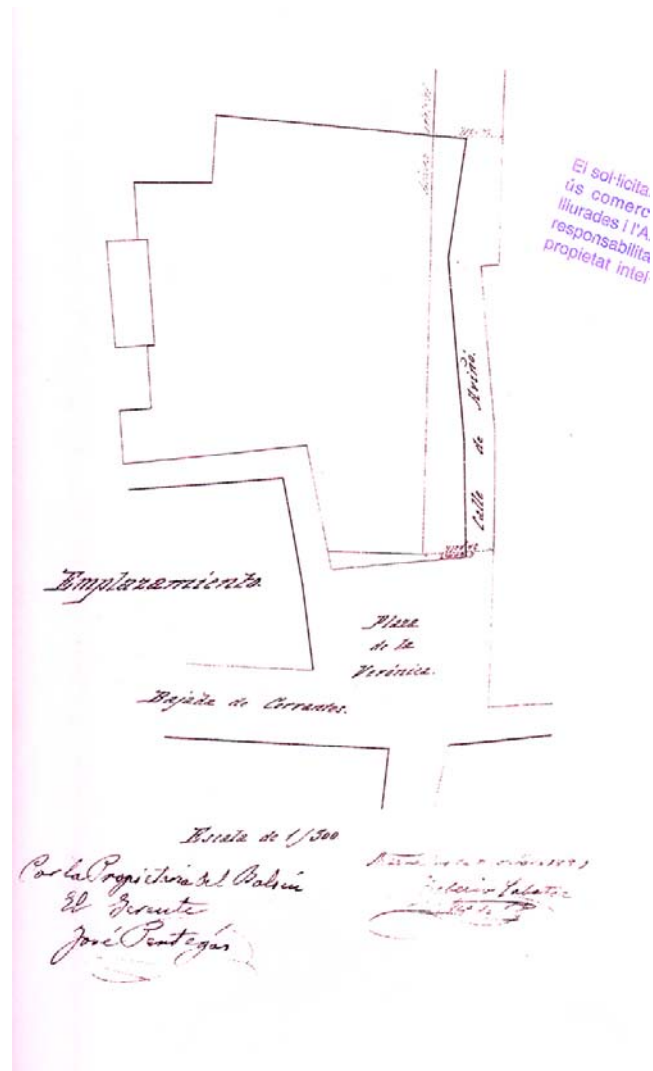

Figura 144. "Expediente de permiso a D. José Pertegas como Gerente de la Sociedad anónima la Propietaria del Bolsin, para derribar la casa nº 2 de la plaza de la Verónica y nº 21 bis y 23 de la calle Aviño (19 Agosto) y proceder después a su rectificación" Tiberio Sabater, 1881. AMA.

Aixecament i document arxivístic: superposició final per una nova interpretació del sector del Regomir en els segles X-XII

Aquest apartat s'apropa a la morfologia urbana del sector del Regomir en els segles X-XII, creuant la documentació arxivística localitzada a l' *Arxiu Capitular de la Catedral*, a l' *Arxiu Diocesà de Barcelona* i a l' *Arxiu de la Corona d'Aragó*, que abasta des del segle X (975 dC.) fins al segle XII (1196 dC) amb l'aixecament realitzat del lloc. Aquesta documentació s'aproxima al coneixement de la forma urbana en els segles posteriors a l'ocupació sarraïna, quan les institucions varen iniciar un procés d'organització i salvaguarda de la documentació que incidia sobre les transaccions urbanes a la ciutat. La majoria de documents són vendes, testaments o commutes, contenint cadascun d'aquest escrits, informació sobre la situació del lloc venut, testat o commutat. La documentació utilitzada es presenta al final de la interpretació i està transcrita en el Apèndix 2 de la tesi.

L'objectiu bàsic de l'exercici és recollir i creuar dades per poder ubicar la construcció del *castell del Regomir* citat l'any 1015, així com també l'indret anomenat dels *Aladins* o la *torre Ventuosa o Ventosa*, ja que considero aquestes construccions com a elements estructuradors del lloc. El contingut dels documents analitzats fa reiterada referència a les arquitectures esmentades, sense definir però, en cap dels textos, la ubicació exacta de les construccions.

Aquest exercici pretén aportar dades sobre l'estructura urbana del sector del Regomir a l'època de Alta Edat Mitjana (713 dC.-1213 dC.), a través de la interpretació dels documents presentats. La citació de les estructures més emblemàtiques del sector en la descripció de la ubicació de les possessions, fa possible que es realitzi un intent d'aproximació a la seva localització. Això serà factible quan les descripcions de les afrontacions continguin elements de referència que siguin indiscutiblement localitzables sobre el parcel·lari actual i puguin actuar d'elements coordinadors de les successives descripcions. Els elements físics que he triat com a referència, considerant coneguda la seva ubicació en el sector, són la *mar Mediterrània*, la *porta del Regomir* i el *traçat de la muralla romana*.

L'estratègia principal de l'exercici resideix en poder dipositar correctament sobre el parcel·lari actual les descripcions dels llocs, a través de l'assenyalament de les seves afrontacions. Les afrontacions indicades en els documents, tot i que queden definides amb els quatre punts cardinals de l'època *circi*, *aquilonis*, *meridiem* i *occiduo*, poden mostrar desviacions respecte a l'orientació geogràfica real, degut a dos motius bàsics.

Per una banda, la traducció al català del nom dels quatre punts cardinals citats en els documents *-circi*, *aquilonis*, *meridiem* i *occiduo*- podia esdevenir un primer motiu d'error. Per altra banda, la direcció del nord geogràfic triada per part dels redactors del document a l'època, no coincidia, molts cops, amb la direcció del nord geogràfic actual. Per aquest motiu, previ a iniciar el treball de recomposició de les propietats, era necessari establir un criteri de treball que permetés analitzar tots els documents sota les mateixes directrius.

El primer dubte se'm va generar en el moment de traduir el vocable de *circi* i el de *aquilonis* per *nord* o *est* ja que, depenent de la font consultada, la seva traducció apareix contínuament intercanviada.

Charles du Fresne, sieur du Cange, a l'obra "*Glossarium. Mediae et Infimae Latinitatis*", identifica el *circius* amb el vent que arriba a la Gallia Narbonense procedent del nord-oest. La Gallia Narbonense era una província romana establerta a la banda meridional de l'actual territori francès, corresponent a l'àrea que ocupen les regions

administratives de Llenguadoc-Rosselló i La Provença-Alps-Costa. L'orientació de nord-oest referida a aquesta antiga província romana coincideix amb l'orientació de mar-muntanya de la ciutat de Barcelona, que hom identifica molts cops amb l'orientació nord de la ciutat. Du Fresne no fa referència a l'orientació d'aquiló.

Agustín Blánquez Fraile, a la seva obra "*Diccionario Latino-Español*", identifica també el *circius* com el vent del nord-oest o mestral a la Gallia Narbonense. Al mateix temps, l'autor identifica també al *circius* com el vent de tramuntana, identificat a Catalunya com a vent del nord. Al mateix temps, Blánquez Fraile identifica l'aquilonis directament amb el Nord o regió septentrional.

A. Ernout i A. Meillet en el "*Dictionnaire Étymologique de la Langue Latine*", no citen el *circi* però identifiquen *aquilonis* com a vent del nord-est.

Finalment l'obra de "*Glossarium Mediae Latinitatis Cataloniae*" compilada i redactada per M. Bassols, J. Bastardas, T. Gracia i R. Quevedo a l'Escola de Filologia de Barcelona del C.S.I.C., identifica el *circi* com a *nombre de viento que en la fijación de límites se utiliza para designar el norte*. Els autors manifesten que el llatí *circius*, paraula d'origen grec, és pròpiament el vent del nord-oest i designa especialment un vent típic de la Gallia Narbonense. Segons els autors en els nostres documents, que són molt abundants a partir del segle X, el *circi* és el terme usual per designar el *nord*.

Un cop consultades les diferents obres i havent realitzat una consulta a l'Arxiu Capítular de la S. E. Catedral de Barcelona, vaig estimar traduir *circi* com a *nord* i *aquilonis* com a *est*.

Definit el criteri d'identificació i correlació de les quatre afrontacions *circi*, *aquilonis*, *meridie* i *occiduo*, com a nord, est, sud i oest, era imprescindible establir un marge de flexibilitat a l'hora d'identificar el *circi* descrit pels autors amb el nord geogràfic de Barcelona, ja que aquest està girat 45° dextrogir respecte l'orientació muntanya-mar, orientació que vulgarment és considerada com el sentit nord-sud de la ciutat.

Per iniciar l'estudi, s'havia d'interpretar la informació continguda en els documents primaris localitzats i intentar ubicar les propietats descrites sobre el parcel·lari actual i sobre l'aixecament planimètric de les plantes baixes, ja que la distribució interna dels edificis pot correspondre a alguna traça de possibles antics límits desapareguts o posteriorment modificats. Per poder endegar aquest procés de reinterpretació del lloc ha estat necessari establir una metodologia que permetés transferir gràficament la informació continguda en els documents sobre el parcel·lari actual i podés admetre el marge de flexibilitat abans descrit respecte a l'orientació.

De cada document presentat se n'ha realitzat una síntesi mitjançant un organigrama en forma de creu, amb possibilitat de gir i de conseqüent canvi d'orientació. En el centre s'indica l'any del document i el propietari de la finca documentada. Cadascun dels braços de la creu conté la referència de les quatre afrontacions descrites, coincidint amb els quatre punts cardinals abans indicats. Les afrontacions fan referència al nom del propietari de la finca veïna o, en altres casos, a construccions o elements representatius del lloc. En el cas d'afrontar amb la *muralla romana*, la *porta del Regomir* o el *camí comú que d'ella en sortia*, aquest braç de l'organigrama es grafia amb un color distintiu reconeixent que ha de coincidir amb el límit físic establert. La descripció dels noms dels propietaris ha d'ajudar també a definir determinades relacions d'encaix entre les diferents peces estudiades.

La mobilitat inicial d'aquests organigrames va fer possible regular-ne successivament les orientacions *-circi, meridiem, aquilonis* i *occiduo-* que, a cops, podien diferir dels

actuals punts cardinals *-nord, sud, est i oest-* establerts. El grau màxim de flexibilitat admesa serà de 45° en sentit dextrogir (a la dreta) o 45° en sentit levogir (a l'esquerra). A cada document s'indica l'orientació considerada (desviació en graus i sentit)

Paral·lelament a l'intent d'ubicació de les construccions abans descrites sobre el parcel·lari actual, l'exercici aporta un resum de les dades cronològiques i descriptives dels elements més representatius del lloc.

Aquesta estratègia pretén creuar les dades contingudes en els documents datats del segle X fins al segle XII amb la realitat topogràfica i arquitectònica del lloc, tot exercitant amb un mètode de treball clarament sotmès a les limitacions de la professió de l'arquitecte que, degut (al menys en el meu cas) al seu evident desconeixement de la llengua i paleografia antiga, el converteix en un camp de difícil exploració.

Les aproximacions sobre l'estructura urbana en els segles X-XII, extreptes de les dades compilades, s'indicaran amb la més gran prudència, tot deixant per altres erudits més formats en el camp de la interpretació d'antics redactats, la seva revisió i posterior confrontació amb els seus resultats.

L'exercici anterior de la tesi ha permès restituir el traçat de la muralla romana en el sector sud-est de la ciutat de Barcelona, corresponent a la banda més propera a la *porta del Regomir* i a l'estructura quadrangular avançada, que la historiografia ha optat en anomenar *castellum*. En aquest creuament de dades, 2 proposa una interpretació de la lògica constructiva i formal d'aquest tros de ciutat en els seus inicis documentats, corresponents als segles X, XI i XII. Durant els segles transcorreguts entre la *Barcino* romana i la *Barchinona* de l'època gòtica, és quan aquest sector extramurs de la muralla romana acaba de consolidar-se. En les transaccions dels documents examinats es confirma a finals del segle X, l'existència del *burg del Regomir*, lloc urbanitzat extramurs del *portal de Regomir* on hi abundaven els casals, horts i farraginals a redós d'una estructura coneguda com a *castell del Regomir*. La morfologia urbana d'aquest arc cronològic és, en aquest cas, la més difícil d'identificar, ja que el seu enderroc, transformació o manca de documentació fa, gairebé impossible, el seu reconeixement. Aquest esforç està destinat a conèixer determinades realitats físiques estructuradores de l'antiga morfologia del sector, que si bé han desaparegut del paisatge urbà, són presents en la història oral i escrita del lloc i, tal vegada, podrien subsistir atresorades en silenci dins les estructures edificies actuals del barri. Així doncs, realitzar un esforç d'aproximació a l'arquitectura Alt-medieval de la *Moenia Barchinone Urbis* en aquest sector, aportarà dades que, ben segur, ajudaran a estructurar un projecte coherent i dialògic amb el seu present i el seu passat.

Seguidament s'exposa l'anàlisi realitzada a partir dels documents anteriorment presentats, tot intentant interpretar la localització de cadascun dels elements urbans representatius del lloc.

Per la planimetria veure Apèndix 4.

Plànol 24a. Aproximació a l'arquitectura del Regomir: segles X-XII. Sector.

Plànol 24b. Aproximació a l'arquitectura del Regomir: segles X-XII. Entorn.

Camí comú que eixia de la porta del *Regomir*.

En la majoria dels vint-i-set documents examinats que fan referència al *Regomir*, una de les afrontacions de les propietats descrites és el *camí comú* que surt del *portal del Regomir*. Determinades informacions contingudes en els primers documents analitzats, varen introduir dubtes sobre la localització d'aquest antic camí comú que sortia de la porta, al qual els texts en feien repetides referències.

Actualment el traçat del carrer del Regomir, que inicia el seu recorregut en el punt on hi són bastits els restes de l'antiga porta, circula en paral·lel a la directriu del tancament nord-est de l'antic *castellum* fins arribar a l'alçada del carrer del *Correu Vell*, on efectua un gir brusc cap a llevant i arriba fins al *carrer de Gignàs*. En aquest punt la via canvia de nom i a través del *carrer de Marquet*, el vianant és conduit fins al *Passeig de Colom* i la *mar Mediterrània*.

DP-5 (Veure Apèndix 2)

24 de maig de 1015

Dextrogir de 45°. *Circi* coincident amb Nord-est

En aquests documents, la propietat ubicada sota els murs de la ciutat, es troba situada al costat del castell del Regomir i afronta al sud amb la muralla de Barcelona i a l'occident amb una via pública que transita des d'aquella. Si la propietat és situada a la banda exterior de la muralla i al costat del castell del Regomir, s'ha de suposar que l'afrontació sud d'aquesta propietat fa referència al tram de muralla establert entre la torre nº 37 bis i la torre nº 39, bastida en paral·lel a l'actual carrer del Regomir. Per occident, la propietat afronta amb una via pública que transita des de la muralla -*in ipsa via publica qui inde transit*- però que, en aquest cas, no fa referència a la seva sortida des de la *porta del Regomir*, com normalment s'indica en els altres documents. Aquest fet fa pensar que podria afrontar amb una altra via propera a la porta del Regomir, que circularia en direcció nord-est des d'aquest punt de la muralla. La direcció d'aquesta via coincidiria amb el carrer que la tesi ha identificat en el moment de realitzar l'exercici d'estratigrafia en el capítol 2. Aquesta via sortiria de la muralla romana a l'alçada de la torre nº 38 i circularia vers el nord-est, i creuaria l'actual finca del carrer del Regomir nº 11-19.

La localització d'aquesta finca va introduir la incertesa sobre el traçat de l'antic camí comú que sortia de la porta del Regomir. Identificar l'actual traçat del carrer del Regomir amb l'antic traçat del camí comú que sortia de la porta, fa impossible ubicar una propietat afrontant amb el tram de muralla descrit i a una via en perpendicular, ja que actualment el traçat del carrer del Regomir hi està gairebé adossat.

Per altra banda, la ubicació de la torre nº 37 bis, indica que la orientació coherent de l'antic camí comú que sortia de la porta amb la localització de les dues torres que la composaven, estaria desplaçat de l'actual traçat del carrer uns 45° vers llevant, resultant una sortida acarada completament a est. La *hipòtesi* sobre aquest nou traçat del camí de sortida, possibilita la ubicació de la finca DP-5, així com permet establir una afrontació amb la via que transita des de la muralla per la seva banda d'occident.

Castell del *Regomir*.

Un cop analitzats els vuit documents que fan referència al *castell del Regomir*, cal afirmar que en cap d'ells s'ha identificat el portal del Regomir amb el castell. Per altra banda, les finques que són descrites en referència a la porta del Regomir o al castell del Regomir, mai ho fan a ambdues estructures a la vegada. La proximitat a la porta o al castell apareix sempre en finques distintes, però mai en referència a una mateixa propietat.

DP-5 (Veure Apèndix 2)

24 de maig de 1015

Dextrogir de 45°. *Circi* coincident amb Nord-est

La propietat DP-5 és ubicada al costat del castell del Regomir. La finca afronta a la part nord i a la banda est amb diversos propietaris, a la banda sud amb uns farraginals

i amb la muralla de la ciutat i a l'occident, tal com s'ha descrit abans, amb una via que surt de la mateixa muralla. Tot i estant al costat del castell del Regomir, les afrontacions de la finca no el citen en cap moment. Aquest fet fa pensar en la *hipòtesi* que el castell del Regomir efectivament estaria al costat d'aquesta propietat, però adossat a la banda interna de la muralla romana, i ocuparia aproximadament la superfície on actualment hi ha bastida la finca del carrer del Regomir nº 6.

DP-7 (Veure Apèndix 2)

29 d'agost de 1022

Dextrogir de 45°. *Circi* coincident amb Nord-est

Aquesta finca és ubicada *prop el castell del Regomir*. La seva orientació per orient correspon a la muralla i a la *via trans civitatem*. La coincidència en aquesta orientació d'un tram de muralla i una via, la *via trans civitatem*, només és possible si es considera que la citada via és la que transita per la torre nº 38 i el tram de muralla, n'és el mur lateral. Per la banda sud també afronta amb la muralla, més concretament, amb la torre habitada per *Lopardus*. Aquesta descripció localitzaria la propietat sota la muralla de Barcelona, a la banda superior de la torre nº 38, donant afrontació per la banda est amb una via, descrita en aquest document com a *via trans civitatem*, i que podria coincidir amb el carrer que la tesi ha identificat en el moment de realitzar l'exercici d'estratigrafia en el capítol 2, identificat també en el document DP-5 a l'apartat de *Camí comú que eixia de la porta del Regomir*.

En aquest cas les afrontacions tampoc fan referència al castell però també coincideixen, segons la localització establerta, que és una finca ubicada entre la muralla i el camí comú que surt de la porta del Regomir. La proximitat del castell quedaria confirmada i es trobaria bastit a l'altra banda del mur.

DP-9 (Veure Apèndix 2)

28 de maig de 1052

Levogir de 45°. *Circi* coincident amb Nord-oest

Aquesta propietat també és ubicada *prop al castell del Regomir*. Seguint el criteri de proximitat amb el castell del Regomir, igual que les dues finques anteriors DP-5 i DP-7, la propietat s'ha localitzat en els terrenys existents entre la muralla i el camí comú de sortida de la ciutat. En aquest cas la propietat no afronta amb la muralla, però afronta amb una *via* tant per la banda de llevant *-aquilonis-* com per la banda de migdia. Aquestes dues afrontacions poden correspondre a la sortida comú des de la porta del Regomir i al carrer o via que circularia seguint el traçat de l'actual carrer del Correu Vell i es perllongaria, segons s'ha presentat a l'apartat anterior de la tesi, flanquejant la torre nº 39 vers l'actual carrer d'Ataülf.

DP-10 (Veure Apèndix 2)

30 de novembre de 1058

Aquest document descriu unes cases situades a Barcelona, sota el castell del Regomir. Si el castell del Regomir s'identifiqués amb la porta, és difícil suposar que una propietat composta per varies cases estigués ubicada al seu redós. Donada la configuració en angle recte de la muralla en aquest punt, la ubicació de la porta i el camí de sortida, la superfície sota el castell seria de reduïdes dimensions, corresponent a la zona situada sota la torre nº 37 i la torre nº 37 bis de l'encintat.

DP-12 (Veure Apèndix 2)
16 de abril de 1196

Segons la traducció del document, Berenguer de Barcelona reconeix tenir en feu de Ramon de Castellvell, bisbe de Barcelona, el castell del Regomir amb les seves pertinences, soldats, fleca, farina i carnisseria. També reconeix les menuderies del mercat: les lleudes de bestiar gros i menut, amb tot el passatge de mar i de terra, la mesura del mercat, escombres, cenalles, sogues, tota espècie de fusta, olles i la mesura de l'oli.

Aquest document no descriu cap afrontació de la construcció, però deixa clar que el castell del Regomir havia de ser una estructura suficientment gran per allotjar soldats, una fleca, una carnisseria i tota espècie de fusta, a banda de les altres instal·lacions i pertinences descrites.

El document no indica la situació del castell, però sí que l'any 1196 s'hi exercia el dret al cobrament de lleudes per deixar passar el bestiar de mar i el de terra i també determinades mercaderies. Aquest fet indica que el castell del Regomir estava en un lloc d'entrada a Barcelona, ja que les lleudes eren els cobraments establerts per poder entrar a mercadejar a l'interior de la ciutat.

DP-24 (Veure Apèndix 2)
23 d'abril de 1134
Levogir de 45°. *Circi* coincident amb Nord-oest

El document descriu la donació d'unes cases situades a Barcelona, *prop el castell del Regomir*, feta per Bernat Ramon de Massanet i el seu fill Berenguer a l'Ordre de Sant Joan de Jerusalem. El document descriu la donació, com una casa anomenada d'en *Gallifa* -segons altres traduccions publicades- ó a la part occidental de les cases que en diuen de *Gallifa* -segons la traducció presentada a la tesi- amb mur i torres, a la muralla de la ciutat de Barcelona a la banda occidental de la platja, prop el castell del Regomir.

La situació d'aquesta propietat ha d'estar propera, tal com descriu el document, a l'estructura del castell. Analtzem doncs, la ubicació de les cases descrites en el document DP-24.

Tal com s'ha indicat en el comentari bibliogràfic, l'any 1282 la seu de la comanda templera de Palau del Vallès-Barcelona va ser traslladada a la ciutat de Barcelona. La propietat que el document DP-24 descriu, és la donació feta per Bernat Ramon de Massanet i el seu fill Berenguer a l'Ordre de Sant Joan de Jerusalem. Aquesta primera propietat seria ampliada posteriorment per altres possessions veïnes fins convertir-la en el conjunt templer que, arran de l'abolició de l'ordre, va ser venut al bisbe de Vic que posteriorment el va conferir al rei Pere el Cerimoniós per convertir-lo en palau de la seva esposa Elionor de Sicília.

Per aquest motiu les cases descrites havien d'estar ubicades dins de l'emplaçament, on posteriorment es mantingué l'estructura del Palau Reial Menor. Si analtzem les afrontacions del document en relació amb l'aixecament que es disposa del Palau, podrem deduir certes informacions.

Les cases eren bastides sobre la muralla ja que el document les descriu amb murs i torres *en els murs de la ciutat de Barcelona*. Aquestes cases afrontaven pel sud i per l'occident amb l'extramur de la ciutat. Donada la configuració de la muralla corresponent a aquest sector, establerta entre la torre nº 41 i nº 48 de l'encintat, la

zona descrita només podia estar ubicada a l'àrea propera a la torre nº 42 o la torre nº 45 del conjunt, ja que són les dues úniques situacions que permeten, al mateix temps, una afrontació pel sud i per llevant, amb l'extramur de la ciutat. (*Figura 124, Apèndix 4*) El límit pel nord era una torre, un petit farraginal d'una dona anomenada Burgesa i un carrer.

Si considerem l'àrea definida al voltant de la torre nº 42 com la zona descrita, l'afrontació amb la torre limitaria l'extensió de les cases vers el nord a la distància de 15 m., fins trobar la següent i única torre en aquella direcció, ja que en abandonar la torre nº 43, la muralla fa un gir vers a ponent. Aquesta ubicació és poc probable ja que si la propietat disposa, tal com descriu el document "*de torres*", aquesta hauria de comprendre, al menys, la torre nº 41 que composava junt amb la nº 40, l'Arc de la Baixada dels Lleons. En aquest supòsit, la propietat s'estendria sobre el vial que sortia de la ciutat i que, segons Pi i Arimon, l'any 1150 s'anomenava carrer de la Drassana Vella -actual carrer d'Ataülf-.

Si considerem l'àrea definida al voltant de la torre nº 45 com la zona descrita, l'afrontació amb la torre vers el nord podria arribar fins a la torre nº 46, nº 47 o nº 48. En aquest cas cal observar l'estructura de la distribució del Palau Reial Menor a l'aixecament realitzat per Josep Mestres i Gramatges. De les tres possibilitats, la més justificada correspon al límit de la torre nº 47 ja que aquesta extensió abastaria l'àrea ocupada pel conjunt dels dos arcs enrunats i el volum del cos massís representats a les aquarel·les de Domènec i Sert l'any 1856. Així mateix, la façana nord del cos massís limitava exactament amb la prolongació del parament lateral de la torre nº 47, coincidint aquesta traça amb la definició posterior d'un límit de propietat entre l'església i els propietaris de Palau.

Per aquest motiu podríem establir que la primera propietat que posteriorment configuraria el conjunt de la seu de la comanda templera de Palau del Vallès-Barcelona a la nostra ciutat, ocupava una àrea situada a la banda interior de la muralla romana barcelonina, incloent l'estructura defensiva corresponent a les torres nº 44, nº 45, nº 46 i nº 47 del conjunt.

La part de propietat que era situada intramurs correspon al terreny amortitzat actualment per la finca nº 5 del carrer de la Comtessa de Sobradiel i part de la finca nº 6 i nº 4 per la seva banda més propera al carrer. La part de muralla occidental considerada en el document era bastida sobre la banda nord-est del terreny ocupat actualment per la finca del carrer de la Comtessa de Sobradiel nº 3 i la part de muralla meridional de la propietat, creuava pel bell mig de les actuals finques nº 6 i nº 4 del mateix carrer.

La situació d'aquesta propietat quedaria propera al castell, tant si fos identificada amb la porta del Regomir com si fos localitzada a l'interior del mur, tal com es desprèn dels anteriors documents analitzats.

DI-2 (Veure Apèndix 2)
any 1123

Deodat de Tamarit en el testament sacramental emès davant l'altar de St. Feliu, deixa al seu fill *Deodat* el seu *castell del Regomir* i *totum honore que habebat infra muros Barchinona*.

Tal com és redactat el document, la descripció de la localització dels honors o terres del castell *infra muros Barchinona*, fa pensar que l'estructura principal no era bastida

sota els murs de la ciutat, sinó que eren les seves terres les que estaven situades sota les muralles de la ciutat.

Un cop analitzats els documents presentats, podríem aventurar-nos a dir, que les finques localitzades extramurs de la muralla entre els seus murs i el camí de sortida de la porta del Regomir, coincidirien en tenir com a referència general l'estructura del bastió o *castell del Regomir*, bé sigui *prop* o *al costat* del castell.

L'estructura identificada com a *castell del Regomir* ocuparia la zona interior de la muralla, coincidint amb la ubicació de les finques nº 6 i nº 8 del carrer del Regomir. Les estructures romanes Alt-Imperials de l'*edifici porxat* i de l'*edifici absidal*, localitzades a la Planta Baixa de la finca del carrer del Regomir nº 6, podrien haver format part del bastió defensiu protegit per la muralla romana, la ubicació del qual seria estratègica per atalaiar i defensar la via d'entrada marítima.

La localització del bastió o castell del Regomir a l'interior de la muralla barcelonina, coincidiria amb la zona amortitzada actualment per la finca del Regomir nº 6 i la finca del Regomir nº 8 del carrer del Regomir, fins arribar a la cara interna de la muralla. La consideració d'aquesta ubicació es correspondria amb la descripció realitzada per Piferrer i Pi Margall a l'obra "*Catalunya*" (Op.cit. Pg. 102):

(...) La calle llamada del Regomir tenía este nombre ya en el siglo XI, y sin duda también antes. Es fama inmemorial que se apellida así de la etimología Rey Gamir; y aun se señala como parte de la habitación del Régulo aquella casa de la plazuela que se forma junto á la bajada de los Leones, con un alto torreón cuadrado por frontis y en él algún ajimez ya gótico, con vistas al Regomir y un bello patio del 1500 en su centro. (...) además, es probable que aquel torreón cuadrado pertenecía á un gran cuerpo de edificio en que también entraba el Palau y que tal vez sería el Alcázar o la alcazaba de los sarracenos, fuerte más que el resto de la circunvalación y dominando sobre la playa en posición ligeramente escarpada. (...)

Segons aquesta descripció la placeta podria correspondre a l'espai lliure existent davant l'*Arc de la Baixada dels Lleons* i la torre quadrada correspondria a la torre nº 40, identificada i localitzada en la superposició 2 de la tesi.

Recordem la descripció emesa per Puiggarí a l'obra "*Capilla de San Cristobal del Regomir, reseña histórico-descriptiva*" (Op. cit. Pg. 10) :

(...) La puerta del Regomir abría sobre la misma muralla romana, también entre torres, acompañadas de otras que abrazaban más á la derecha el límite extremo de las construcciones imperiales por aquel lado, construyendo un gran edificio murado á guisa de fortaleza, pretendida residencia de algún régulo ó emir, durante la breve dominación arbesca en la ciudad (...)

En aquesta descripció el límit extrem correspondria a l'estructura del *castellum*, ja que les descripcions es realitzaven normalment des de l'interior de l'encintat. Així doncs, la banda dreta de la porta correspondria a la zona ubicada sobre les finques del carrer del Regomir nº 6 i nº 8.

Segons l'anàlisi realitzada, el *castell del Regomir* ocuparia la zona on han estat exhumades actualment les restes arqueològiques Alt-Imperials, a la finca del carrer del Regomir nº 6. Ara bé, la distribució i especificitat de les restes localitzades proporciona dubtes sobre l'origen d'aquestes estructures.

Castellum aquae.

La funció assignada al conjunt d'estructures Alt-Imperials localitzades a l'interior de la Planta Baixa de la finca del Regomir nº 6 és enguany encara una incògnita. El Servei d'Arqueologia de la Ciutat, creu que per les seves característiques espacials, el conjunt havia de ser un edifici públic però la disposició i dimensió de les dotze pilastres localitzades, fa que tipològicament sigui de difícil identificació (Veure Comentari Bibliogràfic). Degut a la localització d'un canal d'aigües netes vers l'interior del conjunt, el *Dr. Hernández Gasch* a l'Informe Preliminar "*Intervenció Arqueològica als carrers Regomir 6-Ataülf 9-*" l'any 2004, va emetre la possibilitat que aquesta estructura fos el *castellum aquae* mai trobat a Barcelona i la canal localitzada, una de les que redistribuís l'aigua a la ciutat. El mateix *Dr. Hernández Gasch* posa en crisis aquesta hipòtesi, admetent que topogràficament no seria del gens viable ja que la disposició del suposat dipòsit o *castellum aquae* estaria en una cota baixa de la ciutat, cosa que no facilitaria, en aquest supòsit, la redistribució de l'aigua a la ciutat.

Arribat aquest punt, voldria, com a redactora de la tesi presentada, permetre'm la llicència d'emetre una hipòtesi sobre la possible funció de les estructures Alt-Medievales localitzades a la Planta Baixa de la finca del carrer del Regomir nº 6 que, segons la meva interpretació, es troben situades en el lloc on en el segle X s'hi localitza el castell del Regomir.

A les ciutats romanes, el *castellum aquae* era una construcció bastida en un punt topogràfic que li permetés actuar com a dipòsit terminal de regulació de l'aigua. *Marco Vitruvi Polión*, arquitecte, escriptor, enginyer i tractadista romà del segle I a.C, va redactar el tractat més antic sobre Arquitectura que es coneix "*De architectura libri decem*". Aquesta obra tracta sobre ordres, materials, tècniques decoratives, construcció, tipologies d'edificis, hidràulica, mecànica i gnomònica.

Vitruvi, en el seu magistral manual, defineix exactament la construcció del *castellum aquae*: "*constrúyase la arca de agua, y tres receptáculos unidos a ella: póngase en el arca tres caños a igual distancia, que viertan sus aguas en los receptáculos; y estos tendrán mutua comunicación, para que el agua que sobre a los de los lados concurra al del medio. De este saldrán las cañerías para los lagos y fuentes públicas; del segundo para los baños, de que la ciudad saca sus propios, y del tercero para las casas particulares*"

Aquesta distribució permetia regular el subministrament d'aigua a la ciutat. L'aigua que sobrava de les cisternes laterals sobreeixia vers la central, però en cas de restricció, la cisterna central asseguraria el subministrament a les fonts públiques, i deixaria sense subministrament les dues laterals. Aquestes estructures hidràuliques no sempre han estat identificades i en alguns casos s'han considerat, fins entrat el segle XX, tipologies vinculades a funcions defensives atesa la seva potència estructural.

Aquest és el cas del jaciment arqueològic de Tiermes, a la província de Sòria. Segons *Manuel Hernando* a "*El abastecimiento de aguas romano a Tiermes*", Tiermes va ser una de les ciutats importants durant les guerres celtibèriques. Posteriorment la ciutat fou sotmesa pel cònsol *Tito Didio*, que va obligar la tribu celtibèrica que la ocupava a abandonar la zona fortificada. Un cop reorganitzada administrativament la península ibèrica, Tiermes és inclosa a la jurisdicció del convent de Cunia. Després de la caiguda de l'imperi romà, Tiermes va perdre la seva importància fins a quedar reduïda a un llogarret, fins arribar a la seva completa despoblació en el segle XVI. En el jaciment de Tiermes hi ha bastit un edifici d'estructura robusta que durant segles s'ha identificat com "*El Castro*". Actualment els estudis de *Manuel Hernando* afirmen que el subministrament d'aigua de la ciutat es complementava amb l'existència d'un

castellum aquae o dipòsit d'aigües terminal. Aquesta construcció seria la que, durant anys, investigadors com Rabal, Romanones, Sertenach, Schuller o Taracena opinaren que era un edifici destinat a la defensa o al magatzematge de queviures degut, segurament al considerable gruix dels seus murs i de la seva comunicació interior per galeries visitables. Fins l'any 1978 l'edifici cisterna era conegut com "El Castro". La lectura de l'article de *Carlos Fernández Casado "Los depósitos de agua de las conducciones romanas"*, va determinar que Manuel Hernando, pogués identificar al misteriós edifici de "El Castro" com l'antic *castellum aquae* o dipòsit terminal de la ciutat de Tíermes.

El Dr. Hernández Gasch va dubtar alhora d'identificar l'estructura exhumada a la finca del carrer del Regomir nº 6, com l'antic *castellum aquae* de la ciutat de Barcelona. La gran distància existent entre dues pilastres acarades feia difícil suposar el cobriment d'aquest espai amb bigues, degut a la llargada que haurien d'haver assolit les mateixes. El cobriment de l'espai amb arcs estructurals recolzats a les pilastres laterals de la nau tampoc resolva la incògnita, degut a la poca distància existent entre dos trams estructurals consecutius.

Tal vegada el conjunt lateral de les pilastres no era destinat a cobrir l'espai rectangular resultant, sinó que la quantitat i ritme de les mateixes pot fer suposar que aquestes haurien de formar part d'un robust conjunt estructural, tal vegada construït amb arcs de descàrrega, destinat a bastir a la part superior del mateix un edifici amb molta càrrega, com, tal vegada, un dipòsit d'aigua per la ciutat. El dipòsit estaria situat a la part superior de l'estructura, assolint una alçada considerablement superior a la cota d'arrencada de les mateixes.

La localització d'aquest dipòsit terminal d'aigua per la ciutat, no seria la més oportuna per la seva localització topogràfica, tal com assegurava el Dr. Hernández Gasch però, tal vegada, el subministrament podia no haver estat pels ciutadans o solsament pels ciutadans de Barcelona, sinó que podia haver representat un punt de subministrament d'aigua potable pel cobrir les necessitats del tràfic marítim del Mediterrani ja que *Barcino*, per la seva ubicació, era situada en el punt mig del recorregut marítim entre l'antiga *Empúries* i Tarraco, la capital de la Hispània

La construcció del segon encintat romà a l'època Baix-Imperial es desvincularia del primer en arribar a la banda marítima, convertint-se en un bastió de forma quadrangular destinat, tal vegada, a defensar un dels béns més preuat en qualssevol assentament, ciutat o recorregut marítim: l'aigua.

Posteriorment, l'espai d'aquest possible *castellum aquae* fora utilitzat, degut a la seva robusta e important estructura, per ubicar-hi altres dependències destinades a la defensa, al magatzematge o a l'ús administratiu, canviant amb el pas del temps la seva denominació simplement a *castrum* o *castellum*.

Aquesta és la llicència que m'he permès concedir en el redactat de la tesi, exposant la hipòtesi sobre el possible origen funcional de l'estructura del *castell de Regomir*. Aquesta hipòtesi, respon a un raonament establert en el transcurs de la seva elaboració i no hagués estat de la meua conformitat haver-ho omès. D'aquesta manera existeix la possibilitat que altres professionals interessats, amb els seus posteriors estudis, ho puguin rebatre o, tal vegada, utilitzar-ho com una possible correcte via a investigar.

Els *Aladins*.

DP-8 (Veure Apèndix 2)
1 de novembre de 1032

Segons el document DP-8, els *Aladins* seria una zona urbanitzada de ciutat situada a la pendent del migdia sota la muralla de Barcelona, que s'estendria entre el *castell del Regomir* i la *torre Ventosa*.

Si donem per vàlida com a punt d'arrencada, la hipòtesi de la localització aproximada del castell del Regomir, cal establir amb certesa la identificació de la torre Ventosa per poder concretar el tram de mur que emparava el barri dels Aladins.

DP-6 (Veure Apèndix 2)
24 de febrer de 1016
Levogir de 45°. *Circi* coincident amb Nord-oest

Segons el document, *Bonhom prevere* permuta unes cases amb el bisbe Deodat. Les cases objecte de la permuta són al burg de Barcelona, *in apenditione Porte Regomiro*. Amb aquesta descripció s'ha localitzat la propietat al costat mateix de la porta del Regomir. La finca s'ha ubicat a la banda nord-est del camí de sortida, ja que les cases afrontaven per la banda d'occident amb el carrer públic. Per la banda nord afronta amb la sortida comú -en aquest cas la porta del Regomir-, per la banda est amb l'hort de *Goltredo el pescador* i per la banda sud amb els farraginals de la dona Imolo i els seus fills.

DP-16 (Veure Apèndix 2)
4 de maig de 1015
Levogir de 45°. *Circi* coincident amb Nord-oest

El document descriu un casal i un hort prop la porta del Regomir. Les propietats són situades en el burg fora la ciutat de Barcelona, en el Regomir, prop de les cases de *Bonhom prevere* i de *Goltredo el pescador*. El casal afronta pel nord amb la propietat de *Goltredo* i per la banda sud amb els *ferragenale de Regiato*.

DP-4 (Veure Apèndix 2)
3 de abril de 994
Levogir de 45°. *Circi* coincident amb Nord-oest

Marcús permuta amb el bisbe Vives uns casals que tenia sota les muralles de la ciutat de Barcelona, en un lloc anomenat *Aleizinos*. Aquests casals afronten per la banda nord amb els *casals de Regiato*, i poden coincidir aquest propietari amb l'anterior ubicat prop la porta del Regomir.

Aquesta correlació de propietaris establiria l'àrea del Aladins prop la porta del Regomir, a redós del tram de muralla defensat per les torres nº 35, nº 36 i nº 37 de l'encintat. Aquest fet donaria per vàlida la identificació de la torre nº 33 com la *torre Ventosa* o *Ventuosa*, donada la seva ubicació estratègica i "ventilada" de cantonada. Així doncs, si la propietat DP-4 se situa aproximadament prop la torre nº 37 i nº 36 de la muralla romana, l'àrea o barriada dels Aladins quedaria clarament ubicada entre el *castell del Regomir* com a referència a sud-oest i la *torre Ventosa* com a referència del nord-est.

DP-3 (Veure Apèndix 2)
23 de gener de 989
Levogir de 45°. *Circi* coincident amb Nord-oest

En aquest document es descriu un casal fora els murs de Barcelona que afronta per occident amb la sortida comuna que circula fins a la porta del Regomir. En aquest cas la finca queda ubicada clarament a la banda esquerra de la baixada o camí. El casal afronta per l'est amb la casa de *Marcuci* que el trobem citat en el document DP-4 anteriorment analitzat.

Analitzem altre cop les altres afrontacions del document DP-4.

DP-4 (Veure Apèndix 2)
3 de abril de 994

Marcuci permuta amb el bisbe Vives uns casals que tenia sota les muralles de la ciutat de Barcelona, en un lloc anomenat *Aleizinos*. Aquests casals afronten per la banda est amb els casals del difunt Sisoal, per la part sud amb la casa i la cort de locefred, per occident amb els casals de Maur i per la part nord amb els farraginals abans citats. La relació d'aquests dos documents confirma que el barri dels Aladins estaria a la banda esquerra (nord-est) de la baixada que sortia de la porta del Regomir.

Resumint, aquest estudi realitzat a partir del creuament de dades arxivístiques i cartogràfiques, ha permès establir una aproximació a l'arquitectura del sector del *Regomir* de Barcelona en els segles X-XII. La superposició documental ha permès avançar una interpretació de la localització en aquesta època del vial que eixia de la porta, la via *transcivitatem*, el *castell del Regomir*, el barri dels *Aladins* i la *torre Ventosa*.

En cap dels documents analitzats es fa referència a l'establiment de l'antiga drassana en el sector, coneguda com a Drassana Vella, que Salvador Sanpere i Miquel a la seva obra "*Rodalia de Corbera*" ubica sota el portal del Regomir, basant-se en la descripció localitzada en el document DP-20, corresponent al pergami 71 del comte Ramon Berenguer II -ACA-. El document descriu uns farraginals ubicats *subtus Regumir ubi fuerunt factes naves*, fet que ha determinat que la historiografia situés l'antiga drassana de la ciutat prop la porta o portal del Regomir, coincidint amb la zona analitzada a l'apartat anterior.

Aquesta reflexió em fa pensar que, tal vegada, l'antic establiment de la drassana estigués desplaçat vers el sud-oest de l'àrea ubicada sota el portal del Regomir, situant-se prop o sota el castell del Regomir, a la banda meridional de la platja, a redós de l'estructura defensiva de l'anomenat *castellum*, zona de la platja estesa sota les torres nº 39, nº 40, nº 41 i nº 42 de l'ecintat.

Regumir, Regumiro, Rugumir, Regomir...

Diverses han estat les consideracions sobre l'origen de l'etimologia del nom de *Regomir* al llarg de la història, tal com s'ha indicat en el comentari bibliogràfic de la tesi. L'estudi dels documents presentats en aquest apartat, pensava que podria aportar dades que m'ajudarien a clarificar aquesta incògnita, ja que es remuntaven als orígens documentats del lloc.

El nom de Regomir ja és citat l'any 975 en el document DP-1 (Apèndix 2): (...) *portam que dicitur Regumir* (...). Francesc Carreras i Candi afirma que l'etimologia de Regomir està clarament vinculada al comte Mir; altres erudits afirmen que l'etimologia prové del rei o *rex Gamir*, la història del qual ha estat àmpliament documentada a l'inici de la tesi i *Puiggarí* afirma que la denominació del títol *rex o amir*, lleugerament alterat per vulgar locució en *Reg-o-amir*, explica amb total naturalitat el nom que ha persistit, sense haver de recórrer a les extravagants interpretacions d'atres cronistes.

La ciutat de Barcelona, a l'hora de triar un nom pels seus castells, ha estat molt descriptiva i coherent amb la realitat de la construcció: el Castell *Vell*, el Castell *Nou* o el Castell *dels Templers*.

Això em fa pensar que, si varen seguir el mateix criteri dels altres castells, l'origen del nom que la ciutat va triar per designar aquesta estructura edilícia barcelonina, ha d'estar vinculat a una realitat més quotidiana, més lligada a la vida ciutadana o a la pròpia característica formal o funcional de la construcció. Per a mi és difícil acceptar que l'etimologia de *Regomir* provingui del nom del *cabdill Gamir* o del *comte Mir*, per important que hagués estat la seva intervenció a la ciutat de Barcelona. Així doncs, l'etimologia de *Regomir*, resta encara per a mi, fins enguany, en un immens dubte.

Aquesta interpretació de tot el sector del Regomir en els selges IX-XII, s'ha generat, en part, a partir de la recerca arxivística, que he realitzat a l'*Arxiu Capitular de la Catedral*, a l'*Arxiu Diocesà de Barcelona* i a l'*Arxiu de la Corona d'Aragó*.

La interpretació i traducció dels documents que vaig localitzar, ha estat elaborada per la historiadora medievalista i paleògrafa *Cristina Fornés de Rivera*, ja que la meua limitació en la comprensió de l'antiga paleografia i del llatí, ha fet necessària la seva col·laboració, per poder elaborar la meua posterior aproximació al lloc. Primerament es varen analitzar els documents localitzats, extraient-ne les dades que s'ha considerat més oportunes per la seva traducció. Un cop presentat el document, (DP-1, DP-2, etc.), s'hi disposa la traducció del tros de text triat i, a cops, aquesta s'acompanya d'alguna observació o puntualització realitzada a peu de pàgina per la mateixa autora de la traducció.

La mecànica de l'anàlisi ha estat la següent: a) Citació i localització del document, la majoria transcrits a l'Apèndix 2; b) Datació del document; c) Interpretació i traducció del document.

A l'*Arxiu Capitular de la S. E. Catedral Basílica de Barcelona* vaig iniciar la recerca, consultant el volum del Diplomatari de la Catedral de Barcelona, Volum I. Documents dels anys 844-1000⁶ publicat l'any 1995, que conté ordenats i transcrits els documents de la ciutat des de l'any 844 fins l'any 1000. Posteriorment vaig poder consultar el Diplomatari de l'Arxiu Capitular de la Catedral de Barcelona. Segle XI⁷, constituït per cinc volums i publicat el juliol de l'any 2006.

Els documents no publicats inèdits que es presenten, provenen de la compilació del cartulari de la seu que, a mitjans del segle XIII, el *Capítol* disposà que fos feta, resultant els quatre grans infolis dels *Libri Antiquitatum*, facilitant la consulta de la documentació més rellevant del seu arxiu. La documentació inèdita prové del conjunt de pergamins no editats que conté l'esmentat cartulari, el qual disposa d'un índex que em va facilitar la localització dels dos documents trobats.

Aquest documents proporcionen informació concreta i rigorosa sobre l'existència, denominació i cronologia del *castell, porta o lloc del Regomir*.

Diplomatari de la Catedral de Barcelona. Documents dels anys 844-1000:

Document publicat 1 (DP-1)

ACB, L. Ant. I, n. 400, f. 153 c-d

1 de gener de 975

Diplomatari de la Catedral de Barcelona, Volum I. 1995.

núm. d'ordre 112, pg. 311.

Les cases que permuta Llobet amb el bisbe Vives són a la part de sota de les muralles de Barcelona, en les proximitats de la *porta* anomenada de *Regomir* i la terra que té fora de la citada porta. Les cases amb les seves corts limiten per la part nord amb les cases de *Riquido* (es a dir), amb el carrer o via; per la part nord-est (est), amb els casals del difunt *Oliba*; per la part sud, amb la muralla i per la part d'occident amb la *via o carrer que passa per la citada porta*.

Document publicat 2 (DP-2)

ACB. Pergamí 1 - 1 - 2380

8 de agost de 987

Diplomatari de la Catedral de Barcelona, Volum I. 1995.

núm. d'ordre 171, pg. 376

Pere, fill del difunt *Maur*, i la seva esposa *Auria* venen a *Oi-lofred* uns casals dins la ciutat de Barcelona al lloc anomenat "*Alazinos*". Límits dels casals: per la part nord, amb els casals que foren del difunt *Oruci*, fill del difunt *Uasall* de Terrassa; per nord-est (est), amb la cort i l'hortet dels venedors i amb la casa i casals de la dona anomenada *Erino*; per la part sud, amb l'hortet dels venedors i millor dir amb l'hort del comprador; per occident, amb la via o carrer de la ciutat *es a dir*, amb la sortida comuna i amb els casals que foren de *Recosindo* i del seu germà *Sisoaldo*, clergue (...)

Document publicat 3 (DP-3)

ACB. Pergamí 1 - 1 - 308

23 de gener de 989

Diplomatari de la Catedral de Barcelona, Volum I. 1995.

núm. d'ordre 182, pg. 389

Esteve ven a Orucia un casal que té fora dels murs de Barcelona, en el burg davant la porta de la ciutat de Barcelona. Límits del casal: per la part nord amb el casal de la compradora, Orucia; per nord-est (est), amb la casa de Marcuci que té 2 colzes legítims; pel sud, amb els casals propietat del venedor; per occident amb la sortida comuna que prossegueix o discorre prop de la citada muralla fins a la *porta de Regomir* i que té 2 colzes (cubit) legítims.

Document publicat 4 (DP-4)

ACB. L. Ant. I, n. 367, f. 142 a-b

3 abril de 994

Diplomatari de la Catedral de Barcelona, Volum I. 1995.

núm. d'ordre 250, pg. 473

Marcuci commuta uns casals amb el bisbe Vives de la Seu de Barcelona.

Els casals es troben sota dels murs de Barcelona, en el lloc dit "*Aleizinos*" i afronten: per la part est, amb els casals que foren del difunt Sisoal; per la part sud, amb la casa i la cort de locefred, prevere; per occident, amb els casals de Maur; per la part nord, amb els casals de Regiato.

Diplomatari de l'Arxiu Capitular de la Catedral de Barcelona. Segle XI

Document publicat 5 (DP-5)

ACB. Pergamí 1-4-38

24 de maig de 1015

Diplomatari de l'Arxiu Capitular de la Catedral de Barcelona, Volum II. 2006.

núm. d'ordre 237

La dona Asperina ven a Llobetó de Castell de Queralt unes cases amb cort i cuina amb les terres i les construccions, amb parets, desaigües, gàrgoles i entrades, amb pedres i portes i totes les seves pertinences, situades sota els murs de la ciutat de Barcelona, al *costat del castell de Regomir* o en el seu terme. Les afrontacions de les cases són: per la part nord amb una terra erma propietat de Sigoví; per orient, amb la sortida i amb el tancat de Guitard Greco; per la part sud, amb el farraginal de Sunifred de Lluçà i amb el *mur de la ciutat*; per la part d'occident amb el carrer públic que transita des d'allà. Segons la tradició les cases estarien fora dels murs, ja que la paraula "*infra*" no significa exactament "*dins*" sinó "*per la part de sota*".

Document publicat 6 (DP-6)

ACB. L. A. I, n. 339, f. 132 d - 133 a

24 febrer de 1016

Diplomatari de l'Arxiu Capitular de la Catedral de Barcelona, Volum II. 2006.

núm. d'ordre 246

Bonhom prevere permuta unes cases amb el bisbe Deodat. Les cases objecte de la permuta són al burg¹ de la ciutat de Barcelona, a la zona de la *porta del Regomir*². Les cases afronten per la part nord amb la sortida comuna o pública (veure nota 2); per la part nord-est (est), amb l'hortet del pescador Goltredo; pel sud, amb el farraginal de Imolo, dona, i dels seus fills; per occident, amb el camí públic.

Document publicat 7 (DP-7)

ACB. Pergamí 1-1-2331

L.A.I, nº 448, f. 170 c-d-171 a.

29 d'agost de 1022

Diplomatari de l'Arxiu Capitular de la Catedral de Barcelona, Volum II. 2006.

núm. d'ordre 356

Les cases que el comte Berenguer i la seva muller, Sança, venen a Ramon són unes *cases amb torres i murs que tenen a la ciutat de Barcelona prop del castell de Regomir*. Afronten per la part nord amb la sortida comuna o millor dit (més concretament) amb les cases³ de Geribert Adalbert; per orient, amb la *muralla* o millor dit (més concretament) amb el camí que va més enllà de la ciutat (*via trans civitatem*); per la part sud, els límits són els mateixos que per la part d'orient és a dir, amb la muralla o el camí i més concretament amb les torres on viu Llopard; per occident amb la sortida comuna o més concretament amb la cort (corral dels animals) de dit Llopard i en concret amb els casals de la dona Emo.

Document publicat 8 (DP-8)

ACB. Pergamí 1-4-99

L.A.I, nº 380, f. 146d-147b

1 de novembre de 1032

Diplomatari de l'Arxiu Capitular de la Catedral de Barcelona, Volum II. 2006.

núm. d'ordre 487

¹ S'entén per "burgo", ciutat emmurallada com era el cas de Barcelona.

² "in apenditione" significaria exactament en les dependències o bé en la part que pertany a la Porta del Regomir. La paraula "apenditione" no és gaire usual, també es podria interpretar en el sentit d'apèndix, amb la qual cosa es podria dir que les cases són al burg de la ciutat, és a dir, dins el recinte fortificat en l'extrem de la porta del Regomir.

³ "in mansionibus" podria significar "un hostal", cosa que sembla possible si tenim en compte que el lloc estava a la sortida de la ciutat, i en aquests llocs normalment hi havia hostals.

Guadall, bisbe de Barcelona, juntament amb els seus canonges, creien necessari construir muralles de la ciutat de Barcelona i proveir-les de torres, per aquesta raó donen a Eldesin les torres i els murs amb la terra que uneix o connecta amb aquells murs i torres. Tot això està a les muralles⁴ de la ciutat de Barcelona, a la pendent de migdia⁵, al lloc que diuen els *Aladins*⁶ que està entre el *castell de Regomir* i la *Torre Ventosa*. Límits: per la part nord amb una terra de la difunta Eimo o de Sant Pere; les mesures d'aquest terra o límit són de 7 destres i 2 colzes⁷; per la part d'aquí o nord-est, limita amb la part exterior de les muralles de la ciutat; la mesura d'aquest límit és de 7 destres i dos colzes; per la part sud el límit és el mateix que l'anterior i mesura set i mig destres; per la part d'occident limita amb la terra de l'esmentada Eimo i mesura també 7 destres i mig (s'indica que aquests destres són en destre major)

Document publicat 9 (DP-9)

ACB. Pergamí 1 - 4 -168

28 de maig de 1052

Diplomatari de l'Arxiu Capítular de la Catedral de Barcelona, Volum II. 2006.

núm. d'ordre 803

Gombau Joan i el seu germà Berenguer venen a Seguí Bel-lit i a la seva dona, Bonadona, una casa amb la cort⁸ i el pou situada sota dels *murs de la ciutat de Barcelona, prop el castell de Regomir*. Els límits són: per la part nord, amb la casa i la cort de Gondeball i de Guadall d'Auró; per nord-est (est) i per la part sud, amb el camí i la sortida comuna⁹; per la part d'occident amb l'hort d'Ermengol Auró.

Document publicat 10 (DP-10)

ACB. Pergamí 1-2-1500

30 de novembre 1058

Diplomatari de l'Arxiu Capítular de la Catedral de Barcelona, Volum II. 2006.

núm. d'ordre 976

Ramon levita defineix a favor dels germans Miró i Pere les dues terceres parts de les cases que té a Barcelona, *sota el castell de Regomir*.
(No indica res més, ni les afrontacions)

Document publicat 11 (DP-11)

ACB. Pergamí 1 - 2 - 99

4 de juliol de 1075

Diplomatari de l'Arxiu Capítular de la Catedral de Barcelona, Volum II. 2006.

⁴ "moeniarum ordine" l'ordre de la muralla, podria indicar també l'extrem de la muralla o la part accessòria de la muralla ja que "ordine" pot significar "accessori". Aquest significat sembla possible ja que com indica *Corominas* i altres, en aquest lloc hi havia possiblement un fortí de temps dels àrabs i la idea seria connectar aquest, reconstruint-lo amb l'extrem de la muralla de Barcelona.

⁵ "plagam" té dos significats, pot significar "platja" o bé la pendent de la muntanya, fet que sembla més correcte en aquests cas si tenim en compte que el Regomir i aquesta part de la ciutat quedaven elevades respecte al pla.

⁶ Nom que indica *Corominas* en l'"Onomasticon Cataloniae" on es comenta aquest document sense trobar explicació etimològica.

⁷ Per topografiar el lloc i percebre les mesures és útil tenir en compte que un destre era una mida longitudinal que equivalia a 12 pams de cana de Barcelona o pams de destre, és a dir, 2,796 metres. Els "cubitos" són els colzes, un colze equivalia a la mesura d'un peu i mig. La mesura d'un peu a Barcelona equivalia a 26 cm. En aquest cas es parla de destre major.

⁸ Per cort s'entén el corral dels animals o del bestiar.

⁹ Per sortida comuna es pot entendre el camí públic ja que vol deixar clar que no és un pas privat sinó de tothom.

núm. d'ordre 1280

Bernat Ramon i Ramon Bernart, canonges de la Seu de Barcelona, i el seu nebot Arnau Pere, amb la seva dona Ermessenda i Pere Ricard donen a Déu i a l'església de Sant Miquel de Barcelona tota la primícia del seu honor que tenen a Barcelona, del Besòs fins al riu Llobregat; també li donen el delme del seu hort¹⁰ que està llaurat des de les seves torres fins al mar i de la parròquia de Sant Miquel fins a la *Porta del Regomir*; i tot el castell de Regomir.¹¹

Documents inèdits. Libri Antiquitatum

Document inèdit 2 (DI-2)
ACB. L. A. I, n. 282, f. 113
any 1123
document reproduït

Trasllat (còpia) del testament de Deodat de Tamarit el qual l'atorgà com a testament sacramental a l'altar de Sant Feliu de l'església dels Sants Just i Pastor. Entre els béns que deixa als seus fills, deixa al seu fill Deodat el seu *castell de Regomir amb tot l'honor que té sota (infra) els murs de Barcelona*. El nonas octubre any 16 del regnat de Lluís el jove

Document inèdit 3 (DI-3)
ACB. L. A. I, n. 279, f. 112
any 1160
document transcrit

Carta (document) de les *casas del Regomir* que Pere Sacristà va donar a Bernat de Carotitulo. Pere Sacristà estableix a cens a favor de Bernat de Carotitulo les cases que te *sota els murs de Barcelona al lloc anomenat Regomir* que limiten: per la part nord, occident i orient amb els carrers públics i per la part sud amb les cases de l'Hospital de (...) (no traduït) i les cases de (no traduït). 4 idus abril any 24 regnat de Lluís el jove.

Posteriorment vaig visitar l'*Arxiu Diocesà de Barcelona*, el qual s'origina i estructura a partir de dues sèries fonamentals: la *Mensa Episcopal* i el *Registre de Comuns*. L'any 1994 s'edità el *Diplomatari, 5. Mensa episcopal de Barcelona (878-1299)*, corresponent a la documentació des de l'any 878 a l'any 1299, a cura de *Maria Pardo Sabartés*. La *Mensa Episcopal* és la sèrie que custodia els documents referents al patrimoni de la mitra, jurisdicció eclesiàstica i feudal dels Bisbes de Barcelona i la llibertat (o exempció) eclesiàstica. Té els seus inicis en el privilegi del rei Lluís II de França (a. 878), pel qual concedeix a Frodoí, bisbe de Barcelona, les primeres propietats importants. El *Registre de Comuns* es refereix a l'activitat de la *Cúria Episcopal*, essent el bisbe Ponç de Gualba (1303-1334) qui inicià la sèrie l'any 1303, així com altres sèries com les *Visites* (1303), *Ordres* (1303), *Colaciones* (1303), o la voluminosa sèrie de *Processos* (1324). El coneixement i accés de què es disposava

¹⁰ La primícia són els primer fruits que produeix una terra, era com un tipus de cens que es prestava per una propietat; en aquest cas els donadors donen a l'església de Sant Miquel els primers fruits que es produiran en el seu honor o possessió. El delme era la dècima part dels fruits d'una terra i era el cens que recaptava l'Església.

¹¹ Podria semblar que el castell del Regomir també fos objecte de la donació. En aquest cas, però, indicaria possiblement els límits de l'espai llaurat que tenien els donadors i que aniria des de les seves torres o possessions fins a la mar i de l'església de Sant Miquel fins a la porta i castell de Regomir.

del fons de la *Mensa Episcopalis*, es deu a la tasca elaborada per l'arxiver *Antoni Campillo Mateu* entre els anys 1721 i 1779. A ell es deu la confecció dels cinc volums "*Speculum titulorum Ecclesiasticorum*", una acurada síntesi de la documentació de la major part de l'arxiu.

La documentació corresponent a la *Mensa Episcopalis* és ordenada, identificada i resumida en divuit *capítols* o *Títols* i altres quatre que corresponen a documentació independent d'aquesta, que no forma part pròpiament del fons. Posteriorment, l'any 1789, l'arxiver *Jaume Caresmar* va rebre l'ordre del bisbe Valladares de transcriure els documents més importants de la *Mensa Episcopalis*. Tanmateix, aquesta gran empresa només va ser iniciada i va cobrir tan sols la comesa dels quatre primers títols.

Cal recordar que anteriorment al segle XII, rarament es feia distinció entre la mensa episcopal (del bisbat) i la mensa capitular (de la catedral). Els arxius episcopal i capitular, abans del segle XII i en la major part dels seus documents, es confonen tot integrant un sol fons únic documental, conegut sota el nom d'arxiu de la catedral. Posteriorment, el bisbe exigeix que en la seva residència o palau episcopal es custodiïn els pergamins que incideixen en la seva condició d'administrador de la diòcesi. A partir d'aquí es comença a distingir l'arxiu de les propietats del bisbe de l'arxiu de les propietats dels canonges. A través del *Diplomatari* vaig accedir fàcilment als documents de la *Mensa Episcopalis* (fins l'any 1299) per localitzar els documents sobre el Regomir (castell, lloc, etc.) i altres que aportessin dades enriquidores per la recerca. En aquest cas tan sols vaig trobar el document presentat.

Document publicat 12 (DP-12)

ADB, ME; tít.VI, núm. 3, Campillo, f. 27

16 abril de 1196

Diplomatari, 5. *Mensa Episcopalis* (878-1299). 1994.

núm. d'ordre 48. pg. 78

L'any 1196, Berenguer de Barcelona reconeix tenir en feu del bisbe de Barcelona Ramon de Castellvell, el castell de Regomir, amb les seves pertinences, soldats, fleca, farina i carnisseria. A dins del castell no només hi havia els soldats i tot allò necessari per complir la seva funció defensiva, sinó que funcionava com una petita unitat autàrquica o d'autoabastament i com a tal tenia fleca i carnisseria, es podia comerciar i cobrar uns drets per deixar passar el bestiar (eren les lleudes o cobrament de dret de pas).

El tercer arxiu que vaig consultar va ser *Arxiu de la Corona d'Aragó*. El nom original era *Arxiu Reial*, però després de l'ocupació borbònica de Catalunya fou canviat pel d'*Arxiu de la Corona d'Aragó*. Aquest arxiu és un dipòsit documental de l'antiga cancelleria reial de la Corona d'Aragó al qual han estat units uns altres fons històrics. A través dels *Diplomatari*s i els estudis realitzats per diferents erudits vaig accedir als següents documents:

[El Archivo Condal de Barcelona en los siglos IX-X. Estudio crítico de sus fondos](#)

El Dr. Frederic Udina i Martorell va compilar un conjunt de pergamins que pertany al fons de l'antic arxiu comtal barcelonès dels segles IX i X fins la mort del comte Borell II, esdevinguda l'any 992, publicat l'any 1951 amb el títol de "*El Archivo Condal de Barcelona en los siglos IX-X. Estudio crítico de sus fondos*". Aquest cartulari recopila els pergamins de l'època comtal que actualment es conserven dipositats a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. Els documents sobre la ciutat de Barcelona continguts en aquesta publicació que poden contribuir a entendre la història del sector estudiat, són els que

fan referència al setge que patí la nostra ciutat el sis de juliol de l'any 985, setge i destrucció coneguts com la *ràtzia d'Almansur*.

Document publicat 13 (DP-13)
ACA. Pergamins de Borrell II, nº 44
13 març de 989
“*El Archivo Condal de Barcelona en los siglos IX-X*”
núm. d'ordre 212

“(…) *necessitatem de restauracione ecclesie, qui fuit dissipata a sarracenis in anno, quod fuit Barchinona dextructa (…)*”

Document publicat 14 (DP-14)
ACA. Pergamins de Borrell II, nº 52
1 novembre de 989
“*El Archivo Condal de Barcelona en los siglos IX-X*”
núm. d'ordre 219

“(…) *per vocem condam fratri meo, qui interiit in civitate Barchinona, quando fuit destructa a sarracenis ii. kalendas iulii anno xxxii quod Leotarius rex regnabat (…)*”¹

1. Aquesta data, segons Frederic Udina, correspondria al 30 de juny del 986, però confrontant altres documents i analitzant la descripció de la data d'aquest mateix redactat, arriba a la conclusió que el dia correcte del setge és el 6 de juliol del 985, data confirmada per altres erudits al llarg de la història.

Document publicat 15 (DP-15)
ACA. Pergamins de Borrell II, nº 64
12 febrer de 992
“*El Archivo Condal de Barcelona en los siglos IX-X*”
núm. d'ordre 232

“(…) *qui est iusta Barchinona quod abebant ibi ipso anno quando Barchinona interiit*”

Els Pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I

L'any 1999 s'edità, sota la direcció de *Gaspar Feliu i Montfort* i *Josep Maria Salrach i Marés*, el conjunt de documents que abraça l'arc cronològic que va des de l'any 994 fins l'any 1098, corresponent als governs dels comtes *Ramon Borrell*, *Berenguer Ramon I “El Corbat”* i *Ramon Berenguer I “El Vell”* conservats en la secció “*Reial Cancelleria*” de l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

L'historiador *Pierre Bonnassie* (1932-2005), en el pròleg de la publicació, afirma que els arxius comtals de Barcelona són, segurament, els més rics d'Europa pel que fa al segle XI. Aquest fons, complementat amb el fons de la catedral de Barcelona, constitueix possiblement un dels fonaments més importants per a la recerca en els propers decennis. *Pierre Bonnassie*, que centrà els seus estudis en l'alta edat mitjana a Catalunya, va voler ressaltar la cura extrema que tenien els catalans d'aquell temps a donar forma escrita a la més petita de les seves transaccions, en una època en què predominaven, gairebé a tot arreu, els procediments orals. En aquesta col·lecció són quatre els documents que vaig localitzar, que fan referència concreta al *Regomir*.

Document publicat 16 (DP-16)
ACA. Cancelleria. Pergamins de Ramon Borrell. carp. X nº 113
4 maig de 1015
Els Pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I

núm. d'ordre 115

Miró, prevere fill del difunt Bonhom (o Bossom) reconeix un deute a favor d'Aventí, prevere, i per garantir que li pagarà el deute el primer d'agost següent, li empenyora una terra a l'Estany del Port (és a dir, als peus de Montjuic) i un casal i hort a la porta del Regomir. El casal es troba situat al burg fora de la muralla de Barcelona, a la part del Regomir, prop de les cases de Bonhom (o Bossom), prevere, o més ben dit del pescador Gultredo. La casa limita pel nord amb una androna que està situada en el límits de Gultredo¹²; per l'est amb una via; pel sud amb el farraginal de Regiato i per occident amb la via pública que per aquest lloc discorre per l'encalçament¹³ de la muralla. La descripció de la casa és l'habitual i correspon a la clàusula establerta per descriure les cases, és a dir, sempre indica que la casa té el terra, el sostre i les conduccions d'aigua. En aquest cas s'indica que la casa té "fustamina" que pot ser interpretat com una coberta de fusta, si seguim l'ordre descriptiu. La descripció diu que la casa disposa de "fustamina", sòl i parets, per tant, "fustamina" podria ser *el sostre* que, com era habitual a les cases de l'època, podia ser de fusta. L'hort de la casa que també és objecte de l'empenyorament es descriu com un hort, amb parets, amb un pou i un emparrat¹⁴, amb figueres i magraners. L'hort limita pel nord amb l'hort d'Imul (és una dona); pel l'est amb els farraginals d'Imul o de Langoardo, prevere; pel sud amb les cases de Pere, prevere i per l'occident amb una via pública i habitual.

Document publicat 17 (DP-17)

ACA. Cancelleria. Pergamins de Berenguer Ramon I. carp. 7, nº 8

27 març de 1018

Els Pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I
núm. d'ordre 129

El document DP-17 tracta de la mateixa propietat que el document DP-16 . Miró no torna la suma monetària en el terme fixat i Aventí es queda amb la casa que li havia empenyorat com a garantia. Aventí, prevere, ven a Ermemir Ros un casal amb les seves pertinences, situat a Barcelona, fora la porta del Regomir i una peça de terra tocant l'Estany del Port. Aquest document dona detalls més exactes que la descripció anterior. La casa i l'hort són situats en el burg, fora dels murs de la ciutat de Barcelona, en el terme i lloc que diuen "*a la porta del Regomir*". El límits del casal són els següents: pel nord, (a l'anterior document s'indica com una "androna") amb una sortida comuna existent entre ell i la del veí Gultredo -el pas entre les dues cases que s'utilitzava com a lloc de sortida de totes dues-; per l'est amb la via que discorre per davant de la dita porta i es dirigeix a totes les parts, és a dir, va fora de la ciutat -a l'anterior document només l'anomenava com a "via"-; pel sud amb el pati o cort d'Imul (és una dona); per occident amb la via habitual que transita per sota de la muralla. Els límits de l'hort són: pel nord amb l'hort d'Imul, dona, per l'est amb els farraginals de Langobardo, prevere i de la citada Imul; pel sud amb les cases de Pere prevere; per occident amb l'esmentada via. La casa disposa de parets, el sòl, les conduccions d'aigua i desaigües i una mica de cort. L'hort disposa d'emparrat i pou, amb figueres i

¹² A la transcripció del text apareix la paraula "andrina", que s'ha traduït com "androna". La paraula "andrina" no es localitza a les obres consultades, en canvi sí que es localitza "androna" paraula que s'ha mantingut fins el català actual. Cal recordar que l' androna és un "pas" i que segons el dret antic de Barcelona recollit a les Ordinacions d'en Santacília, l'androna era "la llenca estreta de terreny sense edificar entre dues cases contigües (...).

¹³ El document utilitza la paraula "calce" que equivaldria a sabata o "pels peus" que es pot interpretar com l'encalçament o punt baix de la muralla.

¹⁴ La paraula "trilea" que apareix a la transcripció, no es localitza amb aquesta grafia. Pot fer referència a la paraula "triclea" o "rrichila" que equivaldria a una pèrgola feta de vinyes, és a dir, un emparrat. Això fa pensar que el pou estava situat sota un emparrat.

un magraner. S'indica que és tancat per parets (idem. document DP-16) entorn a ell o encerclant-lo.

Document publicat 18 (DP-18)

ACA. Cancelleria. Pergamins de Berenguer Ramon I. carp. 7, nº 47

13 desembre de 1023

Els Pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I
núm. d'ordre 167

Gombau, fill del difunt Auruç (o Oruç), ven al seu germà Ermengol, la sisena part que té en unes cases, en corts, en torres, i en plantes baixes o sòl¹⁵. La sisena part d'aquestes cases és situada a Barcelona, prop del Regomir per la seva part meridional¹⁶. Afronten per orient amb la via o carrer¹⁷ que és situada a la base de la torre abans descrita, és a dir, del mur; pel sud amb l'hort del comprador; per occident amb les cases o més exactament amb els murs de Guadall, o de Berenguer; per la banda nord amb la sortida comuna o més exactament amb les cases d'Orfacta, dona.

Document publicat 19 (DP-19)

ACA. Cancelleria. Pergamins de Ramon Berenguer I. carp. 11, nº 130

30 gener de 1053

Els Pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I
núm. d'ordre 412

Guadall Oruç ven a Isarn i al seu germà Berenguer uns casals i parets, i pou i cort i arbres i pedres i rierols. Això se situa sota¹⁸ la muralla de Barcelona, prop de les cases d'Ermengol Oruç. Els límits són: per la banda nord amb el solar de Miró Seniofred; per orient amb cases dels compradors; pel sud amb casa i cort del venedor; per occident amb carrer públic que es dirigeix (continua el seu camí) al Regomir.

Traslado de las escrituras del IX y X Condes Dn. Ramon Berenguer II y Dn. Berenguer Ramon II

Pròsper de Bofarull i Mascaró rep l'encàrrec d'ordenar i transcriure les escriptures dels diferents comtes sobirans catalans dipositades a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. Les transcripcions són ordenades i enquadernades seguint un estricte ordre cronològic dels diferents sobirans regnants. A aquesta col·lecció pertany el document que cita la construcció de naus al Regomir, corresponent a l'antiga drassana de la ciutat. Aquest document va ser posteriorment publicat per *Salvador Sanpere i Miquel* a "*Rodalía de Corbera*" constituint la *Prueba LVI, pg. CXCVII*.

Document publicat 20 (DP-20)

ACA. Pergamins de Ramon Berenguer II

sense data (data de regència 1076-1082)

"Traslado de las escrituras del IX y X Condes Dn. Ramon Berenguer II y Dn. Berenguer Ramon II"

núm. d'ordre 71 (numeració moderna segons transcripció)

¹⁵ La transcripció diu: "in sutalos vel sularios". La paraula "sualos" es pot interpretar com "sutulum" que correspon a la planta baixa.

¹⁶ En aquest document s'escriu "ad meridianam partem", utilitzant la paraula "part". En el cas de la propietat del DP-8, "plagam" es va traduir per "pendent". Analitzant a fons les paraules podem veure que tant "par" com "plagam" poden significar simplement "la zona, la part".

¹⁷ La traducció és exactament "carrera", que es pot interpretar com a via de pas per la qual poden transitar els carros i seria com el "carrer".

¹⁸ A la traducció presentada "infra moeniam" es considera "sota de" "per sota de".

En aquest document es descriu l'arenal de la Ribera i els seus límits. Es fa referència a uns ferraginals o camps d'herba que existien sota la torre Ventosa i d'altres ferraginals que existien sota el Regomir, on s'hi feien les naus: (...) *subtus Regumir ubi fuerunt factes naves* (...)

Pg. 94 (...) *Et ipsos Alodios de Port laboret cos ipsud qui steterit in Port per Guarda et fructus quod Deus ubi dederit dividant per medium. De ipsos Ferragenals qui sunt subtus Turres ventosas que fuerunt Mironis Guadalli et de aliis ferregenals qui sunt subtus Regumir ubi fuerunt factas Naves, ipsam medietatem qui est contra orientem.*(...)

(...) I dit Alodios de Port treballi per si mateix la pedra que s'aixeca en el Port per Guarda i el fruits que Deu els hi doni els dividiran per meitat. Es dividiran per meitat els ferraginals que es troben sota les torres ventoses que foren de Miró Guadall. Dels altres ferraginals que estan sota el Regomir on varen ser fetes naus, es dividiran per meitat la part situada a la banda d'orient. (...)

Liber Feudorum Maior. Cartulario Real que se conserva en el Archivo de la Corona de Aragón

El col·lector del codi original fou *Ramón de Caldes*, jurista i degà de l'Església de Barcelona, qui va rebre del rei *Alfons I el Cast* l'encàrrec, l'any 1194, de recopilar, ordenar i intitular totes les escriptures referents al Patrimoni reial, per a garantia de la Corona i els seus súbdits. El diplomatarí reial original constava de 888 folis en pergamí, que contenien prop de 1000 documents repartits en dos volums. El llibre original presentava folis en blanc que posteriorment varen ser reblerts amb documents solts, que el mateix redactor hauria anat trobant, o amb la incorporació d'altres documents d'elaboració posterior com ho constata l'existència de diverses transaccions de l'època del regnat de *Pere I El Catòlic* o *Jaume I El Conqueridor*. L'any 1306, *Mateu Botella* realitza una *Regesta* o resum del *Liber Feudorum Maior*, transcrivint les rúbriques que encapçalaven els escrits del diplomatarí original. Durant els segles posteriors el *Liber Feudorum Maior* es va anar malmetent progressivament, i se'n van extraviar moltes parts. A mitjans del segle passat, *Francesc Miquel Rosell Pbre*, es proposa reconstruir l'antic codi, utilitzant com a fonament del seu treball la *Regesta* de *Mateu Botella*, conservada actualment a l'*Arxiu de la Corona d'Aragó*. Per aconseguir reintegrar la totalitat del *Liber Feudorum Maior* original, *Francesc Miquel Rosell Pbre*, va sondejar les seccions de Cancelleria i Reial Patrimoni de l'ACA, altres Col·leccions diplomàtiques i una infinitat d'obres publicades, que el portarien fins als documents originals extraviats, per poder així ser incorporats a la seva nova edició.

En el *Liber Feudorum Maior*, jo no vaig saber localitzar cap document que m'aportés noves dades sobre l'indret estudiat.

Cartulario del Monasterio de "San Cugat del Vallés"

Frederic Udina i Martorell va dirigir la publicació l'any 1981 del Cartulari del Monestir de Sant Cugat del Vallès, seguint l'edició de l'index cronològic que l'any 1945 realitzà *Mn. Josep Rius i Serra*. En aquesta col·lecció vaig localitzar un document que feia referència concreta al *castell del Regomir*.

Document publicat 22 (DP-22)

4 de maig 1148

Cartulari del Monestir de Sant Cugat del Vallès

núm. d'ordre 979

(...) Dimitto filio meo Berengario de Serriano meam fortendam de Serriano, simul cum orto adherente ad ipsam fortizam et castrum de Regumir cum omnibus fevis et usaticis quos habeo per ipsum castrum quem teneo per meum senioem Berengarium de Barchinona (...)

Testament de *Guillem Pere de Sarrià*. L'any 1148, *Guillem Pere de Sarrià*, senyor del castell del Regomir, dicta testament a favor del seu fill, *Berenguer de Sarrià*, deixant-li la fortalesa de Sarrià i el castell de Regomir, que ell havia rebut a la vegada del seu (*senioem*) avi, *Berenguer de Barcelona*.

Colección de Documentos inéditos del Archivo General de la Corona de Aragón

Entre els directors de l'arxiu destaca *Pròsper de Bofarull i Mascaró*, qui serví en el càrrec des de l'any 1814 fins l'any 1849, realitzant una gran tasca de reorganització després de dècades d'oblit. *Pròsper de Bofarull i Mascaró* (1777-1859) es va proposar, vers l'any 1820, publicar una col·lecció de documents inèdits dipositats a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, per fer-ne possible la consulta i l'estudi operatiu i ràpid de, com a mínim, un gran bloc de documentació existent. Aquesta col·lecció hauria de fer-se pública sota el nom de "*Colección diplomático-descriptiva de noticias históricas y curiosas de todas clases, sacadas de los documentos que custodia el Archivo General de la Corona de Aragón, establecido en la ciudad de Barcelona*". Els documents presentats abraçarien l'arc cronològic des de l'any 1035, amb el regnat de *Ramon Berenguer I*, fins el *Compromís de Casp*, l'any 1412. Degut a motius bàsicament econòmics, *Pròsper de Bofarull* no va veure editada la totalitat de la col·lecció, que estaria formada finalment per un total de quaranta-un volums. L'any 1849 *Pròsper de Bofarull* va ser jubilat però va seguir dirigint la col·lecció fins a la seva mort. El seu fill, *Manuel de Bofarull i de Sartorio* (1816-1892) el va succeir en el càrrec, i va publicar els vint-i-tres volums següents. A *Manuel de Bofarull* el va succeir també el seu fill, *Francisco de Bofarull i Sans* (1843-1938), el qual va publicar, l'any 1910, el segons volum de *Gremios i Cofradías*, últim dels 41 volums de què es compona la col·lecció.

Document publicat 23 (DP-23)

ACA. Cancelleria, Pergamins de Ramon Berenguer IV, nº 28

15 abril 1134

Colección de Documentos inéditos del Archivo General de la Corona de Aragón

Vol. IV. Pg. 29

El document descriu el privilegi atorgat pel comte de Barcelona, Ramon Berenguer IV i el bisbe Oleguer a favor dels templers, per establir-se a la seva sobirania. Es descriuen diverses donacions realitzades a l'ordre.

Document publicat 24 (DP-24)

ACA. Cancelleria, Pergamins de Ramon Berenguer IV, nº 31

23 abril 1134

Colección de Documentos inéditos del Archivo General de la Corona de Aragón

Vol. IV. Pg. 35

Bernat Ramon, anomenat de Maçanet, i el seu fill Berenguer, donen a Déu i a la milícia del Temple de Jerusalem la meitat d'unes cases, amb mur i torres, pati i pou. Aquestes cases són situades en els murs de la ciutat de Barcelona, a la part occidental de les cases que en diuen de Gallifa, prop del castell de Regomir. Els límits són: per l'orient amb el mur i les cases de Guidó de Moravid i amb l'androna; pel sud i oest (occasu) fora del mur amb l'alou d'Arnau Pere, cavaller; pel nord amb una torre i amb un petit farraginal de Burgesa (dona) i amb el carrer. Al final del document s'especifica amb la clàusula habitual, que donen la meitat de les cases i torres amb el mur, el pati i el pou,

amb el sòl, sostre, conduccions d'aigua, desaignes, gàrgoles, portes, sortides i entrades.

Aixecament i document arxivístic: superposició final per una nova interpretació d'un tros del teixit urbà situat en el carrer del Regomir en els segles XVII-XXI

Aquest apartat s'apropa a la morfologia urbana d'un tros del teixit urbà situat en el carrer del Regomir en els segles XVII-XXI, creuant la documentació arxivística localitzada en els *Arxius de Protocols del Col·legi de Notaris de Catalunya* amb l'Aixecament del tros de teixit urbà realitzat per l'autora de la tesi.

Els *Arxius de Protocols* configuren un important banc documental que l'arquitecte ha de considerar imprescindiblement quan realitza recerca sobre la forma urbana o sobre qualsevol construcció que hagi d'intervenir o analitzar. En aquest exercici s'ha treballat amb la documentació dipositada en el *Col·legi de Notaris de Catalunya*, ja que el cas d'estudi presentat del *Regomir* es troba situat a Catalunya, dins la ciutat de Barcelona. Els documents atesorats en els *Arxius de Protocols del Col·legi de Notaris de Catalunya*, componen una cantera inesgotable d'informació primària que a nosaltres, els arquitectes, ens pot aportar dades sobre la història constructiva, social o econòmica dels edificis que interressi estudiar. *Josep Maria Madurell i Marimón* en la publicació "*Los contratos de obras en los protocolos notariales y su aportación a la historia de la arquitectura*", publicat l'any 1948, ja va posar en evidència la importància del document de Protocol a l'hora d'examinar les obres construïdes des del punt de vista històric-arquitectònic.

En els *Arxius de Protocols* hi és dipositada la documentació que va configurar, al llarg dels anys, el procés evolutiu de la forma de contractar les obres des dels seus orígens, anteriors al segle XIV, quan tot just s'iniciava el protocol notarial. L'evolució experimentada del protocol notarial en les posteriors centúries, configurarà un ingent fons documental que permet estudiar les obres des de la vessant històrica, arqueològica i jurídica, derivat aquest estudi de l'àmplia varietat de tipus d'escriptures existents, totes elles autoritzades per dipositaris de la fe pública, fonamentada en una inveterada costum de la pràctica notarial, tan fidelment cursada i conservada.⁸

Els investigadors treballen normalment amb els llibres de registre del notaris que configuren bàsicament la documentació atesorada en els *Arxius de Protocols*. La mecànica de redacció del document notarial des del punt de vista extern, sense entrar en el seu contingut, va ser estudiada i presentada per *Maria-Teresa Ferrer i Mallol* en l'article titulat "*La redacció de l'instrument notarial a Catalunya. Cèdules, manuals, llibres i cartes*". En aquest escrit s'exposa clarament el procés d'elaboració del document: el *rogatio* o encàrrec dels interessats al notari, la redacció de l'esborrany o *scaeda* (cèdula), lectura de l'esborrany i ferma o conformitat per part dels interessats en presència de testimonis, inserció del contingut de la cèdula en el llibre-registre – *nota o notula*-, i finalment, còpia en pergamí per lliurar-lo en forma pública i als interessats.⁹

L'exercici presentat a continuació mostra com el document notarial pot esdevenir per a l'arquitecte, una font de primer ordre en la concepció del projecte de rehabilitació. En un article publicat per *José Mª Cruselles Gómez* titulat "*Las fuentes notariales y la investigación histórica. Problemas de explotación de datos y análisis de la actividad notarial*", l'autor manifesta en relació a l'estudi de les fonts notariales, la necessitat de promoure la reflexió sobre aquelles pràctiques i decisions que puguin facilitar en termes generals l'aproximació a aquesta font complexa, que cada historiador haurà d'avaluar, completar i adaptar a les circumstàncies concretes del seu treball.¹⁰

La lectura dels textos notariais haurà de ser interpretada a través de la pròpia arquitectura existent, per fer possible una correcta restitució dels espais a través del creuament de dades entre la informació planimètrica dels aixecaments i el document escrit en qüestió. Aquest exercici aportarà dades que possibilitaran la restitució d'una part de la forma urbana del *Regomir* en època medieval a través de la documentació de mitjans del segle XVII i posteriorment facilitarà la restitució d'un dels exemples més notoris de reforma il·lustrada realitzats a la Barcelona de principis de segle XVIII, esdevinguda en el bell mig del *Regomir*. Finalment l'exercici mostra les transformacions esdevingudes en aquest teixit fins arribar al segle XXI.

En l'anàlisi concreta del cas del *Regomir*, la tesi centra el seu estudi en la finca sita al carrer del Regomir nº 11-19, entesa com un veritable tros de ciutat. La magnitud, complexitat i característiques històriques de la citada finca, han propiciat que altres estudiosos l'hagin abordat des de diferents vessants d'estudi (Veure Comentari Bibliogràfic). En el meu cas, la recerca s'ha iniciat prenent de referència les dades presentades per *Albert Garcia Espuche* en l'article titulat "*Els Vilana Perlas i la casa del Regomir: del notariat al poder*"¹¹, el contingut del qual s'ha exposat en el primer capítol de la tesi.

En aquest apartat on s'exercita amb els *Arxius de Protocols*, la pràctica aconseguirà reinterpretar arquitectònicament la citada finca a través dels aixecaments i dels documents notariais, identificant antigues formes, sistemes constructius i espais, que aportaran un coneixement directe sobre l'arquitectura actual i proporcionaran dades de primer ordre per entendre la seva lògica constructiva, formal i funcional.

L'antiga residència, ocupada per la família Vilana-Perlas, provenia de la unió consecutiva de tres finques distintes que van anar adquirint, unint i rehabilitant progressivament, fins aconseguir un habitatge que anava des de l'actual número 11 del carrer del Regomir fins al número 3 del carrer de Correu Vell, cantonada amb l'actual carrer d'en Groc (*Unitat 1, Unitat 2, Unitat 3*). El tros de casa corresponent a aquesta última finca (Correu Vell nº 3 -*Unitat 1*-), va ser enderrocat i actualment hi ha bastit un edifici de factura noucentista, amb funcionament totalment independent de la resta de la finca. La documentació notarial estudiada serà la destinada a entendre la part de finca que actualment encara es conserva (*Unitat 2 i Unitat 3*) ja que, la complexa i desafortunada transformació soferta durant els dos últims segles, dificulta enormement la identificació del seu antic funcionament (*Figura 34*).

L'estudi s'ha dividit en quatre apartats correlatius seguint quatre objectius diferenciats:

- 1.1) Restitució arquitectònica en el segle XVII. Unitat 2.
- 1.2) Restitució arquitectònica en el segle XVII. Unitat 3.
- 2) Restitució arquitectònica l'any 1714.
- 3) Transformacions de la finca en els segles XIX-XXI.
- 4) Evolució arquitectònica de les façanes. Segle XVII-XXI.

La mecànica de l'anàlisi serà la següent:

- a) Definició del moment històric analitzat.
- b) Citació dels documents notariais utilitzats, indicant la seva naturalesa, nom del notari i la data d'elaboració, la majoria transcrits a l'Apèndix 2.
- c) Objectiu de l'estudi dels documents notariais presentats.
- d) Resum del contingut dels documents.
- e) Restitució arquitectònica i identificació sobre l'estat actual. Apèndix 4 de la tesi.

En aquest cas la descripció del documentació utilitzada es presenta abans de realitzar la interpretació del lloc, ja que és important descriure el motiu del seu redactat i el seu contingut per fer el seguiment del seu contingut.

La planimetria que he generat on es representa la nova interpretació d'aquest tros de forma urbana a partir del creuament de dades entre la documentació de Protocols i l'Aixecament, està inclosa a l'Apèndix 4 de la tesi. En aquest plànols queden representades les conclusions de la investigació. Sobre cada plànol s'indica amb lletra majúscula (A, B, C...) la referència dels diferents espais identificats i amb lletra minúscula (a, b, c...) els elements arquitectònics més rellevants, als quals fa referència el text notarial. A cada plànol de restitució hi són transcrits els paràgrafs del text notarial on hi és descrit l'àmbit o l'element referenciat en el plànol. Cada moment històric ha estat restituït amb distints documents notariais, ja que la similar data de la seva redacció i la naturalesa de l'escrit ho permet.

La restitució arquitectònica de la planta del conjunt edificat amb la seva representació gràfica, s'ha concretat en dos moments històrics: restitució en el segle XVII, donant lloc a la lectura de la tipologia clarament medieval dels dos antics casals corresponents a la *Unitat 2* i la *Unitat 3* i la restitució a l'any 1714 de l'estructura única resultant. Posteriorment es presenten en planta les transformacions esdevingudes en els últims dos segles (XIX-XX) que constitueixen la situació de l'estat actual de la finca i finalment es realitza un exercici d'evolució arquitectònica de les seves façanes en els segles XVII al XXI.

Cada plànol de *restitució* va acompanyat d'un plànol d'*Identificació arquitectònica sobre l'estat actual* de la finca on s'observa, a través d'imatges, la situació que actualment presenten els elements arquitectònics o espais referenciats i la seva identificació sobre la planimetria de l'estat actual.

Arribat aquest punt, cal indicar l'element que va fer possible l'encadenament de les descripcions contingudes en els documents de Protocols, ja que la complexitat de la finca fa difícil poder establir-ne a primer cop d'ull la ubicació per procedir a la interpretació del conjunt. Davant d'aquestes estructures desfigurades a través dels segles, és necessari identificar algun element arquitectònic per poder iniciar a partir d'ell mateix el recorregut descriptiu del document. En aquest cas va ser la localització d'un tram d'arcada ubicada a la planta segona de l'immoble, totalment descontextualitzat en ubicació i dimensió, el que va fer possible la ubicació de l'estança descrita com a la *sala gran* o *de l'Arch* en el document del notari Marià Rufasta l'any 1672. A partir d'aquest tram estructural, vaig provar d'iniciar el possible recorregut de les diferents descripcions notariais, que progressivament va anar quadrant amb les estructures bàsiques constructives identificables en el conjunt. (*Figura 145 i 146*).

1.1) Restitució arquitectònica en el segle XVII. Unitat 2.

a) Moment històric.

Aquesta anàlisi permetrà restituir els espais existents de l'actual finca del carrer del Regomir nº 11-19 a mitjans del segle XVIII, moment en què les antigues finques persistien encara com unitats independents. La interpretació es realitza sobre la *Unitat 2* del conjunt.

b) Documents notariais utilitzats.

AHPB. Francesc Reverter, manual 1654, 5 de juny 1654.
Document consultat.

Figura 145. Tram d'arc localitzat a la Planta Segona de l'immoble.

Figura 146. El cercle indica la localització del tram d'arc dins la planta general de l'immoble.

Document publicat 26 (DP-26)
AHPB. Marià Rufasta, manual de 1672, 4 de Febrer 1672.

c) Objectius.

Aquests documents permetran reinterpretar arquitectònicament la *Unitat 2* propietat de Estàsia Ros i de Millas l'any 1671, abans de ser unida a la *Unitat 1*, ja propietat de Ramon de Vilana i Perlas, comprada amb anterioritat al comte de Robres (Veure comentari bibliogràfic).

d) Resum del contingut dels documents presentats.

AHPB, Francesc Reverter, manual 1654, 5 de juny 1654.

Document de Protocol redactat pel notari de Barcelona Francesc Reverter el 5 de juny de l'any 1654, corresponent al *manual* de 1654, folis 329-330. Correspon a la compra de la *Unitat 2* per part d'Estàsia Ros i de Millas a Victòria Boleda Bertran, vídua d'un mercader d'Anglesola. Aquest document és escrit en llatí i descriu la venda a l'any 1654 de la casa ubicada a la cantonada del carrer del Regomir amb el carrer del Correu Vell, propietat de Victòria Boleda Bertran. La venda es va fer a Estàsia Ros i de Millas, propietària que, posteriorment, ho vendria a Ramon de Vilana i Perlas.

AHPB. Marià Rufasta, manual de 1672, 4 de Febrer 1672.

Document de Protocol redactat pel notari de Barcelona Marià Rufasta el 4 de febrer de l'any 1672, corresponent al *manual* de 1672. El document manuscrit es troba en bon estat de conservació i n'han estat transcrites les parts fonamentals. Document de compra l'any 1672 de la *Unitat 2* del conjunt, casa ubicada a la cantonada del carrer del Regomir amb el carrer del Correu Vell, propietat d'Estàsia Ros i Millas. La venda es fa a Ramon de Vilana i Perlas, de professió notari de Barcelona i habitant a la mateixa ciutat. La casa havia anat a encant públic el 19 de desembre de 1671. En el document de compra es fa una descripció exhaustiva del mal estat de conservació de la casa, segurament per poder justificar el preu de compra final per part de Vilana i Perlas. La descripció de l'any 1672, cita estructures velles construïdes amb sistemes constructius antics i elements arquitectònics desfasats de l'època que els descriu.

Aquest fet i la tipologia arquitectònica que es desprèn de la restitució, mostra una estructura edilícia amb les especificitats i característiques pròpies d'un casalici barceloní a l'època medieval. La introducció és escrita en llatí i a partir d'un moment determinat de la descripció prossegueix en català antic, descrivint l'immoble i determinant la venda.

e) Restitució arquitectònica i identificació sobre l'estat actual.

Per la planimetria veure Apèndix 4.

Plànol 25. Entorn de Regomir 11-19. Restitució arquitectònica en el segle XVII.
Plànol 26. Regomir 11-19. Unitat 2. Restitució arquitectònica en el segle XVII. P.B.
Plànol 27. Regomir 11-19. Unitat 2. Identificació segle XVII sobre l'estat actual. P.B.
Plànol 28. Regomir 11-19. Unitat 2. Restitució arquitectònica en el segle XVII. P.1a.
Plànol 29. Regomir 11-19. Unitat 2. Identificació segle XVII sobre l'estat actual. P.1a.
Plànol 30. Regomir 11-19. Unitat 2. Restitució arquitectònica en el segle XVII. P.2a.
Plànol 31. Regomir 11-19. Unitat 2. Identificació segle XVII sobre l'estat actual. P.2a.

Per realitzar la reinterpretació arquitectònica de la finca corresponent a la *Unitat 2* al 1671, s'ha seguit rigorosament l'ordre descriptiu utilitzat pel notari *Marià Rufasta* en el seu redactat. El seguiment gràfic de les descripcions s'ha de realitzar amb els dos plànols de planta -Restitució i Identificació- corresponents a cada nivell (Planta Baixa-*Plànol 26 i 27*, Planta 1a.-*Plànols 28 i 29* i Planta 2a.-*Plànols 30 i 31*).

La finca ocuparia la cantonada limitant al nord-oest amb la Unitat 3 i al nord-est amb la Unitat 1. La mitgera nord-oest s'identifica amb el mur d'amplada considerable que existeix actualment a l'interior de la finca (27a) i que en Planta Baixa coincideix amb la divisió entre la floristeria (27B) i el barber (27C). La mitgera nord-est s'identifica amb el mur que actualment separa la finca Regomir 9-11 amb la finca Correu Vell 3 (27b) a partir de la planta primera. En Planta Baixa aquest mur separa el magatzem de la Cereria Codina (27G) del taller mecànic (27H), restant agregat aquest últim a la finca de Regomir 9-11. Veiem doncs, dins aquests límits establerts, com s'identifiquen els espais que configuraven la finca a mitjans del segle XVII.

El portal principal del casal (26a) era de punt rodó, donava al carrer del Regomir, estava construït a nivell de façana, coincidint amb l'entrada al local de la barberia (27C). El portal d'entrada donava directament al vestíbul o *zaguan* (26A) des on s'accedia al pati de la finca (26B). Actualment aquest pati és ocupat per la nova escala de veïns (27c) i el pati del barber o pati de llums (27J). Des del cancell (*zaguan*), a mà dreta s'accedia per una porta quadrada a través de tres esglaons de pedra a un primer estudi (26C) que rebia llum i ventilació a través de tres finestres obertes al carrer de Regomir (26b) i una vers el carrer de Correu Vell (26c). A la façana principal del carrer del Regomir s'hi troben les restes de dues finestres que podrien correspondre amb l'ús descrit (27e). Aquest estudi disposava d'una escala estreta (26j) per pujar al pis superior. Al costat d'aquest primer estudi, donant façana al carrer del Correu Vell, hi era disposat el segon estudi (26D). Entrant al pati, a mà dreta, hi era construït un arc o arcada (26d) per on s'accedia a una estança (26E) encaixada entre ambdós estudis. Aquest arc (27d) queda localitzat actualment a la planta baixa de l'edifici i ocupa la paret del fons de l'estudi (27F) i el magatzem de construcció (27E). Tornant al pati d'entrada, l'escala principal (26e) era de pedra i arrencava amb sis esglaons adossats a la paret mitgera de l'*Unitat 3* fins un primer replà, des d'on es pujava vers l'habitatge ubicat a la planta superior. Sota l'escala hi havia un pou amb un brocal de pedra construït d'una peça (26f) i també hi era oberta una porta (26g) que donava a l'estable de la casa (26F). L'estable disposava de dues finestretes (26h) obertes per sobre el tram d'escala. Al costat del segon estudi hi havia ubicada una botiga (26G) que limitava per la seva banda nord-oest amb l'estable i obria porta al carrer de Correu Vell. Aquesta botiga disposava d'un sostret o altell (26i) que ocuparia la crugia posterior adossada a l'estable.

En arribar al pis superior hi havia disposada la porta principal de l'habitatge (28a), per on s'accedia directament a una sala de grans dimensions i sostre alt denominada la *sala gran o de l'Arch* (28A). El traçat d'aquest arc és perfectament visible actualment en el nivell segon de la finca (31a), que correspondria al nivell més alt del doble espai d'aquesta sala principal d'accés. Aquest edifici era construït amb tres crugies principals, ocupant aquest arc la part central de la construcció. Actualment aquest espai és dividit en vertical i horitzontal (29a), i n'és difícil el seu immediat reconeixement.

Aquesta *sala de l'Arch* disposava, a la part superior del mur que limitava amb el pati, de quatre arcs grans sense portes ni finestres (30a). Sobre el mateix mur hi havia oberta una porta (28b) que donava accés a l'escala (28c) que pujava a la porxada (30A), ubicada en el pis superior. Per la banda del carrer de Correu Vell, aquesta sala prenia llum a través d'una finestra alta molt antiga que era una lluernia (30f) i a través d'una gran finestra *feta a l'antiga* (28d) amb dos pilarets de pedra primis i tancada amb portes que ja eren, en aquell moment, molt velles.

Aquesta *sala de l'Arch*, pel cantó del carrer del Regomir tenia oberta una finestra amb balustres de fusta a la part baixa (28e) i una porta (28f) per on s'accedia a la *resala* de la casa (28B). Ambdues obertures es localitzen actualment a la planta primera de la

casa, estan construïdes amb brancals de pedra i presenten l'aspecte de donar a un espai exterior (29c-29d). La *resala* obria dues finestres (28g) i un balcó (28h) al carrer del Regomir i una finestra (28i) al carrer del Correu Vell. A la banda més propera al seu accés, hi havien dues escales (28j). L'una que baixava al primer estudi ubicat a la planta inferior i la segona que pujava al pis superior. Al fons de la *resala*, hi havia ubicat un *aposeno o cambra* (28C) que donava finestra al carrer del Regomir (28k) i accés a un *passadís* (28D) adossat a la mitgera de la *Unitat 3*.

Aquest passadís anava des de la cambra del carrer de Regomir fins a la cambra de l'alcova de l'altra banda de la casa i era cobert amb arc i tancat per la banda del pati amb paret. La *cambra de l'alcova* (28E) obria finestra al pati (28l) i disposava d'una escala de cargol (28m) per pujar al pis superior .

Tornant a la *sala de l'Arch*, a la banda nord-est hi havia oberts dos portals. El primer (28n), més proper a l'entrada, era de pedra picada i donava a una habitació fosca que era el *pastador* (28F). Des del *pastador* s'accedia a la cambra de l'alcova abans descrita.

El segon portal (28o), més proper al carrer del Correu Vell, donava accés a la *cuina* (28G). Aquesta disposava d'una finestra gran oberta al carrer del Correu Vell, *feta a l'antiga* (28p) amb un pilaret de pedra al mig i unes portes que la tancaven. Aquests dos portals coincideixen actualment amb dos portes, una oberta de pas (29e) i la segona tapiada (29f).

A través de les dues escales, una des de la sala de l'Arch (28b) i l'altra des de la *resala* (28c), s'accedia a la porxada ubicada al pis superior (30A). Aquesta era ubicada a la banda del carrer del Regomir, limitava amb *la Unitat 3*, propietat de la família Massanés. La coberta de la porxada era construïda amb una jàssera gran que sustentava la major part de la teulada, la qual era composada de bigues, cabirons i llates. Des de la porxada es pujava al terrat possiblement ubicat sobre la *sala de l'Arch*. Limitant amb la porxada, a la banda de la cantonada amb el carrer de Correu Vell, hi hauria bastida la torre del casal (30D), alçant-se com una veritable fortalesa urbana. Aquesta torre, seguint la tipologia del gòtic civil a Barcelona, disposaria de finestres geminades per on rebria llum i ventilació. A la façana principal del carrer del Regomir, a l'alçada del segon pis, hi resta actualment construïda una finestra gòtica (31c), coincidint amb la zona i nivell de la citada torre (30h). A la crugia de la casa que limitava amb la Unitat 1, hi havia disposats uns *aposenos* i un rebostet (30C), al qual s'hi accedia des de l'escala de cargol que pujava des de la cambra de l'alcova.

La sala de l'Arch (30B) era coberta amb un embigat de fusta en sentit transversal a l'arc (30d) de l'estança, recolzat sobre mènsules de pedra (30e). En aquest segon nivell és on actualment es poden observar les restes de moltes de les mènsules de pedra (31b) i també és en aquest nivell, on l'arc de pedra (31a) queda totalment identificable.

1.2) Restitució arquitectònica en el segle XVII. Unitat 3.

a) Moment històric.

Aquesta anàlisi permetrà restituir els espais existents de l'actual finca del carrer del Regomir 11-19 a mitjans del segle XVIII, moment en què les antigues finques persistien encara com unitats independents. La reinterpretació es realitza sobre la *Unitat 3* del conjunt.

b) Documents notarial utilitzats.

Document publicat 27 (DP-27)

AHPB. Ramon Vilana Perlas, llibre d'inventaris 1677-79, 23 febrer 1679.

Document publicat 28 (DP-28)

AHPB. Isidre Famades, 37è manual, 15 i 16 de novembre 1708.

c) Objectius.

Aquest dos documents permeten identificar arquitectònicament la *Unitat 3* l'any 1679, propietat d'Onofre Massanés i posteriorment del seu fill Salvador Massanés, abans de ser venuda a Ramon de Vilana i Perlas i annexionada a la resta de la construcció de la cantonada. (Veure comentari bibliogràfic).

d) Resum del contingut dels documents presentats.

AHPB. Ramon Vilana Perlas, llibre d'inventaris 1677-79, 23 febrer 1679.

Aquest document correspon a l'"*inventari de la heretat y bens que foren del honorable Massanes mercader*". Així és com es defineix a l'*inventari post mortem* dels béns d'Onofre Massanés, redactat pel notari de Barcelona Ramon Vilana i Perlas el 23 de febrer de 1679. La família Massanés residia a la casa ubicada al carrer del Regomir entre l'actual Regomir 7/9 i la casa de la cantonada propietat al 1679 de Ramon Vilana i Perlas comprada a Estàsia Ros i Millas l'any 1672, definida en aquest treball com *Unitat 2*. L'antiga propietat d'Onofre Massanés, tot i que va ser posteriorment renovada i modificada, i va patir moltes transformacions al llarg d'aquests últims segles, encara avui en dia en resten identificables algunes de les seves estructures originàries. La naturalesa del document descriu els béns continguts a cadascuna de les estances de la casa, podent assolir tant sols una aproximació a la distribució o estructura de l'habitatge a partir de l'enumeració i ubicació de les mateixes estances que encapçala la llista de béns inventariats.

AHPB. Isidre Famades, 37è manual, 15 i 16 de novembre 1708.

Salvador Massanés de Ribera, fill del difunt Onofre Massanés, abans de la venda de la seva propietat a Francesc de Vilana i Perlas l'any 1711, havia fet obres de reforma a la casa descrita en el *inventari post mortem* del seu pare. Aquell inventari va ser redactat en el seu moment pel notari Ramon Vilana i Perlas, pare del que serà el seu nou comprador. Aquest document és interessant ja que descriu l'obra realitzada a la casa de Salvador Massanés. Els diferents mestres professionals en el ram de la fusta, ferro i obra, dicten la relació de la feina realitzada i això proporciona una descripció concreta de les parts intervingudes: sostres, fals sostre, obertures, murs, etc.

e) Restitució arquitectònica i identificació sobre l'estat actual.

Per la planimetria veure Apèndix 4.

Plànol 25. Entorn de Regomir 11-19. Restitució arquitectònica en el segle XVII.

Plànol 26. Regomir 11-19. Unitat 3. Restitució arquitectònica en el segle XVII. P.B.

Plànol 27. Regomir 11-19. Unitat 3. Identificació segle XVII sobre estat actual. P.B.

Plànol 28. Regomir 11-19. Unitat 3. Restitució arquitectònica en el segle XVII. P.1a.

Plànol 29. Regomir 11-19. Unitat 3. Identificació segle XVII sobre estat actual. P.1a.

Plànol 30. Regomir 11-19. Unitat 3. Restitució arquitectònica en el segle XVII. P. 2a.

Plànol 31. Regomir 11-19. Unitat 3. Identificació segle XVII sobre estat actual. P.2a.

Primerament s'exposen les conclusions extretes de l'*inventari post mortem* d'Onofre Massanés obtenint una primera aproximació de la distribució original de l'estructura de la *Unitat 3*. Posteriorment s'indicaran les millores realitzades pel seu fill. El seguiment

gràfic de les descripcions s'ha de realitzar amb els dos plànols de planta -Restitució i Identificació- corresponents a cada nivell (Planta Baixa-Plànols 26 i 27-, Planta 1a.-Plànols 28 i 29- i Planta 2a.-Plànols 30 i 31).

L'accés principal a la residència d'Onofre Massanés es realitzava a través de portal d'arc de mig punt o *portal rodó* (26k). El portal donaria a un vestíbul o zaguan (26H) que es relacionaria amb el pati de l'antiga residència (26I), que coincidiria amb l'actual pati d'accés a la finca (27I). Entrant a mà esquerra del vestíbul, hi hauria ubicada una botiga (26J), coincidint amb la zona de l'actual bodega (27A) de la qual no disposem dades ni del seu abast ni de la seva profunditat. En aquest document no s'identifica la zona ocupada per l'estudi de Josep Maria Subirachs (27L). Entre el portal d'accés de la Unitat 3 (26k) i el portal d'accés de la Unitat 2 (26a) hi havia disposats dos estudis (26K i 26L) que prenien llum del carrer a través de dues finestres que ocuparien l'espai de l'actual vestíbul (27M) i floristeria (27B).

L'escala (26I) pujava fins el pis superior on hi havia situat l'accés a l'habitatge (28q), que donava directament a la *sala gran* (28H). Aquesta sala gran disposaria d'una doble alçada descrita en posteriors intervencions i una vidriera que donava al pati (26r). Aquesta sala va ser posteriorment dividida en vertical i horitzontal, resultant actualment difícil el seu reconeixement. Actualment en el pis superior es poden veure les mènsules de pedra sobre les que recolzaven les bigues de fusta d'aquest noble espai (30j-31g). De la sala gran es passava a la *resala* (28I) de la casa, que obria tres finestres (28s) al carrer del Regomir. Des de la citada sala s'entrava a un *aposeno* (28J) que també treia finestra (28t) al carrer del Regomir. Al costat de dit aposento hi havia un segon aposento (28K) que obria finestra (28u) a l'escala o pati de la casa i comunicava amb el menjador (28L).

El menjador comunica a través de dues portes amb la sala gran i amb el *celobert* (28M). Aquest celobert ocuparia l'espai de l'actual *pati de la botiga dels bolsos* (29A) que avui en dia és ocupat per diverses construccions (29h). Vint-i-set anys després, sense haver anomenat cap canvi en el mateix, aquest celobert rep el nom de *terraplè*, fet que fa pensar que l'espai ocupat actualment per l'estudi de Josep Maria Subirachs era colgat de terra, constituint un pati o celobert, comunicat amb la planta residencial.

Segons la descripció serien dos més les cambres o *aposenos* que donarien al citat celobert. El *primer aposento* (28N) comunicaria a través d'una porta (28w) amb el terraplè i el *segon aposento* (28 O) hi comunicaria amb una altra porta (28x) afrontada a la del menjador. En aquesta zona s'hi ubica un *guardaroba* (28P) i, al seu costat, un altre *aposeno* (28Q).

Els *aposenos* i *guardaroba* ocuparien el cos de l'edifici més baix que es disposa entorn el pati interior (29B). La zona ocupada pel tercer aposento podria haver ocupat un espai que va ser tapiat a mitjans del segle XX i que posteriorment va ser enderrocat al fer les obres de rehabilitació del pati interior d'illa (29C)

En el segon pis, la residència disposava també d'una porxada (30G), que havia de donar al carrer del Regomir. L'accés a la porxada no es descriu. Actualment a la façana principal de la finca hi ha encaixades tres columnes de secció quadrada (31d), que s'identifiquen, pel nivell de col·locació i ubicació com possibles elements integrants d'aquella porxada (30k), tot i que la columna més propera a la finca d'Estàsia Ros quedaria dins els límits d'aquesta finca veïna. Això fa pensar, que tal vegada aquesta columna va ser traslladada de lloc quan es va obrir el balcó disposat sobre el portal principal barroc. En el mur sud-oest de l'actual pati d'accés, s'hi poden veure incorporades dues estructures corresponents a dos cares de pilars de pedra (31e) que coincidirien amb la ubicació de la porxada. Seguint el ritme dels existents i restituint els

pilars que faltarien (30m), es pot arribar a entendre una zona de porxada (30G) amb un possible doble porticat en paral·lel. Aquest casal també disposaria de la torre, ubicada a la banda nord-oest de l'edifici. A la façana del carrer del Regomir s'hi reconeix una part de finestra gòtica (31f) que, per la ubicació i el nivell on és disposada, podria ser una de les obertures de la citada estructura (30n).

Salvador Massanes de Ribera entre l'any 1706 i 1707 realitza un conjunt de millores a la casa. El *memorial* de la feina realitzada per part de cada operari, aportarà noves dades a la reinterpretació la *Unitat 3* o en completarà la descripció.

La reforma més significativa que realitzà Salvador Massanés fou transformar les finestres que donaven al carrer del Regomir en balcons (28y). Una altra millora fou obrir tres portals (28z) en l'apostento que dona al celobert. Es disposà un fals sostre en l'apostento que dona a l'escala (28K) i un segon fals sostre a la cambra del terraplè (28N), construïts amb canyís, guix blanc i guix negre. Es col·locaren varies portes interiors i les portes i dels balcons, tota la fusta utilitzada era de melis. Es va construir de nou la teulada que vessava al pati (30j), disposada sobre l'apostento que hi obria finestra i s'instal·laren canals per recollir l'aigua de pluja.

Veiem, doncs, com Salvador Massanés va realitzar una obra de millora, que tenia com a finalitat conferir a la residència un ennobliment propi de l'època.

2) Restitució arquitectònica l'any 1714.

a) Moment històric.

Aquesta anàlisi permetrà restablir els espais existents a l'actual finca del carrer del Regomir 11-19 l'any 1714, moment en què les tres *Unitats* o finques adquirides progressivament per la família Vilana-Perlas configurava una residència de dimensió considerable, pròpia d'una de les famílies més influents del moment a la ciutat. La reinterpretació es realitza sobre la *Unitat 2* i la *Unitat 3* ja que la *Unitat 1* va ser segregada i substituïda per un edifici nou.

b) Documents notarial utilitzats.

Document publicat 29 (DP-29)

AHPB, Geroni Casetas, 15è manual, 20 i 21 de juny 1704.

AHPB. Salvador Pi, 1er. manual 1711, 31 agost 1711.

Document consultat.

Document publicat 30(DP-30)

AHPB. Josep Llaurador i de Çatorra, 29è. manual, 21 setembre 1711.

Document publicat 31 (DP-31)

AHPB. Ignasi Teixidor, 15 è. manual, 29 gener 1713.

c) Objectius.

L'objectiu de l'anàlisi d'aquests documents és reinterpretar arquitectònicament l'actual finca del Regomir 11-19 en el moment en què ja constituïa jurídica i formalment una sola residència, fruit de les successives unions de les *Unitats 1 (actualment substituïda), Unitat 2 i Unitat 3*.

d) Resum del contingut dels documents presentats.

AHPB, Geroni Casetas, 15è manual, 20 i 21 de juny 1704.

Aquest document correspon a l'inventari que es va realitzar a l'immoble habitat per Francesc Vilana i Perlas l'any 1704, com a conseqüència del registre que va patir, en ser acusat per les tropes borbòniques de voler entregar la ciutat de Barcelona als austriacistes. Aquest document va ser redactat pel notari de Barcelona Geroni Casetas (1689-1729) el dia 20 i 21 de juny de l'any 1704. Francesc de Vilana i Perlas, fill de Ramon de Vilana i Perlas habitava la casa que va resultar de la unió de l'antic habitatge familiar, anteriorment propietat del compte de Robres situada al carrer del Correu Vell (*Unitat 1*) amb la casa veïna que feia cantonada amb el carrer del Regomir, adquirida l'any 1672 a Estàsia Ros i de Millas (*Unitat 2*). La part de casa corresponent a l'antic habitatge del compte de Robres, va ser substituïda per un edifici de fàbrica recent noucentista. La part de l'antic habitatge d'Estàsia Ros descrita en el corresponent document de compra (AHPB, Marià Rufasta, manual del 4 de febrer 1672) és encara, avui en dia, identificable, tal com s'ha vist a l'anterior apartat.

Aquest exercici fa referència a aquest document, ja que descriu molt acuradament els béns immobles existents a cada cambra o estança de la residència, convertint-se en una veritable font documental dels mobles, estris de cuina, vestimentes, ornaments, etc. que vestien les cases de les famílies benestants barcelonines del moment. Per resoldre la reinterpretació de la finca estudiada, l'exercici no es recolza en aquest document, ja que la meitat de la finca inventariada va desaparèixer (*Unitat 1*), i, per tant, proporciona poques dades sobre l'estructura actual persistent.

AHPB. Salvador Pi, 1er. manual 1711, 31 agost 1711.

Document redactat pel notari de Barcelona Salvador Pi el 31 d'agost de 1711. El document estableix la venda de la casa propietat de Salvador Massanés a favor de Ramon de Vilana i Perlas. El document descriu la venda en llatí. Amb aquesta adquisició Ramon Vilana Perlas és propietari d'un conjunt de propietats contigües que li permetran, en unificar-les, aconseguir una finca o residència de dimensions molt grans, ubicada a la cantonada entre el carrer del Regomir i el carrer del Correu Vell, estenent-se per la banda de la baixada del Regomir fins gairebé l'antic portal romà i per la banda del carrer de Correu Vell fins l'actual carreró d'en Groc. En aquest document es descriu que Vilana Perlas era ja marquès de Rialp.

AHPB. Josep Llaurador i de Çatorra, 29è. manual, 21 setembre 1711.

Document redactat pel notari de Barcelona Josep Llaurador i de Çatorra el 21 de setembre de 1711. El document descriu les obres que es volen realitzar per unificar la finca adquirida a Massanés amb la de la cantonada.

AHPB. Ignasi Teixidor, 15 è. manual, 29 gener 1713.

Document redactat pel notari de Barcelona Ignasi Teixidor, el 29 de gener de 1713. Descriu les obres de reforma realitzades per unificar funcionalment la casa de l'anterior propietari Massanés (*Unitat 3*) amb la resta de la propietat de Vilana Perlas, ubicada a la cantonada del carrer del Regomir i el carrer de Correu Vell, i resultat de l'anterior unió de la casa d'Estàsia Ros (*Unitat 2*) i la casa del comte de Robres (*Unitat 1*). Aquest document conté els amidaments detallats del conjunt de partides que cada mestre professional realitzà. Redacten memòria i realitzen amidaments el *mestre de cases*, el *mestre fuster* i es detalla el material i la feina realitzada pels diversos *escultors*, *picapedrers* i *pintors*. En els documents anteriors analitzats, l'actual carrer del Correu Vell no disposava de nom propi i era nombrat en referència als carrers veïns: "(...) carreria qua recte llur de dicto vico de regomiro ad (...) furnum de viladecols (...)"; a la data de la redacció del document, gener de 1713, l'actual carrer de Correu Vell ja disposava de nom propi: "*in Civitate Barna in vieci (...) Regumir et Carrero del Carreu (...).*"

e) Restitució arquitectònica i identificació sobre l'estat actual.
Per la planimetria veure Apèndix 4.

Plànol 32. Entorn de Regomir 11-19. Restitució arquitectònica l'any 1714.
Plànol 33. Regomir 11-19. Unitat 2 i 3. Restitució arquitectònica l'any 1714. PB.
Plànol 34. Regomir 11-19. Unitat 2 i 3. Identificació sobre estat actual. PB.
Plànol 35. Regomir 11-19. Unitat 2 i 3. Restitució arquitectònica l'any 1714. Planta 1a.
Plànol 36. Regomir 11-19. Unitat 2 i 3. Identificació sobre estat actual. Planta 1a.
Plànol 37. Regomir 11-19. Unitat 2 i 3. Restitució arquitectònica l'any 1714. Planta 2a.
Plànol 38. Regomir 11-19. Unitat 2 i 3. Identificació sobre estat actual. Planta 2a.

El seguiment gràfic de les descripcions s'ha de realitzar amb els dos plànols de planta -Restitució i Identificació- corresponents a cada nivell (Planta Baixa-*Plànols 33 i 34*, Planta 1a.-*Plànols 35 i 36* i Planta 2a.-*Plànols 37 i 38*).

En adquirir el casal de Salvador Massanés, Vilana Perlas va iniciar les obres d'unificació d'aquesta finca amb les de la cantonada. A la Planta Baixa l'obra més important va consistir en unir el dos antics vestíbuls i construir-ne un de nou, tan gran com ho permetés el terreny (33A) i dotar la finca d'un nou portal d'accés (33a).

L'escultura que ornamenta el nou portal d'accés va ser realitzada pels *mestres escultors Marià Montanyana i Lluís Bonifàs* i la pedra va ser proporcionada pel mestre anomenat *lo Sant Pare*. Aquest portal s'ha convertit actualment en la peça més representativa de la imatge de la finca (34a).

Per aconseguir el nou vestíbul o *zaguán*, es va enderrocar la paret mitgera entre ambdues finques des del nivell de carrer fins a la teulada i també els murs transversals al carrer, que configuraven els estudis, l'entrada i la botiga de la finca de Massanés. Els dos antics patis varen configurar la part central (33B) de la nova estructura d'accés. Els murs es varen substituir per deu arcs nous de pedra que donaven amplitud i homogeneïtat al conjunt. Tres dels arcs construïts varen ser bastits a la primera crugia perpendiculars al carrer de Regomir (33b); tres més paral·lels al mur de tancament de la façana (33c) separant la primera crugia dels antics patis; dos més de menor llum relacionaven ambdós patis (33d); un altre va ser disposat al fons del pati d'accés, afrontant al nou portal principal (33e) i l'últim es va obrir per relacionar el pati d'entrada amb l'antic espai d'accés de la casa de Massanés (33f). L'arc afrontat en aquest últim, a l'altra banda de l'estructura del nou *zaguán*, ja existia i va quedar directament incorporat al conjunt (33g). A la part posterior de la Planta Baixa, darrera l'escala, hi havia disposada la cuina (33C).

Actualment en el pati d'accés a la finca s'hi poden veure construïts tres d'aquests arcs de pedra (34b-34c-34d) i el quart de menor llum que comunica amb la floristeria (34f). Dins el local de la floristeria, apareix el segon arc paral·lel a la façana (34e) i el segon arc de menor llum (34g) que comunica amb les actuals dependències del barber. El tercer arc paral·lel a la façana quedaria atresorat, segons el propietari, sota el revestiment de parets de la barberia (34h).

Es va enderrocar l'antiga escala de la finca de Massanés i el *moler* anomenat *lo Rector* va proporcionar els sis esglaons de pedra nous (33h) que menaven des del nou pati d'entrada fins un primer replà (33i), configurant un balcó vers la part central de l'espai d'entrada o *zaguán*. Aquest replà o balcó quedava sota la crugia existent entre ambdós patis. A partir del replà, l'escala seguia pujant recta fins arribar al pis superior (33j). Aquesta era configurada per onze esglaons de pedra proporcionats pel *moler* anomenat *lo Sant Pare* i era coberta amb estructura de bigues i llates de fusta.

Figura 147. Entorn de la finca del carrer del Regomir nº 11-19. Restitució arquitectònica en el segle XVII. Veure detall Plànol 25, Apèndix 4.

Figura 148. Entorn de la finca del carrer del Regomir nº 11-19. Restitució arquitectònica l'any 1714. Veure detall Plànol 32, Apèndix 4.

Al capdamunt de l'escala s'hi trobava l'accés principal a l'habitatge (35a), que donava directament a l'abans descrita *Sala de l'Arch* (35A). En aquesta Planta Primera, la part de la residència que donava frontispici al carrer del Regomir, es distribuïa en quatre habitacions o *aposentos* (35B,35C,35D,35E).

El terra d'aquesta franja residencial es va enrajolar de nou per igualar el paviment i es va construir fals sostre a totes les estances. El fals sostre (35f) sempre era construït amb estructura d'encanyissat i acabat de guix negre i guix blanc. A l'estança existent a la cantonada amb el carrer del Correu Vell (35B) es va convertir la finestra que donava al carreró en balcó (35b), es va tapiar la finestra que donava al carrer del Regomir (35c) i es va eliminar l'escala que pujava al pis superior. L'estança següent (35C) disposava de dos balcons al carrer Regomir. La següent (35D), ja dins l'antiga *Unitat 3*, també disposava de dos balcons, situats sobre el portal principal d'entrada a la casa. L'última estança (35E) disposava d'una finestra convertida també en balcó en aquesta darrera intervenció. Un dels balcons de la segona estança, es va haver de traslladar uns 80 cm. (35d), segurament per compondre la façana respecte al nou portal d'accés.

A la façana, actualment s'hi identifiquen les obertures d'aquesta última intervenció. Al carrer de Coreu Vell apareix el balcó (36a) com a resultat de la transformació de l'antiga finestra. A la façana del carrer de Regomir, apareixen les tres obertures dels balcons propers a la cantonada, convertits actualment en finestres (36b) i la finestra tapiada, que posteriorment es va tornar a obrir (36c). A la banda de façana més propera a la capella de Sant Cristòfol, s'identifiquen les obertures dels tres balcons resultants l'any 1714 (36d).

La sala gran de la casa de Massanés ara queda definida com a *saló principal* (35F) de la nova residència. En aquesta estança es va tapiar l'antic accés a l'habitatge (35h) i es va convertir en balcó (35g) la finestra gran que hi havia. Aquesta intervenció actualment és clarament visible en la façana del pati. Posteriorment el balcó s'empetí (36f) i la finestra encara apareix tapiada (36g). S'ennoblí aquest saló principal enrajolant-la de cairó, construint-hi cornises, floró i fals sostre. La tarja, les cornises i les cantonades varen ser daurades pel daurador *Geroni Planella*. S'obriren cinc finestres altes (37n-37o-37p) i cinc de fingides (37q), realitzà l'obra de pintura el pintor *Joseph Vives*. En aquest saló principal també s'hi disposà una escultura realitzada pel mateix escultor del portal, el mestre Montanyana.

A la peça disposada sobre el replà de l'escala (35G) es va fer nova la xemeneia (35i). A l'estança immediata (35H), que donava al terraplè, es va obrir un portal (35j) que comunicava amb la *Unitat 2* i s'hi construï també el fals sostre.

En el document analitzat, el terraplè del primer pis és definit com *terraplè dels tarongers* (35l). En les cases benestants barcelonines era usual la plantació de tarongers en el pati posterior existent a la casa, ubicat a planta primera i comunicat amb la part principal de la residència. Segons la descripció, la cuina (33C) es trobaria situada sota d'aquesta última estança, coincidint amb la zona de l'actual porteria (34K).

La descripció no defineix la part de residència corresponent a la *Unitat 1* però això no és estrany ja que aquesta zona ja havia sofert els canvis necessaris per unir-se a la *Unitat 2* de la cantonada.

A la Planta Segona, el frontispici del carrer del Regomir és ocupat per habitacions o *aposentos* (37C,37D,37E,37F), sense descriure en cap moment la possible ubicació de la porxada. En aquestes habitacions es varen construir diferents obertures. Es van obrir dos finestretes (37a) vers el *Saló de l'Arch* i dos finestres altes amb gelosia (37d)

donant al saló principal. Es van obrir dos finestres (37e) vers el pati de la *Unitat 3*. Actualment des del pati es visualitza la construcció de dues finestres simètriques, una de tapiada (38a) i l'altra d'empetitida (38b).

Es va fer un balcó (37f) vers l'antic *saguán* de la *Unitat 2*. Aquesta obertura estaria construïda sobre la porta que abans menava vers el passadís de connexió de l'antiga casa. Aquesta obertura per les seves característiques i ubicació, pot correspondre al portal d'accés d'un dels habitatges d'aquest nivell (38d).

En aquesta Planta Segona, es va construir també una secreta. A l'estança per on s'accedia a les habitacions que composaven el frontispici del carrer del Regomir (37G), es va construir un balcó (37h) vers el pati de l'*Unitat 3*, un altre vers el terraplè (37i) i es va obrir una porta que comunicaria amb la casa antiga salvant el desnivell amb quatre esglaons (37j). La majoria de sostres es varen embigar de nou i s'hi va instal·lar un fals sostre.

A l'apostento del costat, que també donava al terraplè i al saló gran s'hi va obrir un balcó vers el terraplè (37l) i una finestra vers el pati d'entrada (37m). Aquesta última finestra estaria disposada i construïda seguint la tipologia de les altres dues obertes en el mur afrontat del pati (37e).

En el *saló principal* es varen obrir cinc finestres altes i es van reproduir cinc de fingides. Tres de les cinc obertures, el document descriu, eren obertes des de les estances o *apostentos* adossats (37n-37o). Des de l'exterior es visualitzen les restes d'unes obertures de forma circular que coincidirien amb el nivell alt del saló principal (38h). La ubicació d'aquestes dues finestres obertes a l'exterior (37p), juntament amb les altres tres obertes vers les estances contigües, completarien el conjunt de les cinc finestres obertes descrites. Les altres cinc finestres *fingides* (37q), estarien reproduïdes sobre la resta del parament restant de la sala, configurant el conjunt escènic desitjat.

En la *Sala de l'Arc* romandrien els quatre grans arcs (37t) i la lluernia (37u) descrits l'any 1672.

Les obertures que composarien la Segona Planta de la façana del carrer del Regomir són actualment identificables. Els primers *apostentos* més propers a la cantonada, disposarien de dos balcons nous (37b) i un de tercer (37c) que ja hi era construït. Aquest últim segurament seria el més proper a la cantonada, coincidint amb la ubicació de l'antiga torre de l'edifici. La zona de la finca més propera a la capella de St. Cristòfol, corresponent amb l'antiga Unitat 3, hi serien disposats dos balcons (37r) que completarien la composició de la nova façana.

Segons es desprèn de la reinterpretació arquitectònica del 1714, les dues sales principals, amb el seu doble espai o gran alçada i els dos patis existents, provocarien un tall a la circulació de la Planta Segona, entre el frontispici del carrer del Regomir i la part posterior de la casa. La comunicació es realitzaria tan sols a través de la peça existent entre ambdós patis (37G).

Gràcies al llistat de les partides d'obra descrites en el document, es coneixen els diferents materials de construcció utilitzats, així com també els diferents professionals que intervingueren en el procés de l'obra.

Els materials més emprats en la realització dels treballs del ram de paleta foren: calç, guix blanc, guix negre, rajoles comunes i ordinàries, rajoles valencianes, teules, encanyissat, aiguacuit i pedra. L'obra consistí bàsicament en unificar l'espai, terres i sostres, consolidar o substituir algun tros de teulada i fer alguna obra de modificació

interior ja que la casa de Massanés havia estat reformada pocs anys abans, tal com ja s'ha descrit en l'apartat anterior.

En el ram de paleta varen intervenir distints graus d'operaris: *mestres de cases, fadrins, manobres i aprenents*. Durant els mesos que durà l'obra, el treball va ser dirigit per diversos mestres de cases: el *mestre Torner*, el *mestre Millas*, el *mestre Tintorer* i el *mestre Odena*. Els treballs de fusteria també foren importants i varen ser realitzats pel mestre fuster *Jaume Vendrell*. La feina del mestre Vendrell va consistir bàsicament en construir les portes del portal nou d'accés a la casa, anivellar sostres i paviments de tots els *zaguans*, construir i instal·lar portes noves a l'interior de la casa i a l'escala, posar bigues i llates a la coberta de la citada escala i embigar i enllatar de nou molts dels sostres. Els materials més utilitzats per a la realització dels treballs del ram de fuster foren: *quadrats, cabirons, llates, claus, costes, pots d'albi i aiguacuit*. La fusteria també va ser realitzada per distints graus d'operaris: *mestre fuster, fadrins i aprenents*. Altres professionals que varen intervenir a l'obra varen ser els molers, dos escultors, el pintor, el daurador, el *clauetayre* i els *encanyissadors*.

La residència aconseguida amb aquestes millores era un habitatge de grans dimensions amb les característiques i el confort propi de les famílies benestants de l'època. Actualment, els espais resultants d'aquell esforç resten en part identificables, atresorats dins el conjunt de les noves estructures posteriorment sobreposades.

El fet que l'antic portal d'entrada de la Unitat 3 de Massanés no estigués afrontat amb el pati principal (el tapien i construeixen el nou de fonament) fa pensar que no hi era perquè l'espai ocupat pel pati fora antany un *espai públic o de pas*, molt abans de colgar-lo de terra per fer el terraplè descrit en les anteriors descripcions.

Aquesta és la reinterpretació arquitectònica de la residència de la família Vilana Perlas l'any 1714, corresponent en part al casal que avui en dia encara existeix identificat com Regomir nº 11-19.

Per finir la interpretació en planta d'aquest tros de teixit urbà estudiat, vull creuar la informació de Protocols amb la localització de l'antic vial que circularia pel bellmig d'aquesta finca, interpretació que s'ha després de l'exercici d'estratigrafia presentat en el capítol segon de la tesi. La tipologia i la ubicació d'aquestes obertures localitzades a la planta baixa de la finca són anteriors a la construcció de l'antic jardí disposat a la Planta Primera de la residència dels Massanés o dels Vilana-Perlas, actualment transformat en el pati de llums 2 de la finca. Les terres d'aquest jardí varen colgar durant segles l'espai ubicat enfront de les obertures localitzades, i van ser retirades posteriorment en el moment de l'habilitació de la Planta Baixa i de la conseqüent construcció del forjat del pati. Actualment el pati de Planta Primera és cobert per una uralita que desfigura totalment l'antic espai obert existent.

Aquest fet va donar una possible resposta a la incògnita que se'm va plantejar en analitzar una descripció molt concreta continguda en la documentació de l'Arxiu de Protocols. En el moment que Vilana-Perlas l'any 1713, unifica la Unitat 2 i la Unitat 3 construint un *saguán tant gran com permetés el terreny*, la documentació descriu que es tapiava la porta d'accés a l'antiga residència de Salvador Massanés de Ribera -Unitat 3- i se n'obra una altra *de fonament*, corresponent a l'actual portal barroc de la finca. La pregunta que se'm plantejava era la següent:

¿Per què l'antic accés a la casa d'Onofre Massanés, posteriorment propietat del seu fill Salvador Massanés, no era construït en el lloc on posteriorment s'hi va construir el portal barroc? Aquesta fora la situació correcte de l'antic accés, ja que aquest hagués donat directament al pati d'entrada de la família Massanés. Però no va ser així, l'antic

accés era construït en un lateral. Això només es comprèn, si l'espai ocupat posteriorment pel pati dels Massanés i actualment pel pati principal d'accés a la finca, fora antigament un espai públic, sense poder ser ocupat per un ús privat. Aquest fet justificaria la ubicació desplaçada de l'antic portal dels Massanés l'any 1679, que es va mantenir en el mateix lloc fins a la realització de les obres a l'any 1713 (*Plànol 51*, Apèndix 4). En el moment d'amortitzar l'espai de l'antic vial, un tram va ser colgat amb terra per construir el jardí a la planta superior i el tram més proper al carrer del Regomir va ser transformat en espai privat, i va passar a configurar el pati d'entrada abans descrit.

En la presentació del diagrama estratigràfic (*Plànol 48*, Apèndix 4), s'han identificat els diferents moments constructius resultants amb les èpoques definides amb la informació de Protocols, fet que confirma un cop més, la viabilitat del creuament de dades utilitzat.

3) Transformació de la finca durant els segles XIX-XXI.

a) Moment històric.

Aquesta planimetria mostra els espais existents actualment a la finca del carrer del Regomir nº 11-19. A partir de 1714, l'edifici no va deixar de patir modificacions. La casa ben aviat va ser subdividida i ampliada en altura arrel del procés de densificació que s'inicià després de l'enderroc del 17% dels habitatges de la ciutat per aixecar la Ciutadella ¹¹.

b) Documents notariais utilitzats.

AHPB. Tomàs Guasqui Brull, Llibre d'inventaris, 1728-1744, 22 març 1734.
Document consultat.

AHPB. Josep Bosom Grosset, Primer llibre de testaments, 1728-1751. 17 juliol 1745.
Document consultat.

c) Objectius.

L'objectiu és veure les transformacions que ha sofert l'edifici en aquests dos últims segles, el qual ha estat recrescut i subdividit, conferint-li la forma complexa i laberíntica que presenta. L'estructura actual és la que arribarà a l'arquitecte per iniciar el procés de projectació. Els plànols són presentats a l'apartat dels Aixecaments (*Plànols 7-12*).

d) Resum del contingut dels documents presentats.

Descripció actual.

e) Restitució arquitectònica i identificació sobre l'estat actual.

Per la planimetria veure Apèndix 4.

Plànol 7. Regomir 11-19. Situació actual de la finca. P. B.

Plànol 8. Regomir 11-19. Situació actual de la finca. P. 1a.

Plànol 9. Regomir 11-19. Situació actual de la finca. P. 2a.

Plànol 10. Regomir 11-19. Situació actual de la finca. P. 3a.

Plànol 11. Regomir 11-19. Situació actual de la finca. P. 4a.

Plànol 12. Regomir 11-19. Situació actual de la finca. P. Coberta.

Actualment la casa presenta una única entrada, el portal barroc, el pati de l'antic casal d'Onofre Massanés és l'únic espai de vestíbul de la finca, havent tapiat o tancat els arcs que proporcionaven transparència i profunditat a l'espai d'entrada o zaguán de 1714. Es va construir una nova escala de veïns que ocupà part del pati de l'antiga casa d'Estàsia Ros i que actualment ha quedat com a pati de llums interior de la casa.

Les dues sales principals de la residència de 1714, originàriament representatives d'ambdues finques medievals, varen ser subdividides en alçada i redistribuïdes per obtenir les petites estances del nou conjunt d'habitatges disposat.

S'eliminaren les taulades i es va fer créixer la finca en alçada, afegint-hi dues plantes més a les crugies que donen al carrer, així s'han aconseguit actualment un total de vuit locals en Planta Baixa (*Plànol 7, Apèndix 4*) i quinze unitats habitacionals distribuïdes en la resta de l'edifici. El nivell primer de la finca és ocupat per dos pisos i l'altell d'un local de la Planta Baixa (*Plànol 8, Apèndix 4*). El nivell segon de la finca és ocupat bàsicament per un pis, que durant anys va ser la residència de la *família Maluquer*, propietaris de la finca fins fa poc temps i que posteriorment va ser destinat a pensió. La resta d'aquest segon nivell va ser subdividida en quatre habitatges més (*Plànol 9, Apèndix 4*). El nivell tercer és ocupat per cinc pisos i terrats (*Plànol 10, Apèndix 4*) i el nivell quart és ocupat per tres unitats habitacionals més (*Plànol 11, Apèndix 4*).

4) Evolució arquitectònica de les façanes. Segles XVII-XXI.

a) Moment històric.

Aquest exercici proposa la interpretació arquitectònica de les dues façanes del conjunt edificat en els dos moments històrics analitzats, a través dels documents notariais. Així mateix, s'analitzen les modificacions posteriors esdevingudes.

b) Documents notariais utilitzats.

La informació de cada moment històric referent a les façanes, s'ha extret dels mateixos documents notariais que han documentat els corresponents estudis de la planta.

c) Objectius.

Aquest exercici ha de proporcionar la informació necessària per identificar cronològicament i constructivament cadascun dels elements de la façana actual en el temps. L'estudi s'aproxima a la composició de la façana de les antigues Unitats 2 i 3 i a la composició de la posterior façana unitària de 1714, per poder així entendre la lògica formal dels elements que actualment la componen. També es mostren les modificacions succeïdes al llarg del segle XIX i XX.

d) Resum del contingut dels documents presentats.

Resum dels documents presentats a l'apartat de l'estudi de les plantes.

e) Restitució arquitectònica i identificació sobre l'estat actual.

Per la planimetria veure Apèndix 4.

Plànol 39. Regomir 11-19. Façana c/Regomir en el segle XVII.

Plànol 40. Regomir 11-19. Façana c/Regomir l'any 1714.

Plànol 41. Regomir 11-19. Façana c/Regomir. Modificació arquitectònica S.XVIII-XXI

Plànol 42. Regomir 11-19. Façana c/Correu Vell en el segle XVII i l'any 1714.

Plànol 43. Regomir 11-19. Façana c/ Correu Vell. Modificació arquitectònica S.XVIII-XXI

La restitució arquitectònica de la façana de Regomir 11-19 presentada, és una aproximació a l'evolució del mur de tancament de la finca, fonamentada en el contingut de les memòries i els amidaments de les diverses partides valorades i dictades pels professionals o *mestres*, que realitzaren les obres en cada procés de transformació.

La façana del carrer del Regomir. Durant el segle XVII, la façana principal de la finca del Regomir 11-19 era distribuïda, manifestant el desenvolupament de dos casals o habitatges distints. A la façana de la planta baixa hi havia disposats els dos portals

d'entrada a ambdues cases. Aquests eren de mig punt i construïts amb pedra. Els estudis ventilaven i rebien llum per finestres distribuïdes a tot el llarg de la planta.

A la de la planta primera, les façanes eren distribuïdes majoritàriament amb finestres. Tan sols es descriu un balcó a l'estança de la cantonada amb el carrer de Correu Vell l'any 1672. El nivell segon era ocupat per la porxada de la casa d'Estàsia Ros i la porxada de la residència de Massanés. A les cantonades hi serien ubicades les torres amb les finestres pròpies de l'època alt medieval (*Plànol 39*, Apèndix 4).

Amb les obres dels anys 1711-1712, la planta del conjunt pateix un procés d'unificació i la façana manifesta també els canvis conseqüents. Es construeix el portal barroc de l'entrada principal, tapiant l'antic portal de la casa de Massanés. A la Planta Primera es converteixen les finestres en balcons i es descriu la disposició de tres balcons a la planta segona, un dels quals ja hi era amb anterioritat. Les obertures corresponents a la Planta Segona de l'antiga casa de Massanés no són descrites, ni tampoc es nombra l'existència o no de la porxada (*Plànol 40*, Apèndix 4).

A partir de 1733 la casa inicia el creixement en alçada, se li dona una progressiva subdivisió en horitzontal vertical, i desapareixen definitivament els grans espais principals de la residència de 1714. A la façana del carrer de Regomir apareix la distribució de balcons i finestres del tercer i quart nivell i es culmina la composició global de la façana amb un conjunt de finestres de diferent tipologia com a resposta a la nova i desafortunada planificació interior (*Plànol 4*, Apèndix 4).

Els ampits dels balcons de la Planta Primera, fruit de l'ennobliment de l'època barroca, són tapiats i convertits en finestres. A mitjans del segle passat, l'arquitecte Adolf Florensa dirigeix unes obres de restauració de la façana de la finca. Les obres varen consistir bàsicament en desmuntar els brancals del portal barroc i pujar la porta, que amb els anys, segons l'arquitecte, havia quedat desplomada. Es repicà tot l'arrebossat de la façana i es va realitzar un acabat d'encintat construït amb morter, que simulava un espejament extensiu a la totalitat de la superfície de façana, aconseguint definitivament la imatge homogènia del conjunt (*Plànol 4*, Apèndix 4).

La façana del carrer del Correu Vell: El més significatiu de la façana del carrer Correu Vell és la descripció de les obertures, l'any 1672, corresponents a la Planta Primera de l'antiga residència. La *Sala de l'Arch* que donava al carrer del Correu Vell, disposava de dues obertures: una lluern a la part alta i una gran finestra *construïda a l'antiga* amb dues columnetes al mig. La cuina s'il·luminava a través d'una altra finestra *construïda a l'antiga* amb una columneta al mig. Una tercera obertura a l'estança ubicada a la cantonada amb el carrer del Regomir completava la distribució de la planta noble, finestra que l'any 1711 va ser convertida també en balcó (*Plànol 42*, Apèndix 4).

A Planta Baixa es descriu una finestra que ventilava l'estudi de la cantonada i una porta que obria des de la botiga ubicada a l'extrem de la finca de l'antiga casa d'Estàsia Ros. En el segle XVII i també en el moment de la reunificació de finques l'any 1714, aquesta façana continuava tancant principalment la *Sala de l'Arch*, fet que condicionaria bàsicament la seva continuïtat d'obertures fins arribada la subdivisió en vertical i horitzontal de la finca (*Plànol 42*, Apèndix 4).

A partir de l'any 1733, en subdividir-se l'espai de la gran *Sala de l'Arch*, apareix una composició de façana que intenta lligar amb la resta existent, eliminant les antigues finestres gòtiques i dotant a la façana de balcons i finestres que assegurin la ventilació a l'interior dels nous nivells habitats (*Plànol 43*, Apèndix 4).